

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Adami Tanneri E Societate Iesv, S. Theologiæ D. Et In
Academia Ingolstad. Professoris, Theologiæ Scholasticæ
Tomus ...**

Cum triplici Indice

De Fide, Spe, Charitate, Iustitia, Religione, caeterisq[ue] virtutibus [et]
vitijs: ac varijs hominum statibus. Secvndæ Secvndæ S. Thomæ
Aqvinatis Respondens

Tanner, Adam

Ingolstadii, 1627

Quæstio VI. De Restitutione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72877](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72877)

QVÆSTIO VI.

De Restitutione.

S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 8.

Gimus hactenus de ijs iustitia actibus, qui in iudicijs versantur: nunc de alio eius actu, nimirum restitutione agendum, qui extra iudicium etiam locum habet. Absoluetur autem hæc quæstio, prolixa quidem admodum, quindecim dubitationibus.

I. Quæ sit ratio et necessitas Restitutionis, et ex cuius virtutis violatione oriatur, an etiam ob distributionem beneficiorum non recte factam. II. De communibus titulis et causis ad restitutionem obligantibus; ut sunt damnificatio non deliberata; impeditum, vel non procuratum bonum alterius; et possessio rei aliena, cum bona fide. III. Quid restituendum ab eo, qui alium quoad bona animi seu naturalia, seu supernaturalia iniq̄ue lesit. IV. An et qualis restitutio facienda ab eo, qui bona corporis lesit, occidendo, vel mutilando. V. An et qualis restitutio facienda ab eo, qui virginem, aut etiam innuptam violavit. VI. An, et quomodo fama et honor, per detractionem, vel contumeliam lesus restituendus. VII. De restitutione bonorum Ecclesiasticorum, speciatim propter beneficia inualidè acquisita, priuationem beneficij, neglectam residentiam, pluralitatem beneficiorum. VIII. Quid restituendum à beneficiarijs; propter bona Ecclesiastica male administrata, vel expensa. IX. De restitutione bonorum fortuna, ac primum eorum quæ furto sunt ablata. X. An et quomodo restituenda, quæ accepta sunt propter rem alias debitam, aut turpem seu illicitam. XI. An et quomodo soluenda seu restituenda sint amissa vel acquisita per ludum, vel extorta per metum danti iniectum; siue in contractu et promissione, siue extra. XII. Quid restituendum ob falsatam monetam, aut defraudatam gabellam, aut illicitam lignationem, pabulationem, venationem, piscationem, aucupium. XIII. Quid restituendum ob contractum illegitimè peractum, speciatim ex defectu solemnitatum iuris; et quid de testamentis minus solemnibus sentiendum. XIV. De circumstantijs restitutionis: nimirum quid seu quantum; cui et quo loco; à quibus; quo ordine; et quando restituendum. XV. De causis à Restitutione excusantibus.

Cuius dispositionis hæc ratio est: aut enim consideratur restitutio quoad substantiam, aut secundum accidentia, siue circumstantias: de adiunctis, et circumstantijs agitur dub. 14. et 15. Restitutio secundum substantiam, vel consideratur in genere, idque vel secundum se, prout certa virtutis actus est; aut secundum generales titulos et causas, è quibus oritur restitutionis obligatio. Prior consideratio absoluitur dubio primo, posterior secundo. Vel consideratur in particulari, prout certam materiam, seu bonorum genus respicit, in quibus iniusta lesio accidit; et in his alia sunt bona animi, alia corporis, alia externa; seu quæ virtutem consequuntur, ut sunt fama et honor; seu quæ dicuntur bona fortuna; hæc, rursum vel sunt bona Ecclesie; vel sunt bona qualibet profana. De bonis animi agitur dub. 3. de bonis corporis dub. 4. et 5. de bonis Ecclesiasticis dub. 6. 7. et 8. de cæteris bonis fortuna fusius agitur dub. 9. 10. 11. 12. et 13.

DVBIUM I.

Quæ sit ratio et necessitas restitutionis; et ex cuiusnam virtutis violatione oriatur: an etiam ob distributionem beneficiorum non recte factam.

S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 1. & 2.

Quæritur primò, quid sit restitutio? cuius virtutis actus? et quæ eius necessitas?

ASSERTIO I. Restitutio, ex vi nominis, significat actionem, qua quis iterato statuitur in pos-

essione, vel dominio rei suæ, aut sibi debitæ, qua ratione duplex eius nominis vsus apud authores reperitur. Primo enim late significat omnem actum, quo cuique redditur, quod ab eo ablatum vel acceptum est siue iure, siue iniuria. Quo loquendi modo vitur S. Thomas hic q. 62. a. 1. vbi etiam redditionem mutui, pignoris, depositi &c. aperte actum restitutionis vocat. Eundem loquendi modum sequuntur Caietanus eadem q. 62. a. 2. Sotus lib. 4. de iustitia q. 6. a. 1. Nauarrus Manual. cap. 17. n. 7. Valentia hic. q. 6. pun. 1. & Salon a. 1.

Secundo stricte quandoq; accipitur restitutio pro eo solum actu, quo damnum proximo iniuste datum reficitur, quo modo hoc nomen vsurpant Aragonius, & Bannes q. 62. a. 1. Petrus Nauarrus lib. 1. de restitut. cap. 2. Ioannes Medina initio Codicis de restitutione, eundemque nominis vsum magis etiam probant Sotus & Salon. Eoque vitur S. Thomas q. 62. a. 2. Certe vtraque restitutionis acceptio propria est, sed posterior illa magis pressa ac huius loci propria. Quanquam eadem doctrina etiam priori acceptioni facile possit accommodari. Atque hæc ad nominis quæstionem pertinent. Iam vero de re ipsa agendum.

ASSERTIO II. Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ, & quidem solius. Ita communis & certa, cum S. Thoma cit. q. 62. a. 1. Ratio est. Quia per eam alteri redditur ius suum secundum æqualitatem rei ad rem, quod est proprium iustitiæ commutatiuæ.

Contrarium tamen ex parte sentit Petrus Nauarrus loc. cit. vbi significat restitutionem, qua iniqua distributio compensatur, non esse actum iustitiæ commutatiuæ, sed distributiua; contra S. Thomam q. 62. art. 1. ad 3. & communem, tam recentiorum Theologorum, quam veterum 4. dist. 15. Ratio eiusdem recte soluitur à S. Thoma ibidem; quamuis enim talis restitutio per accidens commensuretur etiam personæ recipientis dignitati, per se tamen in ea attenditur æqualitas rei ad rem iniuste subtractam: præterquam quod iam non amplius datur bonum commune, sed priuatum, & ex priuato debito, in quod præcedens debitum fuit commutatum, vt recte notauit Caietanus cit. q. 62. a. 1.

ASSERTIO III. Restitutio & satisfactio, licet sæpe inter se confundantur, proprie tamen differunt. Ita communis apud citatos, Primum patet ex cap. *si culpa*, de iniurijs & damno dato.

Secundum cum S. Thoma 3. part. quæstione 85. articulo 3. docent communiter omnes. Consistit autem hæc differentia non in eo præcise, quod satisfactio proprie sit læsi honoris compensatio, restitutio vero aliorum duntaxat bonorum fortunæ, vt quidam dixerunt; nam & honoris damnum proprie sub restitutionem cadit: sed quia satisfactio proprie est compensatio iniuriæ & offensæ, in hoc consistens, vt sicut alterum offendimus, ei contra suam voluntatem inique molestiam exhibendo, ita nos quoque aliquid molestum contra propriam voluntatem, seu animi propensionem patiamur.

Restitutio autem est compensatio illati damni, seu quoad bona externa, seu quoad bona animi,

aut famam, honorem &c. siue accepti redditio. Vnde fit, vt ea inter se differant, tum ex parte obiecti, quod illa proprie respicit iniuriam, hæc damnum; tum ratione formali, quod per illam re ipsa nihil conferatur, per se loquendo, in eum, qui offensus est; per hanc autem conferatur, quod ablatum est. Tum ex parte finis, quod illa per se reconciliationem cum altero, seu culpæ & offensæ remissionem, hæc æqualitatem rei ad rem acceptam, seu damnum illatum attendat.

Quo fit vltterius, vt Deo quidem satisfacere possimus ob illatam iniuriam; at proprie restituere non item: siue quod ab eo nihil ita auferre possimus, quin ablatum maneat in eius potestate; siue quod nullum ipse damnum proprie à nobis accipit, compensationis indigum; siue quod omnia, quæ ei quoquo modo restituendo exhibere possumus, iam antea plenissimo iure sunt illius.

Addunt alij plures differentias, vt videre est apud Sotum lib. 4. quæstione 16. articulo 1. de iustitia, Salonem, & Aragonium cit. a. 1. Sed quæ non tam satisfactionem generatim acceptam, quam specialem illam quæ Deo ipsi pro peccatis offertur, à restitutione distinguunt. An autem satisfactio sit actus iustitiæ vindicatiuæ, vt putat Scotus 4. distinct. 4. quæstione 2. an commutatiuæ, vt significat & tribuitur S. Thoma 3. part. cit. an potius specialis virtutis, nimirum poenitentia, in materia de poenitentia disputatur.

ASSERTIO IV. Restitutionis actus est quidem necessarius, necessitate præcepti; non tamen necessitate mediij. Ita communis & certa, cum S. Thoma quæstione 62. articulo 2. & quodlib. 6. articulo 13. Primum contra quosdam Græcos schismaticos apud Castro V. *Restitutio*, & apud Valentiam quæstione 6. pun. 2. patet ex Augustino epist. 54. ad Macedonium, vbi ait; *Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, si restitui potest.* Quod refertur etiam Regula *Peccatum*, de Regulis Iuris in 6. & in cap. *Cum tu*, extra de vsuris, & causa 14. quæstione 6. can. 1. Ratio est. Quia eiusdem malitiæ est, alienum retinere & accipere.

Secundum, contra quandam vulgi errorem, probatur ex eo; quod si per impotentiam, aut ignorantiam restitutio omittatur, id veram ac salutarem poenitentiam non impedit, iuxta Augustinum loc. cit. Nec verò necessitatis mediij vllum reperitur fundamentum. Nec contrarium etiam docet Gabriel 4. dist. 15. quæstione 2. articulo 2. conclusionem 1. loquitur enim solum de necessitate præcepti, quod ait esse continuum, sicut; *Non adulterabis.* Exempla quædam, in contrarium adferri solita de ijs, qui in purgatorio detinerentur, vsque ad restitutionem factam, iuxta analogiam fidei accommodè explicanda sunt. Deus enim norat, quo tandem tempore facienda esset restitutio, atque ita decreta & debita peccatis poena penitus exoluenda.

ASSERTIO V. Restitutionis præceptum et si verbo quidem tenus sit affirmatiuum, re ipsa tamen ac simpliciter loquendo, potius est negatiuum. Significat S. Thom. q. 62. a. 8. ad 1. vbi ait, *licet præceptum restitutionis secundum formam sit affirmatiuum, tamen*

includit negatiuum; & ita ad statim obligat; sicut omnia negatiua præcepta. Idem expresse docent Scotus 4. dist. 15. q. 2. Paludanus q. 2. a. 6. Gabriæla. 2. Adrianus 4. de restitut. Ioan. Medina Cod. de restit. q. 2. Petrus Nauarrus lib. 1. c. 1. & significat Suarez 3. p. tom. 4. disp. 15. sect. 5. n. 10. Eidemque loquendi modo fauet non solum ius civile, Institut. de obligationibus, quæ nascuntur ex delicto §. Furtum, & l. qui inuenta ff. de furtis, sed etiam scriptura Leuit. 19. v. 13. Non morabitur opus mercenarij tui a pud te vsque mane. Ad Roman. 13. v. 18. Nemini quidquam debeatis.

Et si non improbabiler alij simpliciter asserant, restitutionis præceptum esse affirmatiuum, in quibus Sotus lib. 4. de iustitia q. 6. art. 2. & quæst. 7. a. 4. Caietanus q. 66. a. 3. ad 2. & 1. tom. opusc. tract. 17. & V. Restitutio c. 6. Nauarrus cap. 17. Manual. n. 54. Salon & Bannes hic q. 62. a. 2. Lessius lib. 2. cap. 17.

Ratio assertionis est. Quia cum in hoc præcepto duo includantur, vt ex S. Thoma dictum est, vnum negatiuum, ne videlicet res aliena apud nos, Domino rationabiliter inuito, detineatur; quæ ipsa etiam detentio, quædam moralis & positua actio est, vt recte etiam aduertit Vasquez 1. 2. q. 75. & disp. 179. & q. 100. a. 9. n. 8. alterum affirmatiuum, de positua actu restitutionis exercendo; illud tamen est magis principale, & per se, hoc vero secundarium, & quasi per accidens; quod ex eo probatur. Nam si quocunque casu alter rursus veniat in possessionem rei suæ, iam non solum definit obligare præceptum restitutionis; sed etiam iustum, in quod consistit propria restitutio, & intrinsecus finis huius præcepti, reuera iam re ipsa est constitutum, ad eoque finis ipsius intrinsecus obtentus.

Secus fit in elemosyna v. g. cuius finis intrinsecus est subleuatio ex compassione ipsius operantis, seu potius ipsa voluntas subleuandi, sine qua propria eius virtutis restitutio & honestas nunquam obtinetur. Et ratio differentia est. Quia formalis restitutio iustitiæ consistit in æqualitate rei ad rem absque respectu ad operantem, misericordia non item. Interim in re certum est, vtrumque illud præceptum nempe & affirmatiuum, & negatiuum constituere vnum quasi restitutionis præceptum, & obligare, sed diuersimode: nam affirmatiuum non obligat pro semper, negatiuum autem semper & pro semper, vt generatim dictum tom. 2. disp. 5. q. 1. dub. 2. à n. 19. vbi de hac re plura.

Quæritur II. Ex cuiusnam virtutis violatione oriatur obligatio restituendi.

ASSERTIO I. Obligatio restitutionis oritur ex violatione solius iustitiæ. Ita communis, & certa doctorum sententia apud Valentiam q. 7. p. 2. §. 6. & Petrum Nauarrum lib. 2. cap. 2. difficultate 3. quicquid apud eundem in contrarium senserint Richardus 4. dist. 15. Angelus, Tabienfis, & Caietanus Restitutio cap. 1. quasi ad restitutionem obligetur omnis ille, qui proximi damnum commode auertere potuit, & non auertit. Quod tamen Caietanus loc. cit. solum asserit de eo, qui id ex officio debuerau auertere.

Ratio assertionis est. Quia per violationem aliarum virtutum, aut non læditur ius alterius, proprie

& simpliciter loquendo; aut certe suum alteri non admittitur. Exemplum est in filio, qui cum negligit subuenire parenti in necessitate, ad nil tenetur, etiam si pietatem violet; secus, si etiam contra iustitiam, v. g. per furtum &c. bona parentis lædat.

ASSERTIO II. Ex violatione quoque iustitiæ legalis non oritur obligatio restitutionis; nisi quandoque per accidens, ob violatam simul iustitiam commutatiuam, seu distributiuiam. Ita ex communi docent Salon q. 58. a. 5. Bannes ibidem a. 7. Et secunda pars patet; quia multi non solum ex imperio iustitiæ legalis, sed etiam ex officio, adeoque præscriptio iustitiæ commutatiuæ tenentur bonum commune procurare.

Prima pars assertionis probatur. Tum quia restitutionis obligatio locum habere non potest, vbi nulli suum, quod nimirum ipsi iam aliquo modo appropriatum erat, admittitur, vt patet ex communi acceptione restitutionis supra; atqui violatione solius iustitiæ legalis non admittitur Reipublicæ suum, quod scilicet ei iam esset appropriatum; sed solum denegatur, quod ei erat appropriandum: Ergo, &c. Tum quia cum alicui denegatur quidpiam, quod ei non absolute, sed in casu tantum necessitatis; & nec tunc quidem per se loquendo, nisi oblata condigna compensatione debetur, id non est alio tempore restituendum, vt pote solum in necessitate debitum: atqui bona priuata ciuium non debentur communitati absolute, sed tantum in casu necessitatis; & quidem sub conditione etiam reciproca restitutionis, si præstari possit: Ergo, &c. Accedit, quod nullus titulus faciendæ restitutionis in proposito locum habet, vt ex sequentibus patebit.

ASSERTIO III. Ex violatione iustitiæ commutatiuæ semper oritur obligatio restitutionis seu compensationis damni illati. Est communis & certa apud citatos. Ratio est. Quia tali casu semper detrahitur alicui, quod iam suum, eique appropriatum erat; seu quod idem est, læditur alterius ius in re, seu ius ad rem, ipsi iuri in re, saltem secundum quandam proportionem æquiualens. Idem confirmatur inductione, vt consideranti patebit.

ASSERTIO IV. Ex violatione quoque Iustitiæ distributiuæ tunc oritur obligatio restitutionis, cum bona communia singulis partibus communitatis, eo quod partes sunt, & quidem proprie ac principaliter, in commodum earundem partium communitatis erant distribuenda. Ita S. Thomas q. 62. a. 2. ad 4. Caietanus ibidem, item Sotus lib. 3. de iustitia q. 6. a. 2. & lib. 4. q. 6. a. 3. Syluester V. Restitutio 3. §. 12. Nauarrus Manual. cap. 17. n. 10. 69. & 73. Couarruias in regulam peccatum p. 2. §. 7. Bannes q. 63. a. 4. Denique consentiunt Richardus, Paludanus 4. dist. 15.

Ratio assertionis est. Quia omnis iniqua subtractio rei alicuius, ad quam quis iam habebat ius in re, est obnoxia restitutioni seu compensationi: siue quod idem est, omnis defraudans alterum re non solum ipsi quomodolibet debita, sed etiam aliquo modo iam appropriata, tenetur ad restitutionem: per violationem autem iustitiæ distributiuæ, in supradicto casu, defraudatur alter re sua, sibi que iam aliquo

modo appropriata: Ergo &c. Minor probatur. Quia illa bona communia, ut supponitur, iam antea erant appropriata ipsi communitati, quatenus hæc constat ex omnibus suis partibus; ac proinde etiam in confuso ac indeterminatè erant appropriata partibus ipsius communitatis; quibus proinde non detur, quod iuxta proportionem dignitatis singulis debetur, facienda erit ab iniquo distributore, aut alijs iniustæ distributionis confortibus, restitutio.

17 Et confirmatur. Tum quia in simili auferens hæreditatem adhuc indiuisam, aut partem eius, tenetur pro rata singulis hæredibus ad restitutionem. Tum quia illa bona communia, ex consensu ciuim eà conditione ad communitatem peruenerunt, ut cum redundantia fuerint, rursus ad ipsos redeant, secundum proportionem dignitatis.

Secus se res habet cum bonis priuatis ciuim respectu communitatis; quia hæc non sunt communitatis directe, sed solum ipsi debita; & nec id quidem absolute, sed solum ex certa quadam hypothese, ut dictum.

18 **ASSERTIO V.** Quando bona communia non singulis de communitate distribuenda, sed aliquibus solum dignioribus conferenda sunt, tam ex iustitiâ distributiua, ob dignitatem scilicet, & commodum accipientium; quam ex commutatiua, tanquam stipendia laborum in bonum communitatis utiliter impendendorum, ut accidit, in beneficijs Ecclesiasticis; tunc modo utiles, atque adeo absolute digni tali stipendio operarij conducantur, non est facienda vlla restitutio, nec dignioribus prætermisissis, nec Reipublicæ. Ita docet Valentia q. 7. p. 2. § 6. post Adrianum, Sotum, Nauarrum, Couaruuam locis citatis: etsi contrarium sentiant Richardus, Paludanus, Caietanus, Syluester locis citatis; & quoad beneficia, quæ per oppositionem conferenda sunt, Salon, Bannes, Aragonius locis citatis, & ut apparet Lessius l. 2. cap. 34. dub. 15. quæ sententia est valde probabilis.

19 Supponitur autem in assertione, beneficia Ecclesiastica, sicut & dignitates seculares primario ac principaliter instituta esse in utilitatem ipsius Ecclesiæ, siue Reipublicæ, ut ijs velut stipendijs mediantibus, habeat Ecclesia aptos & utiles operarios; secundariò autem solum, & cum subordinatione ad priorem finem, in utilitatem ipsarum partium Communitatis, Quo fit, ut potius tanquam stipendia laborum, per iustitiam commutatiuam, quam velut præmia meritorum ac dignitatis, ipsis partibus communitatis distribuantur: quod non solum docent Sotus, Valentia, & alij, qui hanc assertionem tuentur, sed etiam Salon, & plerique authores contrariæ sententiæ, & pluribus dicitur disp. 5. q. 1. dub. 6. à num. 193. & 200.

20 Vnde probatur iam assertio. Quia hoc casu nulla fit iniuria, nec communitati, nec prætermisissis dignioribus: Ergo, &c. Non primum; quia dignos adeoque utiles habet stipendiarios: & licet voluerit eligi ex omnibus dignissimos, non tamen censendum est, ad hoc voluisse obligare distributorem ex debito iustitiæ, sed fidelitatis tantum, & obedientiæ: iuxta ea, quæ de hac re generatim tradit Lessius lib. 2. cap. 32. dub. 3. numero 16. non solum quia dif-

ficile est inter dignos discernere digniores, sed etiam, quia si collatio talis esset ex obiecto iniusta, tunc per consequens etiam esset in re nulla, ex dictis in simili de sententia Iudicis; quod tamen nemo dixerit.

Nec etiam fit iniuria prætermisissis dignioribus: quia digniores illi prætermisissis nullum reuera ius habent ad beneficium, nec in re, nec ad rem: quia ius ad rem, in tali casu, non acquiritur absolute ex dignitate, aut maiori dignitate; sicut nec ius ad stipendium laboris, ex aptitudine seu habilitate laborandi; sed ex electione seu titulo, præsupposita obligatione laborandi, quæ minus dignis in nostro casu imposita est, non dignioribus.

Et confirmatur assertio. Tum quia nulla actio datur dignioribus prætermisissis in foro exteriori; nec etiam in foro conscientiæ vsquam imponitur obligatio dignis beneficium resignandi. Tum quia dignitatis excessus valde est occultus, à quo proinde rationabile non erat, dependere iustitiam collationis beneficiorum. Tum quia reuera hæc bona non erant proprie & per se conferenda dignioribus, ex obligatione erga illos, seu ad ipsorum ius tuendum, ut ex fundamento superius allato colligitur.

22 Quod fit etiam, ut hoc casu non violetur proprie iustitia distributiua; cum hæc quæcunque necessitas seruandi ordinem dignitatis, non oriatur ex precepto iustitiæ distributiuæ, sed simplici præcepto superioris, aut etiam ex fidelitate, ratione officij, ut suo loco declarabo.

23 **ASSERTIO VI.** Quod si in eadem materia beneficiorum, inepti & indigni eligantur, facienda quidem erit restitutio, non dignis, aut dignioribus prætermisissis; sed communitati, cui damnum datur. Primum & tertium fatentur omnes, & patet ex eo, quod tali casu per violationem iustitiæ commutatiuæ, Reipublicæ damnum datur ab iniquo collatore; qui ex officio erga communitatem eidem dignum operarium præficere debebat.

Secundum probatur ex præcedente assertione; quia prætermisissis non fit proprie iniuria, cum necdum fuerint conducti: nec ex ipsa obligatione iustitiæ distributiuæ erga partes communitatis, sed solum commutatiuæ iustitiæ erga communitatem, aliter facienda erat distributio.

24 In quem sensum rectè etiam dixit Sotus lib. 3. quæstione vlt, articulo 2. in beneficiorum distributione rationem iustitiæ distributiuæ habere se materialiter ratione commutatiuæ; id est, non ex obligatione iustitiæ distributiuæ, sed commutatiuæ erga Ecclesiam, vel Reipublicam, distributionis actum rite esse exercendum.

25 Quæres quantum collator Communitati restituere in hoc casu debeat? Respondetur quantum electus indigne recipere censetur de stipendio; & quantum etiam sufficit ad compensandum damnum, quod Reipublica patitur ob indignitatem talis ministri, ut rectè docet Valentia, quæstione 8. punct. 2. iuxta ea, quæ generatim dicemus dub. 2.

ASSERTIO VII. Quando Princeps aliquis non communia, sed sua quædam bona propria Communitati,

secundum formam distributiue iustitiæ, liberaliter distribuens (nulla stipulatione præuia interueniente) quosdam excludit; peccare quidem ille potest contra charitatem; sed restituere tamen prætermisiss nihil tenetur. Ita quoad rem omnes. Et primum patet ex dictis de Charitate q. 6. dub. 1. Potest enim ea res esse causa & occasio scandali ac odij. Secundum probatur. Quia tali casu nullius ius violatur, nec vlla iustitia: non commutatiua, quia nulli adhuc ius acquisitum erat, vt supponitur: nec distributiua; cum hæc non veretur nisi in distribuendis bonis communibus, vt suo loco dictum quæst. 2. dub. 4.

26 **ASSERTIO VIII.** Distributor tamen in tali casu, à Principe designatus, si quosdam excludat, aut contra præscriptum Principis alijs plus det, alijs minus, tenetur ad restitutionem, non quidem per se ipsis partibus communibus faciendam, sed domino. Ita communis. Et secunda pars colligitur ex dictis; quia prætermisiss non habebant ius ad eiusmodi bona, ac proinde nullâ passi sunt iniuriam.

Prima & tertia pars probatur. Quia talis violat iustitiam commutatiuam erga suum dominum; cum ex officio teneretur ad præscriptam distributionem; nec omnino de pecunijs domini disponere potuerit, nisi ex eius voluntate: Ergo tenetur ad restitutionem faciendam ipsi domino per se.

27 Quod si constat, dominum suam voluntatem non mutasse, sed potius manente voluntate pristina, velle adhuc, vt neglectis partibus fiat distributio (quod tam diu præsumitur, quam diu de voluntate mutata non constat) tum vtique, ex voluntate ipsius domini pauperibus, per accidens facienda erit restitutio. Quod etiam pariter dicendum, si interueniente stipulatione, dominus iam se communitati ad eiusmodi distributionem obstrinxisset; tunc enim, quia partes ratione stipulationis, ius saltem ad rem acquisissent, iuxta dicta q. 1. dub. 1. illis esset restitutio facienda. Plura inferius quæst. 8. dub. 2.

D V B I V M II.

De communibus titulis, & causis, ad restitutionem obligantibus; vt sunt damnificatio non deliberala; bonum alterius impeditum, vel non procuratum; & possessio rei cum bona fide.

s. Thom. 2. 2. q. 62. a. 4. 6. 7.

Quæritur I. Ex quibusnam titulis generatim nascatur obligatio restituendi.

28 **ASSERTIO I.** Restitutionis strictè acceptæ, pro compensatione damni iniuste illati, duo generatim sunt tituli, seu fontes; videlicet res accepta, & iniusta acceptio, siue damnum iniuste illatum. Ita cum S. Thoma q. 62. art. 6. Caietanus ibidem Sorus 4. de iustitia q. 2. art. 2. Couarruias in regulam Peccatum part. 2. initio, Carbo quæst. 7. de re-

stitutione, & alij recentiores. Ratio est. Quia duobus tantum modis contingit iniuste damnum proximo dari; aut quia possidetur res ipsius contra eius iustam voluntatem; aut quia iniuste accepta, seu destructa est res ipsius. Ratione prioris tituli, ad restitutionem tenetur omnis ille, qui rem alienam habet, domino rationabiliter inuito, quamuis eam ipse non abstulerit; vt si quis seu dono, seu emptione, adeoq; bona etiam fide acquisierit equum alteri furto sublatum. Ratione secundi tituli ad restitutionem tenetur omnis ille, qui proximo nocumentum aliquod per propriam & formalem iniuriam intulit; siue quia bonum alterius ex officio procurandum, aut damnum ex officio auertendum, neglexit &c. vt inferius declarabitur. Vbi etiam explicabimus, an & quid restituere teneatur ille, qui solum per materiale iniuriam res alterius læsit.

29 **ASSERTIO II.** Isti tituli aliquando sunt coniuncti; aliquando separati. Ita communis. Primum patet exemplo furis, qui & accepit, & possidet rem alienam. Secundum patet ex dictis.

30 **ASSERTIO III.** Inter hos titulos magna est differentia; nempe quod obligatus ad restitutionem ratione iniustæ acceptionis, teneatur etiam ad restitutionem, quamuis res perierit, absque omni eius utilitate; alter autem non, nisi de facto alienum habeat, aut ex alieno factus sit ditior; quod ipsum etiam aliquo modo alienum censetur. Ita omnes. Ratio patet. Quia hic ideò solum tenetur ad restitutionem, quod alienum habeat; ille vero, quia iniuste accepit seu læsit, siue inde aliquam utilitatem perceperit, siue non.

31 **ASSERTIO IV.** Si de restitutione latè accepta loquamur, videlicet pro redditione alieni quocunque titulo debiti, tum prioribus duobus titulis adijcienda erit acceptio alieni etiam iusta, seu debitum ex contractu, vt accidit in mutuo, pignore, commodato, deposito &c. quibus casibus sæpe etiam res præter culpam habentis destructa restitutioni obnoxia esse potest, vt docet S. Thomas loc. cit. & patebit infra. Debitum autem ex stipulatione non restituitur, sed soluitur, vt rectè etiam notauit Lessius cap. 7. dub. 5. Sententiæ autem iudicis restitutionem imperantis nullam hęc mentionem faciunt authores, quia loquuntur de restitutione facienda ex ipsa rei natura, ac citra iudicis sententiam.

32 **Quæritur II.** Quid restituendum à damnificante bona aliena, præter intentionem, aut siue culpa graui?

Antequam respondeatur, supponendum primò; Bona aliena lædi posse dupliciter; primò commissione; vt cum quis domum alterius accendit. Secundò, pura omissione, vt cum quis negligit incendium extinguere. Et vtroque; rursus fieri potest, aut cum culpa, aut sine culpa, saltem graui.

33 Supponendum secundò. Etsi Theologi duas tantum culpas distinguant, mortalem & venialem; à Iuristis tamen, qui nomine culpæ in proposito generatim intelligunt defectum diligentie, ob quam damnum aliquod sequitur, quadruplicem distinguunt, apud Syluestrum V. *Culpa*; Nauarrum Manual. cap. 7. num. 177. Petrum Nauarrum lib. 2. de restitut. cap. 1. n. 51. & alios. Primam vocant *dolum*,

siue

siue culpam *latissimam*, quæ videlicet ex intentione committitur, vel certe committi præsumitur. Vnde rursus dolus alius est verus, alius præsumptus; quem nonnulli, ad distinctionem prioris, vocant culpam *latiorem*, apud Lessium lib. 2. cap. 7. dub. 6. n. 23. Secunda culpa dicitur *lata*, quæ est ommissio eius diligentia, quam in simili negotio, homines eiusdem conditionis communiter adhibere solent. Tertia *leuis*, quæ est ommissio eius diligentia, quam solum diligentiores eiusdem notæ homines adhibere solent, in simili negotio. Quarta *leuissima*, cum omittitur diligentia, quam non nisi diligentissimi & prudentissimi adhiberent.

Quæ quidem culpæ acceptio ad externum forum pertinens, adeo à veræ culpæ ratione in foro conscientia discrepat, ut sæpe quod apud Iuristas, modo explicato, est *lata*, aut etiam *latissima* culpa; apud Theologos, in foro conscientia, ob inconsiderationem seu inaduertentiam, sit nulla: & rursus quæ apud Iuristas dicitur *leuis*, aut *leuissima*, ob peruersum affectum delinquentis, in conscientia sit grauis & mortalis, ut consideranti patebit.

Supponendum tertio, ex Syluestro, & alijs citatis, tripliciter aliquem obligari posse ad compensationem damnorum alienis bonis illatorum. Primo ratione delicti præcise, secluso omni officio & contractu. Secundo ratione contractus, v. g. depositi, commodati, locati, &c. Tertio ratione officij, quale habent Prælati, Confessarij, custodes, pastores, respectu personarum, aut rerum ipsis commissarum.

His positis, quatuor sunt certa. I. Ex sola intentione lædendi, si ipsa actione exteriori contra ius suum nemo lædatur, non oriri obligationem restituendi; ex communi apud Adrianum de restitut. §. *Consequenter quæres*, Caietanum q. 26. a. 2. Petri Nauarrum lib. 2. cap. 2. n. 241. Molinam tract. 2. disp. 725. & tract. 4. disp. 51. Vnde lucrum ex contractu rei ipsa iusto obtentum, iure retinetur; etiam si contrahens putarit esse iniustum.

II. Ad nihil etiam teneri, qui omni diligentia adhibita, ne noceret, adeoque sine omni culpa, etiam civili, nocuit, seu omittendo, seu committendo: nec ratione solum delicti, nec ratione contractus, aut officij; nisi expressum pactum assurationis intercesserit. Patet ex cap. finali & cap. *si quis*, de iniurijs, & cap. vnicò de commodato. Et docet aperte Augustinus epist. 154. Ratio est. Quia nullus titulus restitutionis hoc casu locum habere potest: nec rei videlicet acceptæ; nec iniustæ, aut iniustæ acceptationis.

III. Eum, qui alterum in suis bonis ex intentione, adeoque scienter, & contra ius suum, per commissionem damnificauit, eiue rem suam abstulit, teneri ad compensationem omnium damnorum, quocumque tandem casu res ablata perierit, ut ex communi docet S. Thomas q. 62. a. 6. & patet ex cap. *si culpa tua*, de iniurijs. Ratio est. Quia contra iustitiam cõmutatiuam, ac per formalem iniuriam, in proprijs bonis, alteri damnum datum est.

Huc verò non spectat ille, qui aliena læsit, ut sua, quibus illa nocebant præter ius, quæque aliter seruare non poterat, tueretur, v. g. destruendo do-

num vicinam incendio correptam, iuxta Sa. V. *Restitutio*; quia iure suo vtens, aut seipsum cum debito moderamine defendens, nulli facit iniuriam.

IV. Eum qui etiam ex intentione damnificauit proximum sola ommissione, non teneri ad restitutionem, nisi ex iustitia erga damnificatum, debuerit damnum impedire; ex dictis dub. 1.

Difficultas autem manet de posituè damnificante, per aliquam culpam saltem ciuilem, etsi præter intentionem; aut negatiuè quidem solum, sed cum ex iustitia damnum fuisset depellendum; an & quo modo ij teneantur ad restitutionem, siue, ut dictum, ratione solius delicti, siue etiam ratione contractus, aut officij.

De qua re sunt variae, & quidem vniuersim tres Doctorum sententia; duæ extremae, & vna media. Nimirum 1. eademque communis, damnificantem, ratione delicti præcise, solum ad restitutionem teneri ex culpa crassa. 2. ad restitutionem teneri ex omni culpa, etiam leuissima. 3. ad restitutionem tam ratione delicti, quam ratione contractus, aut officij, teneri solum ex culpa crassa, & quæ simul etiam in foro conscientia sit mortalis. Hanc sententiam primus docuisse videtur Sotus lib. 4. de Iustit. q. 7. a. 2. cuius proinde sententiam nouam esse notarunt Bannes & Salon. hic q. 62. art. 6. sed quam hodie non pauci recentiores sequuntur, ut dicemus.

ASSERTIO I. Etsi speculatiuè probabilius videatur, ratione nudi delicti, in conscientia ad restitutionem teneri (idq; sub peccato mortali, aut veniali, pro ratione materiae) qui alterum quocumque culpa etiam ciuili, etsi præter intentionem damnificauit: practice tamen satis probabile & tutum est, ratione solius delicti, in foro quidem conscientia, & ante sententiam Iudicis, neminem teneri ad restitutionem sub peccato mortali faciendam, etiam si damnum graue præter intentionem sit illatum, nisi ex culpa lata, & quæ in foro conscientia etiam fuerit mortalis. Prima pars traditur ab Adriano in 4. materia de restitut. Angelo V. *Culpa*, & satis aperte asseritur cap. finali, *si culpa tua*, de iniurijs & damno dato, & cap. Consultuisti 2. q. 4.

Ratio potissima est; quia ipsa naturalis æquitas postulare viderur, ut damnum potius luat nocens, seu is, à quo damnũ datum & profectum est, quam alius penitus innocens; ac proinde ut ipsius etiam inaduertentiæ seu inconsiderationis nocumentum ferat ille, qui inaduertentiam seu inconsideratione illam, quocumque demum ratione admittit; non alius, in quo nulla penitus est culpa, seu defectus. Esto interim ille ipse, in foro conscientia, nullam penitus culpam admiserit; immò fortassis nec maiorem etiam diligentiam adhibere absolutè potuerit, quam eam ipsam, quam adhibuit. Oritur enim hæc restitutionis obligatio, nõ per modum pœnæ ex culpa, sed ex ipsa inæqualitate, seu acceptatione secundum rem iustitiæ opposita, & ab altero quomodocumque causata. Fauentque eidem sententiæ multa iura, Institut. de obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. S. *Iniuria*, & l. *Qui occidit*, §. *In hac quoque actione*, ff. Ad legem Aquiliam.

Idemque in casu, quo quis dando operam rei illicitæ, ita inconsultò nocuit, sentiunt Abbas

in caput finale de iniurijs, Medina de restitutione q. 9. Couarruias in epitome part. 2. cap. 6. §. 8. num. 12. post Gabrielem in 4. d. 15. etsi eam distinctionem in proposito non immerito repudiet Petrus Nauarrus lib. 2. de restit. cap. 1. cum illa diuersa conditio operis nihil per se ad iustitiam vel iniustitiam operis, seu operantis conferat.

43 Nihilominus posterior pars assertionis, quoad prius illud dictum, requiri ad eam obligationem culpam latam, est communis Doctorum sententia, vt testatur Syluester V. *Culpa*, q. 4. vbi vniuersim docet, neminem ratione delicti ad restitutionem in conscientia teneri, nisi ex dolo, aut culpa lata: quod, inquit, multi Doctores habent pro dicto singulari. Sed, vt infra ait, est opinio communior, quam sequuntur Ioannes Anagnia, Panormitanus, Rosella. Idq; ipsum extra casum, de animalibus damnificantibus, sentit etiam Carbo q. 7. de restit.

44 Ratio est; quia secluso peculiari pacto, aut titulo, nemo tenetur ad maiorem diligentiam adhibendam, quam quæ communiter ab alijs eiusdem conditionis hominibus, in simili materia, solet adhiberi: Ergo eo ipso, quod talis, vitando culpam latam, debitam eiusmodi diligentiam adhibuit, nõ videtur obnoxius restitutioni.

45 Requiritur verò etiam culpa in conscientia mortalem, tradunt non solum Sotus loc. cit. sed etiam Petrus Nauarrus lib. 2. de Restit. cap. 1. num. 46. 48. 51. & 61. Henriquez de irregularit. cap. 15. Tolerus edit. ant. lib. 5. cap. 18. Sa V. *Culpa*, & V. *Restitutio*, quos etiam sequitur Lessius cit. cap. 7. num. 24. & 27. & fauet Azor tom. 3. l. 3. cap. 17. & 18.

Ratio eiusdem partis est; quia quando culpa solum venialis est, tum non est perfecta in ratione iniuriæ: Ergo ipsa per se sola non videtur posse perfectam, adeoque grauem restitutionis obligationem inducere, quandoquidem obligatio compensandi non potest esse maior in suo genere, quam iniuria, ex qua nascitur.

46 Ad leges autem, & canones in contrarium adductos, commodè potest dici, esse penales; ac proinde non obligare ante sententiam iudicis; præterquam quod Lessius existimat, Canones non loqui de culpa solum leui, sed lata & mortali; aut certè in foro externo niti præsumptione culpæ latæ & mortalis: quæ præsumptio cessat in foro conscientie, vbi veritas stat contra præsumptionem.

Atque eadem est ratio quasi delicti; quando quis videlicet, secundum imputationem legum, quasi reus censetur ob delictum, vel factum alterius suæ potestati subiecti, vt videre est ff. de ijs, qui deiecerunt vel effuderunt aliquid; Item ff. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur; item Instit. Cod. & ff. de noxalibus actionibus, item ff. tit. Si familia furtum fecisse dicatur. Item Instit. de actionibus & obligationibus, quæ ex delicto nascuntur. Satis enim probabile est, has leges in conscientia per se non obligare, ante sententiam iudicis, si quando citra culpam latam & mortalem damnum datum sit, vt præter alios Doctores citatos tradit etiam Azor lib. 3. cap. 8. etsi de animalibus nocuum inferentibus, præter Iuristas & Canoni-

stas, aliter etiam sentiat Carbo q. 7. de Restitut. propter cap. vlt. de iniur. quod tamen etiam solum in foro externo receptum esse putat Lessius lib. 2. cap. 9. dub. 17. num. 119.

47 ASSERTIO II. Probabile est, ratione solius delicti, nec sub veniali quidem obligari ad restitutionem, qui nocendo, ex imperfectione, actus solum venialiter peccauit. Ita cum Syluestro Lessius num. 28. idemque significat Azor cit. cap. 8. etsi Pet. Nauarrus, alijque nonnulli etiam pro secunda parte prioris assertionis citati aliter sentiant. Probatum. Tum quia isti iuxta mores humanos, & respectu quidem hominum, qui ita lædunt, fortuito potius, quam humano modo læsisse censentur. Tum quia obligatio restituendi, in materia alioquin graui, non potest esse venialis. Cum ergo in præfenti non obligentur ante sententiam sub mortali, vt dictum, non obligabuntur etiam sub veniali.

48 ASSERTIO III. Idem sentiendum, tamen si ex ignorantia comitante, maior illa, & indebita diligentia & circumspectio fuerit omissa; seu quod idem est, si quis omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat, optet tamen casu obuenire alteri damnum, vel mortem: talis enim similiter immunis erit à restitutionis obligatione. Ita Lessius loc. cit. Exemplum est; si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & in mentem veniat fieri posse, vt sit hostis, ideoque telo petat; aut si quis iaculetur in altum eo voto, vt cadat in caput inimici, eo quod cogitet id esse possibile, quamuis prudenter credat, inimicum longe abesse. Idem fieri potest in Medico, vel Chirurgo respectu ægri, quem curant. Ratio est; quia nihilominus respectu tam actus externi, quam absoluti propositi, damnum illud consequens est fortuitum, iuxta ea, quæ de ea ignorantia generatim diximus tomo 2. disp. 4. q. 9. dub. 1.

49 ASSERTIO IV. Ratione contractus, damna inconsulto illata, in foro conscientie, sub peccato mortali compensanda sunt; si vel pactum assicurationis interuenierit; vel res aliena perierit, dum quis ea ad vsus non concessos vitur; vel dum est in mora eam restituendi. Ita ex communi docent citati, speciatim Syluester V. *Culpa*, & V. *Commodatum*, Nauarrus cap. 17. num. 181. & 184. & 199. Salon & Aragonius quæst. 62. art. 6. Lessius cit. cap. 7. num. 37. qui tamen posteriores duos casus limitat, nisi id fiat, domino vsus illum, aut retentionem ratam habente; quod satis per se intelligitur.

Colligitur assertio ex citatis capitulis de iniurijs, & cap. vnico de commodato, & Institutionibus, quibus modis re contrahatur obligatio §. Item 11. Ratio est. Quia primus tenetur titulo iustæ acceptionis; alij ratione acceptionis iniquæ. Nam vt re commodata v. g. ad inconcessos vsus, aut per moram diutius retinere, quæ conuentus sit, æquiualeat iniustæ acceptioni etiam directè voluntariæ.

50 ASSERTIO V. Probabilius est, rem alienam præter intentionem damnificantem, ex contractu quidem solius domini vtilitatem spectante, vt est nudum depositum, teneri solum de culpa lata;

ex contractu vero vtriusque commodū spectante, vt est pignus, conductū, & locatum, teneri de culpā leui: ex contractu demū solum in accipientis vtilitatem inito, vt est commodatum (excepto precario, iuxta legem, *Quæstum*, & l. *Contractus*, ff. de regulis iuris) teneri etiam de leuissima; idq; etiam si coram Deo nec mortalis, nec venialis culpa fuerit commissa: licet interim simul probabile sit, citra culpam mortalem damnificantis, aut pactum assecurationis, nec ex contractu quidē in conscientia, ante sententiam Iudicis, contrahi obligationem sub mortali restituendi damnum, præter intentionem illatum.

51 Priorem partem tradit communis sententia, tam Theologorum, quam Iurisperitorum; ac speciatim S. Thomas q. 62. a. 6. quem sequuntur Caietanus, Aragonius, Bannes, alijq; Theologi ibidem, Item Nauarrus man. cap. 17. à n. 181. & 199. Syluester V. *commodatum*, & apud eundem communis sententia Canonistarum, item Molina. disp. 245, Azor tom. 3. lib. 4. cap. 6. Rebellus lib. 1. de contractibus q. 10 à n. 7. Lessius loc. cit.

Probatum tum ex dispositione iuris, tam Canonici, quam civilis cap. vnico de commodato, & cap. 2. de deposito. Infitur. cit. §. *Item is*, & §. *Interea is*, & §. *Creditor* & l. *Contractus* ff. de Regulis iuris, & l. *In rebus commodatis*, & l. *Si certi* ff. de positi vel contra. Tum ex ipsa æquitate naturali, quam rectē etiam declarauit S. Thomas loc. cit.

52 Nam si quis per contractum rem alienam in suā solum vtilitatem accepit, æquum nullo modo est, vt dominus ex beneficio damnum sentiat, saltem si vel minima culpa ex parte vtentis interuenerit, vt rectē S. Thomam limitauerunt Caietanus & Bannes. Quod si in vtilitatem solius domini cedat contractus, vt sit in nudo deposito, æquum nullo modo est, vt ratione talis contractus maiori onere grauetur possessor, quam alius quispiam, qui extra contractū rem alienam damnificauit. Imò vero par est, vt non nisi de maiori culpa teneatur, quam alius, ex quo dominus rei nullam vtilitatem percipiebat. Quis enim aliās vellet depositum gratis recipere? Deniq; quando contractus in vtriusq; partem vtilitatem cedit, æquum est, vt aliquo saltem modo damnum seu damni periculum diuidatur; ita videlicet, vt saltem damnum ex leuissima culpā secutum dominus ferat, non possessor.

53 Notandum tamen, cum quis seipsum ad seruandum depositum obtulisset, aut aliquid pro custodia accepisset, teneri etiam de leui culpā, vt haberetur in cap. *Bona fides*, de deposito; & est hæc vniuersalis regula Syluestri V. locatio q. 17. quam probat etiam Salon hic q. 62, a. 7. controuersia 3. eum, qui iam aliunde tenebatur de graui culpa, si accipiat pretiū, teneri etiam de leui; & qui antea tenebatur de leui, teneri de leuissima.

54 Secundam partem tradit Sotus lib. 4. de iustitia q. 7. a. 2. qui vniuersim requirit culpā mortiferam. Idem sequuntur Sa. V. *Commodatum* & V. *Culpa*, Henriquez de irregularitate cap. 15. Toletus loc. cit. eandemque sententiam probabilem censet Lessius n. 43. Ratio est. Quia stando præcisē iure naturali, ex probabili, nemo tenetur nisi ob culpam latam, eamque mortiferam, vt fufius probat Lessius; &

leges illæ humanæ in foro quidem conscientie non videntur vsu receptæ: & præterea existimari possunt pœnales; ac proinde ante sententiam iudicis non obligantes.

Addit tamen limitationem Sa V. *Culpa*, nisi aliud sit conuentum (de quo supra) aut res effectus eiusmodi, quæ exactam requireret diligentiam, & per negligentiam læsa esset: *quanquam in q3*, inquit, *multum potest prudentia & æquitate ratio, quid sit agendum decernere*, de quo infra.

55 **ASSERTIO VI.** Et si quidem similiter probabile sit, secluso peculiari pacto, ratione officij neminem sub mortali teneri ad compensanda damna inconsulto illata, nisi culpa lata & mortalis interuenerit: multo tamen probabilior & certior est communis sententia, asserens, nulla habita ratione peccati in foro conscientie, pro varia conditione tam officij, quam culpæ civilis, restitutionis obligationem, modo superius explicato, varie contrahi.

Prima pars, quam expresse tradit Sotus loco cit. cum alijs recentioribus assertionem prima pro secunda eiusdem parte citatis, probatur ex dictis; est enim inter Doctores communiter receptum, per se loquendo, minus aliquem teneri de culpa, ratione officij, quam Commodatariū ratione commodati. vt videre est apud Petrum Nauarrum n. 5. & 6. Salonem q. 62. a. 7. controuersia 3.

56 Quin etiam Panormitanus in cap. *Cum causam*, de testamentis, docet, Iudicem (eadem est ratio aliorum officiorum) solum teneri de dolo & lata culpa, non autem de leui & leuissima; quod etiam generatim asserit Carbo q. 71. de damnificante indirecte; & exemplum asserit de medico & chirurgo. Lessius quoque dub. 7. similiter ait, neminem teneri in foro conscientie ex culpa leui, vel leuissima in officio, sed solum ex graui, seu ex lata, saltem respectiue, hoc est, quæ ratione officij gerentis lata sit; esto ratione aliarum personarum foret leuis; idque in specie etiam contra Syluestrum asserit de tutore & curatore ibidem n. 31. item de consulente n. 33.

57 Secunda pars assertionis probatur ex dictis pro priore parte assertionis quintæ, ob paritatem rationis: Sicut enim contractus, ita & officia quædam in vtilitatem solum aliorum suscipiuntur; vt quæ gratis, & ex sola charitate præstantur; alia in vtilitatem vtrorumque tam fungentium, quam recipientium; qualia sunt, vt rectē Salon q. 62. a. 6. controuersia 5. notauit, omnia officia Principum, Iudicum, Gubernatorum, & eorum qui ex officio stipendium recipiunt.

58 Quare etiam apud omnes certum videtur, eos qui ex sola charitate officium aliquod obeunt, per se non teneri nisi de culpa lata; quia æquum est, vt isti non ita facile damnum sentiant ex gratuita charitate. De leui autem, & leuissima, eos qui se tanquam peritos & certos damni propulsandi, aut etiam peritiores vltro obrudunt; hi enim hoc ipso recipiunt in se, quod alterum velint indemnem seruare; qui se illis etiam hoc tacito pacto committit, vt rectē etiam cum Syluestro V. *Culpa* q. 4. docet Lessius n. 32.

Qua ratione, si chirurgus probe gnatus se non posse curare, vel etiam dubius, num possit, nihilominus se obrudat, tanquam curaturum, planè manifesti doli reus tenetur, ratione cuius ad restitutionem eum teneri, dubitari nullo modo debet. De consulente verò plura inferius.

59 **ASSERTIO VII.** Per Iudicis sententiam, ex illato damno, iuxta iuris dispositionem, ad restitutionem damnatus, tenetur planè etiam in conscientia tali sententiæ parere. Ita omnes. Et patet. Quia iuxta Iudicis sententiæ parendum est: est autem iuxta sententia, quæ secundum leges fertur.

60 **ASSERTIO VIII.** Interim quando sententia non profertur, cum res hæc omnis non satis certa sit & liquida, vt ex dictis colligitur, tutissimum quidem erit, & consultissimum, vt damnificantes, iuxta declaratam superius iuris dispositionem, restitutionem faciant, aut certè alioquin cum læso amica compositione transigant, plus minusve pro ratione culpæ restituendo: attamen in foro conscientie confitentis, ante sententiam Iudicis, si citra peccatum mortale læso indirecta acciderit, non sunt facilè cogendi ad restitutionem, secluso peculiari pacto assicurationis. Primum per se patet.

Secundum probatur. Quia Confessarius, ordinariæ saltem, vbi non agitur de satisfactione, aut cautela pœnitentis, non debet adigere pœnitentem, ad quod ex probabili sententiæ alias sub mortali non tenetur; sed pœnitens, ex probabili sententiæ hoc casu sub mortali non obligatur, ad restitutionem, ex dictis: Ergo, &c.

61 Et sanè tam Confessarius, quam pœnitens, dum tantorum authorum opinionem probabilem iudicant, sine periculo ei se possunt conformare; esto ex proprijs principijs contrariam ipsi probabiliorē iudicent, vt partim patet ex generali doctrina, tradita tomo 2. disp. 2. q. 6. dub. 2. & 3. & disp. 2. de bello q. 6. dub. 4. partim suo loco de pœnit. tom. 4. dicitur. Idem docet Vasquez 1. 2. disp. 62. cap. 4. cum alijs.

Accedit, quod nec in foro quidem externo Iudices semper, ob eiusmodi damnificationem indirectam ad totius damni compensationem adigunt; quando quidem nonnunquam, cum ex vna parte de culpa sufficienti satis certò non constat, & ex altera parte suppetunt indicia valde vrgentia, reus solummodo damnatur in partem damni, vt notat Salon controuersa 5. Quanquam meo quidem iudicio, in tali dubio, potius omnino reus foret, absoluendus, quotiescunque videlicet culpa proportionata iuridicè non satis probatur: quia tunc in fauorem rei & possessoris potius, quam alterius læsi, videtur declinandum. Vnde est.

62 **ASSERTIO IX.** Quoties dubium est, an res per culpam sufficientem in externo foro, pro ratione materiæ & casus; an potius fortuito, aliterue perierit: tunc longè probabilius est, neminem vel ex delicto, vel ex contractu, aut officio teneri ad restitutionem, secluso pacto assicurationis. Ita rectè Sa V. *Restitutio*, vniuersim asserens, neminem teneri ad restitutionem, qui dubitat. (videlicet prudenter) an fuerit damni causa, vel an teneatur restituere. Quod etiam colligitur ex Syluestro V. *Restitutio*, 3. §. 6. & Valentia q. 6. pun. 7.

Et si Salon, in dubio, potius in fauorem læsi declinandum dixerit; quod non probatur. Ratio est. Quia in dubio melior est conditio possidentis; atqui reus ratione rei restituendæ, est in possessione eiusdem: Ergo.

63 **Quæritur III.** An & quid restituendū ab eo, qui alium à consecutione boni impedit. Pertinet etiã hæc quæstio ad titulū iniuste acceptionis, sed habet specialem difficultatem. Et quidè S. Thomas hic q. 62. a. 2. ad 4. speciatim agens de beneficijs Ecclesiasticis ait, iustè impediens, ad nihil teneri; at vero iniuste impediens *puta*, inquit, *si intendat eius nocumentum, quem odit, aut propter vindictam, aut aliud huiusmodi, teneri, non tamen semper in solidum.*

Clarius eandem sententiam tradunt Scotus in 4. d. 15. q. 6. a. 3. Richardusa. 5. q. 4. ad 7. Paludanus q. 2. a. 2. Item Antoninus, Angelus, Syluester, & vt apparet Caietanus hic cit. q. 62. a. 2. itemque alij, asserentes, eum qui impedit alterum à consecutione beneficij. si id fecit intendens commodum suum, vel amici, non teneri ad restitutionem: si autem fecerit in odium impediti, vt ei noceret, teneri.

64 **ASSERTIO I.** Qui sine vi & fraude aliquem impedit à consecutione alicuius boni, ad quod absolute nec ius in re, nec ad rem habebat, non tenetur ad vllam restitutionem; quantumuis malo animo impediat. Ita post Adrianum 4. de restitut. ex communi recentiores ferè omnes, Scotus 4. q. 6. a. 3. Couarruuias epit. 4. part. 2. c. 6. §. 7. num. 8. Nauarrus man. cap. 17. n. 69. Valentia q. 5. pun. 5. Pet. Nauarrus lib. 3. c. 5. n. 7. probatur. Quia tali casu, non inferitur damnum per iniuriam: nec ex violatione charitatis, sed solius Iustitiæ oritur obligatio restitutionis, vt dictum dub. 1. Sed & S. Thomas, cum expresse locutus sit, de impediens iniuste, contrarium non sentit.

65 **ASSERTIO II.** Qui inuitum ab obtinendo quocunque bono, quod licitè obtinere potuisset, impedit per vim aut fraudem, aut etiam sine hac à bono, ad quod alter habebat ius; tenetur ad restitutionem aliquam impedito faciendam. Ita omnes citati, & consentit Vasquez 1. 2. disp. 175. n. 13. & videtur certa; quicquid nonnulli apud Sa. V. *Restitutio* negent, teneri ad restitutionem, etiam si dolo quis testamentum mutari curarit.

Probatur. Quia talibus per veram iniuriam nocumentū inferitur; posterioribus quidè hoc ipso, quod habebant ius ad eam rem: prioribus vero, quia quisque habet ius, nemine per modos iustitiæ oppositos obstante, procurandi & acquirendi rem, quam alioquin licite poterat obtinere; estque hoc ius, pro ratione ipsius etiam rei, vel spei magis vel minus pretio æstimabile.

Dixi tamen, quod licitè potuisset obtinere; quia si licitè obtinere non potuit, etsi quidem pro iniuria seu nocumento violentiæ, seu fraudis illatæ, impedito satisfaciendum sit; hoc ipso tamen, quod is ad rem sibi procurandam ius siue accessum honestum nullum habebat, non est intuitu ipsius impediti, quicquam illi restituendum; vt si quis furem vi aut fraude à furto impediat; aut indignum à consecutione beneficij, vt rectè etiam docet Lessius dub. 18.

66 ASSERTIO III. Probabilius videtur, bonum impeditum in solidum esse compensandum, si quidem collatoris animus iam certo firmatus ac determinatus erat ad beneficium, nec aliunde, moraliter loquendo impediri posse collatio prudenter existimabatur. Ita expresse docet S. Thomas cit. q. 62. a. 2. ad 4. Sotus, Valentia loc. cit. et si Nauarrus in Manuali cap. 17. n. 73. Carbo q. 29. de restitut. Lessius dub. 18. & quoad impeditum per vim aut fraudem, à re, ad quam nullum ius habebat, Petrus Nauarrus loc. cit. non improbabiler contrarium sentiant, rati non in solidum esse faciendam compensationem, sed pro ratione iniuriæ, boni impediti, spei ac certitudinis acquirendi, iuxta arbitrium boni viri.

67 Sed probatur assertio; quia si certo iam erat obuenturum tale bonum, tum perinde est iniuste impedire à tali bono obtinendo, atque obtentum adimere, vt rectè dixit S. Thomas; sicut etiam idem est pecuniam à creditore certo recipendam habere: & in loculis repositam habere.

68 ASSERTIO IV. Si futura consecutio boni, non erat omnino certa & constituta, tum ab impediente restituendum erit plus vel minus, pro conditione negotij, & ipsius boni, ac propinquitatis seu certitudinis, atque etiam iuris eiusmodi bonum obtinendi, Ita omnes. Ratio est, quia bonum illud tali casu tantum non valet quantum bonum obtentum.

69 Ex his colligitur, impeditis sine vi & fraude à consecutione beneficij nondum collati, aut legati, ad quod nullum adhuc ius erat acquisitum, aut elemosinæ &c. nil restituendum ab impediensibus, vt docent Nauarrus, Couarruias, Petrus Nauarrus loc. cit. licet multi quoad beneficia contrarium sentiant, ij videlicet, qui etiam à collatore prætermisissis dignis, aut dignioribus putant esse faciendam restitutionem, de qua re supra dub. 1. n. 18. Impeditis autem iniuste, adeoque per vim aut fraudem, dignis seu dignioribus, non autem indignis restituendum esse, secundum ea, quæ diximus n. 65.

70 Queritur IV. An & quid restituendum ab eo, qui alterius bonum, cum possit, ac debeat, procurare negligit? Et hæc etiam quæstio concernit iniustam acceptionem, locumque habet in confessorijs, parochis, iudicibus, reis, testibus, fiscalibus, curatoribus, custodibus, & alijs q vel comunitatis, vel priuatarum personarum bonum procurare debent, docendo, iudicando, fatendo, testificando, accusando &c.

71 Et suppono ex hoc, quod cum reus, testis, iudex, &c. suum officium non faciunt, triplex damnum consequi posse & solere. Primum est alterius partis litigantis, seu læsæ damnum, quod item triplex est, nimirum probum quoddam seu infamia, dum in accusando calumniam fecisse putatur; deinde noui sumptus, quos in probando crimine facere cogitur; demum carentia eius boni, pro quo litigatur. Secundum est damnum totius Comunitatis, in qua ex incuria seu indulgentia officialium, nascitur impunitas & licentia peccandi, & ex hac rursus alia mala. Tertium est lucrum illud cessans, quod ex punitione seu delatione legitime facta ad fiscum peruenisset; & quamuis de hoc ter-

tio potissimum sit quæstio, consequenter tamen etiam de alijs duobus agendum est.

Hoc posito, hanc vnicam & generalem de hac omni re assertionem & veluti regulam statuimus: nimirum omnem & solum illum hoc titulo ad restitutionem obligari, in quo tres sequentes conditiones simul concurrunt. Prima est, quod debuerit tale bonum alteri procurare ex iustitia, non legali tantum, iuxta dicta dub. 1. num. 12. consentiente etiam Vasquez 1. 2. d. 175. c. 1. Lessio lib. 2. cap. 12. dub. 18. sed vel commutatiuam, ratione officij, stipendij vel contractus; vel distributiua, proprie in utilitatem partium distribuentis bona communia.

Patet hæc conditio ex dictis dub. 1. Quia ex sola violatione iustitiæ commutatiuæ, aut distributiuæ modo explicato, oritur obligatio restitutionis; quicquid nonnulli ibidem in contrarium dixerint.

73 Secunda conditio est vt quis tale bonum procurare debuerit proprie ac per se, ex iustitia vel officio erga illum ipsum, qui ob bonum non procuratum damnum patitur; adeoque in gratiam & commodum ipsius damnificati, cuius nimirum causam ea in re proprie agere debuerat, vt Valentia q. 6. pun. 4. Condufione 3. bene & breuiter attingit & consentit Sa V. Restitutio. Quibus accedit Vasquez 1. 2. tom. 2. disp. 175. cap. 1. n. 9. Lessius lib. 2. cap. 13. dub. 10. et si id multi non videantur animaduertisse.

Ratio est. Quia in hac materia non potest oriri obligatio restitutionis, nisi ratione iniustæ acceptionis, adeoque ob damnum per iniuriam illatum illi, cuius bonum procuratum non est: at quotiescunque ego, non ex iustitia erga illum, ad eiusmodi boni procuracionem directè ac per se tenebar, tunc ommissa procuracione, nullam talis facio iniuriam, vt pote qui nullum ius habebat ad eiusmodi procuracionem per me faciendam: Ergo, &c. Exemplo sunt illi, qui captis & excisis publicis latronibus & grassatoribus, tutas tenentur præstare vias publicas; hi enim si negligentes sint in eo munere, tenentur quidem de damnis subditis, ac in ditione sui Principis illatis, sed non item de alijs, qui in alterius Principis ditione spoliantur; quantumuis præstitum officium etiam illis profuturum erat.

74 Tertia conditio est, vt vel deliberate fuerit ommissa talis boni procuratio; vel certe cum tali culpa, quæ damnificantem ratione officij, vel contractus, obnoxium reddit restitutioni, iuxta dicta quæstio. 2. Cum enim hæc obligatio non oriatur ex re accepta, nec iusta acceptione, sed iniusta, necesse est culpam interuenisse huic obligationi proportionatam, vt ibidem dixi. His igitur tribus circumstantijs concurrentibus, quia omittendo procuracionem boni ex iustitia debitam, per veram iniuriam proximo damnum datur, oritur planè obligatio restitutionis. Si autem vel vna deficiat, non oritur.

75 Ex qua doctrina innumeri casus resolui possunt, & in specie colligitur. I. non teneri Confessarium ad vllam restitutionem creditori poenitentis faciendam, tamen si poenitentem de restitutione monere culpabiliter etiam negligat, vt rectè docent Valentia q. 6. pun. 3. Sa V. Restitutio, Suarez 3. p. tom. 4. disp. 32. Sect. 6. & fere Lessius lib. 2. cap. 13. n. 77. licet Nauarrus in Manuali cap. 17. n. 22.

Summa Rosella, & Angelica V. restitutio. Petrus Nauarrus, alijque contrarium sentiant. Ratio est. Quia Confessarius ex officio non agit causam Creditoris, sed pœnitentis, quoad bonum spirituale.

76 Colligitur II. Reum iniuste crimen in iudicio negantem, ante sententiam, non teneri ad luedam corporalem pœnam, vt fatentur omnes; nec etiam ad pecuniariam multam fisco soluendam, quæ nimirum ad fiscum ex veri confessione peruenisset, vt rectè docent Adrianus quod lib. 6. Nauarrus man. c. 18. n. 49. Couarruias in epitome 4. p. 2. c. 6. §. 8. n. 10. Azor l. 5. c. 8. q. 5. Vasquez d. 175. c. 5. etsi contrarium sentiant Sotus l. 1. q. 6. a. 6. Molina tom. 1. tract. 2. disp. 95. Ratio est. Quia Reus, etsi obligatus sit, ad confitendum crimen, vt supponimus, propriè tamen ex officio, aut ex iustitia, non tenetur sua confessione procurare bonum fisci; nec etiam fisco aliquod ius iustitiæ commutatiuæ acquisiuit ad multam pecuniariam, ante sententiam. Idem ob eandem causam dicendum videtur de testibus, si non testentur, cum debent: immò etiam si falsum testentur, vt expressè docent Sa V. Restitutio, & Azor loc. cit.

77 Colligitur III. Tam reum iniuste negantem, quam testem falso testificantem, aut etiam legitime interrogatum non testificantem, teneri ad compensanda damna & expensas, quæ altera pars, ob negatam, seu tacitam veritatem patitur, vt ex communi docet Carbo quæst. 3. r. Sa citatus, post Sotum lib. 4. quæst. 7. art. 3. Medinam Cod. de restit. quæst. 9. Nauarrum man. cap. 17. num. 2. r. Ratio est. Tum quia reus falso & iniuste negans, positiuâ actione ius alterius partis lædit; perinde ac si aperto mendacio diceret, alteram partem ius nullum habere: Et testis legitime interrogatus, tenebatur quoque ex officio & iustitia, ad partem læsam sua testificatione indemnem seruandam.

78 Potest tamen hic, ob incommodum, quod sibi ex testificatione timet euenturum, excusari quandoque ab hoc onere, vt rectè etiam notarunt Sa & Lessius infra ex communi. Quod idem aliquis de reo non omninò improbabiler dixerit, si ex veri confessione, præter damni & expensarum compensationem alteri parti faciendam, grauissimam pœnam mortis aut mutilationis timeat, iuxta ea, quæ de reo suo loco dicta sunt supra q. 9. dub. 5. num. 97. modo interim illa, quæ ante iudicium reus debebat creditori, aut illi quem læsit, legitime persoluat, aut compenset; nam de hac obligatione nulla est quæstio.

79 Imò non improbabile est, etiam per se loquendo, testem quantumuis citatum, præcise ob denegatam testificationem, non teneri de tali damno partis vt cum Molina disp. 83. & Syluestro V. testis, docet Lessius lib. 2. cap. 30. dub. 8. Idem de reo indicat Vasquez loc. cit. cap. 2. Ratio est; quia non ita liquidè constat, tales ex officio siue ex iustitia erga alteram partem adtricem teneri ad bonum eius procurandum, vel eiusmodi damnus eius impediendum.

80 Colligitur IV. Iudicem in proferenda sententia negligentem, non solum teneri ad compen-

sanda damna, quæ partibus eius officium requirentibus, aut Reipublicæ inde consequuntur; sed probabiliter etiam ad multam illam pecuniariam fisco aut læsæ parti soluendam, quam Reus soluisse, si iure cum eo processum fuisset: quod pariter etiam de fiscali suum officium negligente dicendum. Ita docent Syluester V. Pœna quæst. 28. Salon. art. 7. controuersia 5. Carbo quæst. 3. r. qui dicit, eam esse communem omnium sententiam; & quoad fiscalem consentit Vasquez loc. cit. Nec est dubium de prima assertionis parte, quæ constat ex dictis quæst. 4. dub. 1. Fundamentum sumitur ex dictis: quia constat, Iudicem ex officio & iustitia teneri ad iustitiam administrandam, ob bonum Reipublicæ & partis eius officium requirentis: idè enim à Repub. stipendium recipit.

Secundum de multa ad fiscum spectante probatur. Quia Iudex & fiscalis ex officio & iustitia, adde etiam ratione stipendij, non solum bonum partium, & communitatis, sed, vt apparet, etiam fisci procurare debent, secundum leges sibi præscriptas.

Contrarium tamen de Iudice, quoad pœnam pecuniariam fisco soluendam, docent Azor, citatus ad 4. Sa V. Restitutio; Vasquez citatus, & de Fiscali Lessius lib. 2. cap. 3. dub. 10. & alij quidam apud Salonem. Nec omninò improbabiler; non solum quod ad eiusmodi multam nondum est acquisitum ius fisco & partibus; sed etiam quia non satis constat, Iudicem & fiscalem debere propriè ex officio & iustitia eiusmodi fortuita fisci emolumenta procurare. Quæ de causa etiam non facile ad eiusmodi restitutionem erunt in confessione cogendi, ante sententiam Iudicis.

82 Colligitur V. Telonarios omnino teneri ad restitutionem neglecti vectigalis, si vectigalia iusta à viatoribus aut non exigant, aut in fiscum non conferant; cum ex proprio officio teneantur, in hoc genere bonum fisci absque controuersia procurate. Secus dicendum de multa pecuniaria, ad fiscum peruentura, si eam procurare negligant, vt parebit.

83 Colligitur VI. Custodes ciuitatum, siluarum, fluminum, licet transgressores ad Magistratum deferre negligant, non teneri ad soluendam illam pecuniariam multam, quæ alioquin ad fiscum peruenisset. Ita cum Bernardo quodam Canonista docent Syluester V. Restitutio 3. quæstione. 5. §. 7. Lessius lib. 2. cap. 13. dub. 10. etsi contrarium sentiant Carbo, Salon. Ratio est. Quia illorum officium per se non videtur spectare bonum fisci, sed securitatem & defensionem boni publici.

Idem ob eandem causam etiam de telonarijs docet Lessius loc. cit. Quia nec ipsi tenentur bonum fisci, talis multæ procuracione, ex officio promouere.

Eadem ratione existimauerim, publicos æstimatores rerum venalium, non teneri ad pecuniariam illam multam soluendam, quam soluisent denunciati rei, etiam si eos deferre negligant.

84 Sicut tamen isti procul dubio tenentur ad compensanda damna communitatis, ex eorum

negligentia consecuta; ita etiam Custodes illi ad damna illicitæ lignationis, venationis, piscationis &c. vt docent omnes, & fatetur Syluester loc. cit. ob rationem contrariam; idque etiam si fortè ipsimet venatores, lignorum caesores, ad hoc non teneantur, vt docent Carbo & Salon. Ceterum quantitas restitutionis ex damno dato boni viri arbitrio taxabitur, vt inferius dicitur dub. 10.

85 Addo tamen, ab hoc onere excusari posse custodes, non solum si lignatio, pabulatio talis &c. iniuste prohibita sit; sed etiam si dissimulent cum ijs, qui ex graui necessitate, in communibus locis ac saltibus, moderate lignantur, pabulantur, quantum sufficit ad suam necessitatem subleuandam, vt ex quadam æquitate docent Carbo & Salon locit citatis.

DVBIVM III.

Quid restituendum ab eo, qui aliū quoad bona animi, seu naturalia, seu supernaturalia iniuste læsit.

Ad S. Thomæ 2. 2. q. 62.

86 **Q**uaritur primo, An & quid restituere teneatur ille, qui alterum in bonis animi naturalibus iniuste læsit; puta per veneficium, philtum, venenum, aut falsi persuasionem. Vbi notandum, naturalia bona animi esse, perspicacitatem ingenij, memoriæ, intellectus; item scientiam, & veri cognitionem.

87 Respondetur. Talis tenetur primo amoliri vim, fraudem, atque etiam veneficium, si qua licita ratione potest: quo spectat etiam, vt qui errorem perniciosum docuit, eum seducto detegat; quin etiam veritatem doceat, si alioquin ex officio docere debuit; alias non, iuxta dicta dub. præced. num. 72. Secundo, tenetur talis etiam adhibitis licitis & possibilibus medijs curare, vt pristina vis animi ac mentis redeat. Tertio tenetur subsecuta damna compensare, ad arbitrium prudentis viri. Ita ex communi docent Caietanus in summa V. Restitutio, Valentia quæst. 6. pun. 5. §. 1. Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 2. Ratio per se patet; quia hæc omnia spectant vel ad iniuriam auferendam; vel ad dampnum iniuste illatum compensandum.

Qui tamen bona fide falsum docuit, si ex officio verum docere non debuit, probabiliter non tenetur de damno, vt notat Caietanus citatus; quia credens id sibi imputare debet: præterquam quod tale dampnum quasi fortuito obueniens non est obnoxium restitutioni, iuxta dicta dub. præced. num. 40.

88 An vero præterea pro ipso quoque natura bono, si reduci amplius non possit, aliquid in alio bonorum genere restituendum sit, saltem iuxta arbitrium boni viri, dubium est. Et responderetur, speculatiue quidem probabiliorem videri sententiam affirmatiuam, verum in praxi ad hoc neminem ef-

se rigide cogendum, iuxta ea, quæ de restitutione ab homicida facienda dicuntur. Est enim quoad hoc eadem ratio bonorum animi & corporis.

Quaritur II. An & quid restituere teneatur, qui alium ad peccatum induxit.

89 **A**SSERTIO I. Tenetur ex charitate ad procurandam seducti conuersionem, suasionem, consilio, precibus, & quidem arctius, quam alius, qui non induxit. Ita omnes. Ratio est. Quia talis duplici titulo ad hoc tenetur, & quia proximus est læsi, & quia author est læsionis; quod intelligitur de eo, qui vere inductus est; nam antea ad delinquendum paratum, maiore obligatione charitatis corripendum non putat Salon. quæst. 62. art. 2. controuersia, 2.

90 **A**SSERTIO II. Qui absque vi & fraude alium ad peccatum induxit, suasionem videlicet, precibus, blanditijs, non tenetur idcirco ex iustitia ad emendationem lapsi procurandam. Ita ex communi docent Sotus lib. 4. de iustitia quæst. 6. art. 3. Syluester V. Restitutio quæst. 1. Nauarrus Manual. cap. 14. num. 45. Valentia q. 6. pun. 5. §. 1. Lessius lib. 2. cap. 8. dub. 2. Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 2. n. 5, & apud eundem Ledesma & Corduba. Ratio. Quia scienti & volenti nulla fit iniuria: talis autem sciens & volens peccauit. Accedit regula Iuris. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit obligatur*, de reg. iur. in 6.

Contrarium tamen apud citatos plerique veteres docent, vt Scotus, Richardus, Paludanus, Gabriel, Maior in 3. d. 15. Adrianus in 4. de Restit. Antoninus 2. p. tit. 2. cap. 2. Angelus, Rosella, quos sequitur Caietanus: sed parum probabiliter, ob dictam rationem.

91 **A**SSERTIO III. Qui per vim, siue metum, aut fraudem alium ad peccatum induxit, tenetur quidem ex iustitia ad vim & fraudem amolendam: sed ad procurandam tamen seducti emendationem ex iustitia non teneri probabiliter videtur. Primum docent omnes, & persepatet.

Secundum docent Sotus, Salon, Petrus Nauarrus, Lessius locis citatis: etsi contrarij præter antiquos illos citatos non improbabiler sentiant Syluester, Nauarrus, Valentia, Ledesma, Corduba citati.

Ratio est. Tum quia peccati dampnum ex sua natura tale est, vt non possit nisi volenti irrogari, & omnis metus respectu huius mali incurrendi, quasi leuis est. Tum quia is, qui iam antea remota vi & fraude, in peccato vitio permanet, tacite cedit iuri suo, alterique remittit obligationem restituendi; perinde ac si quis ablatum à fure palium quasi in manu sua habeat, nec tamen accipere velit.

92 Etsi vero is, qui ex odio Dei aut proximi aliquem ad peccatum inducit, grauius peccet, quam quis homicida; tamen qui ex voluptate, vilitate, vel alia de causa id facit, non grauius peccat, quam homicida; nec si inducat paratum, grauius, quam fur aut prædo: Secus si personam virtuti deditam seducat, vt colligitur ex cap. Merito 15. q. 1. & cap. Deteriores causa 6. q. 1.

Quaritur III. An & quid restituere teneatur, qui aliquem à Religionis ingressu vel professione male abduxit? Suppono, ad nihil teneri, q. alicui nondum

ingressu

ingresso religionem prudenter dissuasit, vt quia ap-
ptus non erat, aut parentum inopia impeditus, ex
dictis in materia de charitate, & infra de statu Reli-
gionis.

ASSERTIO I. Qui per vim & fraudem aliquem
seduxit, tenetur ante omnia vim & fraudem amoli-
ri, religionem v. g. quam iniqua detractioe læsit,
rursus collaudando, &c. Ita omnes. Patet; quia ini-
uria vbique amolienda est, quoad fieri potest.

ASSERTIO II. Qui per vim & fraudem aliquem
seduxit, tenetur quoq; ad compensationem damni
temporalis, quod incurrit tam ipse seductus, quam
Conuentus seu Religio. Ita Bannes q. 62. a. 2. dub. 3.
Aragonius difficultate 1. ad 4. & quoad Monasteriū
consentit Lessius lib. 2. cap. 8. dub. 3. & videtur com-
munis; quam ex professo etiam Sotus lib. 4. q. 6. a. 6.
licet ex parte dubitans, sequitur. Probat. Quia
damna per iniuriam, & contra commutatiuam ius-
titiam scienter illata, compensanda sunt, ex dictis
dub. 2. n. 3. 8. Accedit, quod iniuria Religionem in-
gresso illata, cēletur quodā modo fieri toti corpori.

Fateor tamen, quod ad Religionem attinet, longē
certiorem restitutionis obligationem fore, si vis vel
fraus non ipsi tantum seducto, sed directē etiam
Religioni fuerit illata, ipsam nimirum infamando,
aut claustrum eius perfringendo &c. aut saltem hac
directa intentione, vt Religio damnnum incurreret,
Religiosus seductus fuerit: nam si præcise ipsi solum
seducto, præsertim nondum Religionem ingresso,
vis aut fraus illata fuerit, tum sane ita manifestum
non est vllam religioni iniuriam illatam. Qua de
causa etiam Salon. in simili censet, nullam esse re-
stitutionem faciendam.

Sed nihilominus probabilis videtur, etiam sic re-
stitutionis obligationē contrahi, vt citati sentiunt.
Quia vt per exemplum rem declarans Lessius ait n.
15. etsi tu ius non habeas ad beneficium, vel lega-
tum aliquod, habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus
fiat in tuum detrimentum; quod ipsum tamen non
est omnino liquidum.

ASSERTIO III. Talis tenetur quoque ex iusti-
tia, consilio, admonitione, precibus ad Deum fufis
inducere ad Religionis ingressum, vel ipsum sedu-
ctum, quamuis iam non amplius ad Religionem
propensum, vel eius loco alium, si quem aptum, &
à Religionis professione non alienum norit, aut
nosse moraliter potest. Ita post Scotum, Richardū,
Paludanum, Maiorem, in 4. d. 15. docent Syluester
l. c. Nauarrus cap. 12. n. 44. Petrus Nauarrus lib. 2.
cap. 2. n. 18. Valentia, Aragonius citati. Ratio est,
quia Religioni non solum damnnum temporale per
iniuriam datum est, sed etiam spirituale, dum sui
quasi spiritualis membri accessione per iniuriam
fuit priuata: Ergo & hoc compensandum.

Cæterum non debet ideo quisquam, adhuc sui
iuris, importune & moleste ad tale consilium capi-
endum compelli; eo quod Religionis professio li-
berrima esse debet, vt recte notant citati.

Imo non improbable est, quod Sotus loc. citat.
Carbo q. 10. Salon controuersa 3. & Lessius n. 14.
docent, si seductus redire nolit, alium ad hoc ex ius-
titia induci non debere, sed solum ex æquitate.
Quod regulariter in praxi ideo minus improbable
est: Tum quia Religio hoc vix solet exigere. Tum

quia communiter facile est, aliud spirituale mem-
brum seducti loco acquirere; præterquam quod
etiam pro membro corporis nil restituendum mul-
ti existimant.

ASSERTIO IV. Seductor talis, licet nec sedu-
ctum reducere, nec alium ad Religionis ingressum
adducere possit, non tenetur ideo seipsum Religio-
ni tradere: etsi per vim & fraudem etiam professum
seduxerit. Ita Nauarrus n. 45. Sotus, Petrus Nauar-
rus, Valentia, Carbo, Salon, Bannes, Aragonius,
Lessius citati: quicquid in contrarium dixerit An-
toninus, Paludanus, Richardus, Syluester; & in
casu, quo quis malo animo seduxerit Religiosum,
Scotus, Gabriel, Adrianus, summa Rosella, Ange-
lus apud citatos.

Ratio est; non solum quia seductor multis mo-
dis ineptus esse potest ad Religionem, propter con-
iugium, ætatem, &c. sed etiam quia ipsa religio
sua natura consilij est, non necessitatis, iuxta illud,
si vis est. Vnde etiam secundum Canones, omni-
bus datur annus liberæ probationis, ne vllus nisi
volens profiteatur; nec vlli vnquam pro pœnitentia
Religio iure imponitur.

ASSERTIO V. Qui absque vi & fraude no-
uitium, aut etiamnum secularem à Religione abdu-
xit, non tenetur ad vllam restitutionem nec reli-
gioni, nec seducto faciendam. Ita Sotus, Valentia,
Bannes, Aragonius, Salon, Lessius locis cit. contra
Paludanum, Antoninum, Adrianum, Maiorem.
Probat. ex dictis superius dub. 2. n. 64. Quia tunc
nec seducto fit iniuria, nec Religioni; vt quæ nul-
lum adhuc ius ad seductum habebat.

ASSERTIO VI. Idem probabilis videtur, ,
quamuis seductus iam fuerit religionem professus.
Ita Sotus, Petrus Nauarrus, Salon, Aragonius, Ban-
nes, Lessius; etsi non solum veteres illi, sed etiam
Syluester, Nauarrus, Valentia contrarium sentiant.

Ratio est. Quia Religiosus non ita se habet ad
Religionem, eiusus Prælatos, vt seruus ad domi-
num; sed sicut ciuis ad Rempublicam, filius ad pa-
rentem; quandoquidem Religiosus, vt patet non se-
tradunt Religioni, aut Prælati, ob eorum præcipuē
utilitatem, sed in primis ob suum spirituale bonum:
ac proinde nec Prælati, nec Religio habet vllum
ius iustitiæ in illum Religiosum, sed obedientiæ sol-
um; nec in vlla ipsius bona de facto nondum exi-
stentia, & Religioni non transcripta, nisi interue-
niente & supposita illius voluntate: Ergo si quo-
cunque casu hic aut se, aut emolumenta ex sua
voluntate adhuc pendentiā, voluntarie subtra-
hat, nulla videlicet interueniente vi aut fraude,
tenebitur quidem ex Religione & obedientia re-
dire, sed ex iustitia nec ab ipso, nec ab alijs erit
vlla facienda restitutio, iuxta dicta dub. præced.

loc. cit. numero 64. & 72. Ex quibus etiam
fundamentum contrariæ sententiæ
soluitur.

DVBIUM IV.

An, & qualis restitutio facienda ab eo, qui bona corporis læsit, occidendo, vel mutilando.

Ad s. Thomæ 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2.

Quæritur I. An & quis homicida, mutilator &c. ad restitutionem teneatur?

100 **ASSERTIO I.** Ille solus hoc titulo tenetur ad restitutionem, qui ipso opere externo per iniuriam alterum læsit; non autem is, qui quoad ipsum opus externum iuste occidit, aut mutilauit, esto affectus occidentis fuerit malus. Ita communis; & patet tum ex dictis q. 4. dub. 1. vbi de iudice actum; tum ex dictis in simili dub. 2. numero 64. Ratio est; quia alias damnum illud non est iniuste illatum.

Ad nihil ergo tenetur is, qui in bello iusto publicum hostem ex priuato odio occidit; nec qui quomodocumque inuasus læsit, cum moderamine inculpatae tutelæ.

101 **ASSERTIO II.** Nihil etiam restituendum est ei, qui vel expresse, vel tacite vltro consentit in damnum. Ita omnes. Quia volenti nulla fit iniuria; neque damnum sine iniuria illatum compensandum. Itaque si inter pugnautes prius expresse fuerit conuentum, vt suum quisque damnum ferat, nil restituendum.

Ob eandem causam ad pugnam siue duellum, prouocatus, si prouocantem lædat, esto mortaliter peccet, nil ipsi restituere tenetur; nec etiam prouocans prouocato, si hic vltro, non inuasus pugnam suscipiat. Quod si duo se mutuo prouocent, neuter alteri quidquam tenetur, etiam si nulla alia expressa condonatio interueniat. Ita Carbo de restit. quaestione 14. Bannes quaestione 62. articulo 2. dub. 5. Rebellus lib. 5. quaestione 12. Azor tom. 3. lib. 5. cap. 3. quaest. 7. Lessius cap. 9. numero 133. & contra quosdam recentiores Salon q. 62. a. 2. controuersia 11. addens, nec in iudicio quidem hoc casu à prouocante peti, vel accipi posse compensationem.

102 **ASSERTIO III.** Quod si virnobilis, aut militaris, contumeliosis verbis prouocatus, vltro quidem in loco pugnae destinato compareat; sed illic tamen pugnam non suscipiat, nisi post actualement inuasionem alterius, idque seruato debito moderamine; de damno quidem ipse non tenebitur inuadenti, sed inuadens ipsi. Ita Bannes cit. dub. 5. & alij. Ratio. Quia prouocatus tali casu iniuste non lædit, sed prouocans. Secus si quis etiam contumeliosis verbis prouocatus, sponte duellum seu pugnam suscipiat; talis enim iam consentit in damnum, hoc ipso, quod sponte, & quidem illicite pugnam, ac periculum pugnae adiunctum suscipit; iuxta dicta in 2. assertione; etsi contrarium de hoc significet Bannes: quod iuxta quosdam verum habere potest, si contumeliosis affectus honoris sui defendendi causa, absque pugnae seu duelli susceptione, intentato aduersus in-

iuuantem licito, vt nonnulli existimant, verberari ab eodem reciproca percussione lædatur; talis enim non consentit nec in pugnam, nec in pugnae periculum & damnum. Verum de hac re pluribus ago quaest. 8. dub. 4. à num. 73.

103 **ASSERTIO IV.** Is qui moderamine inculpatae tutelæ notabiliter transgressus occidit, aut lædit illos, qui contumeliosis, alijsue iniurijs (citra prouocationem, de qua supra) pugnae causam dederunt, vel priores inuasertunt, tenetur ad restitutionem: secus si quis limites iustæ defensionis aliquantum quidem, sed non notabiliter excessit. Ita Nauarrus Manual. cap. 21. numero 25. Carbo quaestione 14. & videtur communis. Ratio. Quia in priori casu iniuste fit læsio; in posteriori non item; aut saltem non cum culpa proportionata, iuxta dicta dub. 2. numero 40. Accedit difficultas & fere moralis impossibilitas ad unguem seruandi id moderamine, sine omni excessu etiam minimo.

104 **ASSERTIO V.** Nil restituendum ab ijs, qui illicite pugnautes, pari clade & damno se mutuo affecerint: aut si læsus absque iniuria tertij debitum remiserit. Ita communis, & certa. Ratio; quia inter istos nulla est inæqualitas iustitiæ opposita.

Quæritur II. Ad qualem restitutionem tenetur iniustus homicida, vel mutilator.

105 **ASSERTIO I.** Iniuste occidens, mutilans &c. tenetur primo de damnis emergentibus, iuxta cap. 1. de iniurijs & damno dato, ex communi & certa Doctorum sententia superius declarata dub. 2. n. 38.

Tales sunt expensæ in medicos & chirurgos, secundum omnes, non autem impensæ funeris, saltem ordinariæ, quales nimirum etiam alias faciendæ erant, vt rectè docent Carbo q. 15. & Azor loc. cit. & alij ex communi, contra Nauarrum Manual. cap. 15. n. 32.

Talis est etiam iactura conuenientis matrimonij, quam incurret mutilata seu deformata femina, propter contractam deformitatem corporis, vt ex communi & certa docent Aragonius hic q. 62. a. 2. & Azor citatus.

106 **ASSERTIO II.** Etiam lucra cessantia, quæ nimirum læsus, vel occisus sibi suisque probabiliter acquisiisset, compensanda; non quidem ad æqualitatem, perinde ac si fuissent iam acquisita; sed cum ea multis modis possint impediri, sed iuxta arbitrium prudentis viri. Ita ex certa & communi docet S. Thomas q. 62. a. 2. ad 2. Caietanus V. Restitutio. cap. 3. Ratio est; quia hæc commoda per iniuriam interuerfa & impedita fuerunt, iuxta dicta dub. 2. n. 65.

In æstimatione autem diligenter considerari debent, tum persona occisi, non solum quoad ætatem, vires, artem, industriam, opportunitatem adeoque facultatem; sed etiam voluntatem lucrandi: Tum persona lædentis, an diues, an pauper; vt & æqualitas, quantum fieri potest, seruetur, & restituens supra vires non grauetur. Vide Caietanum loco citato, Couarruiam lib. 2. Var. cap. 10. num. 7. & Sotum 4. de iustitia quaestione 6. art. 3. ad 2.

Neque dubium est detrahenda esse ea, quæ occisus inter laborandum consumpturus erat; hæc enim in lucris computari non possunt, ut rectè notauit Lessius lib. 2. capit. 9. dub. 19. num. 124.

107 Et quanquam hæc generatim procedant de lucris, tam quæ post mortem læsi, quam quæ eodem adhuc viuente cessant; multo tamen certius est, hæc in reale debitum incurrere, quam illa, ut patebit infra. Nihilominus tamen & illa posse in pactum deduci, & lædentem recipere debere, æquam prudentis arbitrio transactionem, non dubitandum est; cum authores sine distinctione, imo plerique cum inclusione loquantur; & ratio sit generalis. Quod si lædens recuset, nihilominus læsi iusta petitio, pacti instar ius conferet.

Labor autem in æstimatione subducendus non est, (secus de expensis,) non solum quia tunc nil foret restituendum; sed etiam quia ipsemet utilis labor iniuste impeditus restitutioni obnoxius est, ut contra Maiorem in 4. distinct. 15. quæstione 19. docent communiter omnes. Quod tamen probabiliter limitant Molina tract. 3. disp. 87. & Lessius libro 2. cap. 9. numero 126. ut liceat tantum detrachere lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuisset; cum ita nulla videatur fieri inæqualitas: Secus, si ille laborem nullo modo voluisset redimi, cum lucri immiutione; tunc enim integra restitutio facienda erit, iuxta communem.

108 **ASSERTIO III.** Etiam pro contumelia seu honoris læsione, si quæ percusso illata est, veniæ petitione, aut alio conuenienti modo satisfaciendum. Ita Carbo quæstione 14. de restitutione, & patebit inferius de restitutione honoris. Iniuria autem ipsa per se non ad restitutionem sed ad satisfactionem spectat, de qua infra.

109 **ASSERTIO IV.** An etiam pro ipso damno naturali, puta ipsius vite, aut membri priuatione, deformitate, seu cicatrice permanente, aliquid in alio bonorum genere ex iustitiâ restituendum sit, incertum est, probabilius tamen videtur, esse. Negatiuâ sententiam defendunt multi Theologi, ut Nauarrus manual. cap. 15. numero 22. Couarruias lib. 2. var. cap. 10. numero 7. Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 1. numero 80. Gomez lib. 3. variarum Resol. cap. 6. Lessius cap. 9. numero 141. Ratio est. Tum quia nec Iure Canonico, nec Ciuili, reus ad talem restitutionem obligatur, ut patet cit. cap. 1. de iniurijs & l. final. ff. de his, qui deiecerint vel effuderint, & l. *Quæ ab iurione*. ff. Ad l. Aquilianam. Tum quia hæc bona nullam recipiunt æstimationem, ut etiam citatæ leges asserunt.

110 Affirmatiuam autem tuentur plerique Theologi antiquiores, & recentiores. Aperte S. Thomas hic quæstione 62. articulo 2. ad 1. vbi ait: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet illi recompenfare, vel in pecunia, vel in honore aliquo, considerata conditione vtriusque personæ, ad arbitrium boni viri.* Scotus, Richardus, Gabriel, Maior. 4. dist. 15. Adrianus 4. de restitut. quæstione vlt. Caietanus locis citatis. Syluester V. *restitutio* 3. §. 2. Carbo quæstione 12. & seqq. Lopez. 1. part. cap. 47.

Angles 4. de restitut. Valentia hic quæst. 6. pun. 5. §. 1. Salon quæstione 62. art. 2. controuersia 4. Aragonius eodem articulo 2. Molina tractat. 3. disput. 88. Azor. tom. 3. lib. 3. cap. 3. quæst. 4. & significat Sotus 4. de iustitia quæst. 6. art. 3. ad 3.

Ratio est. Tum quia damnum hoc per verissimam iniuriam illatum est. Tum quia, ut notauit S. Thomas citatus, quodcumque non potest reddi æquiualens, reddi debet possibile; quia impossibilitas, excusat à tanto, non excusat à toto. Tum quia absurdum videtur, boue aut seruo alterius occidente, teneri de damno vitæ, bouis autè dominum occidentem non item. Tum quia in omni sententia, licet de tali damno transigere, atque ita ex pacto saltem aliquid pro ipso accipere. Tum quia in lege Moysis simile damnum erat compensandum Exodi 23. vbi pro anima iubetur dari pretium; pro oculo aut dente seruo libertas.

Discrepant tamen citati in modo restitutionis. 112 Adrianus, ait reum, si in iudicio non puniatur, debere vitam exponere pro republica in aliquo bello; quod tamen communiter ab alijs, & rectè reijcitur, quia hæc restitutio per se læso nihil prodeit.

Sotus ait, satisfaciendum esse petendo veniam vel à læso, vel ab hæredibus; (nisi cum his aliter transigatur) aut alia arbitraria satisfactione: determinate autem ad suffragia spiritualia pro occiso offerenda, non putat ex iustitia teneri lædentem; licet hæc commoda satisfactio esse queat.

Salon itidem totum hoc relinquit arbitrio prudentis Confessarij, ut reus satisfaciat, aut per suffragia, & officia spiritualia ipsi defuncto, aut per veniæ petitionem; aut aliquam compensationem pecuniariam ipsis hæredibus.

Conueniunt tamen fere omnes in eo, si reus in iudicio iusta pœna rationis afficiatur, pro naturali damno ad nihil aliud teneri. Ita post Scotum, Gabrielem, & veteres citatos docet Salon; Sed magis consequenter negat Aragonius, iuxta Nauarrum man. cap. 15. num. 25. quia per publicam pœnam non tollitur priuati interesse, ut alibi dictum: nisi forte, ut limitat loc. cit. Molina, ad instantiam partis læsæ talis pœna infligatur; quam si postulet ipsa, ut hac ratione sibi etiam pro alijs damnis satisfiat, nil aliud erit restituendum, ut patet.

Et certè quidem honestiores, pro eiusmodi damno naturali, pecuniariam compensationem exigere non solent. Et quia debitum per se satis liquidum non est, non debet facile Confessarius penitentem ad eam compensationem compellere, ut in simili sæpius dictum. Optimum communiter erit, imperare veniæ petitionem à læso superstitite; & pro defuncto aliqua suffragia, si capax existimetur, ut etiam indicat S. Thomas hic citat. quæstione 62. articulo 2. ad 2.

Quæritur III. Quibus, & à quibus facienda sit supradicta restitutio?

114 **ASSERTIO I.** Omnis restitutio superius exposita per se facienda est læso, si superstes sit. Probat. Quia huic soli per se facta est iniuria; alijs tantum per accideus, & in illo.

115 **ASSERTIO II.** Restitutio honoris soli læso facienda est; nisi fortè per accidens ignominia in totam familiam redundet. Ita ex communi docet Carbo loc. cit. quæst. 15. Ratio est, Quia honor est bonum personale. Quia tamen ex venia ab hæredibus petita, ipsi etiam defuncto honor quandoque potest accidere, idè etiam illa subinde, vt dictum, necessaria videri potest.

116 **ASSERTIO III.** Si læso, cum viueret, aut iuxta debiti rationem, aut interueniente eius liberali condonatione nemini iniuriola, satisfactum sit, nulla est facienda hæredibus, aut alijs restitutio. Colligitur ex prima assertione. Dixi autem *condonatione nemini iniuriola*; quia si læsus filios aut creditores habeat, non potest aut ab illis partem legitimam, quæ pro varietate municipalium legum varia, aut his suum debitum donando interuerrere, vt rectè notarunt Salon, & alij.

117 **ASSERTIO IV.** Idem est, si hæredes pecuniariam compensationem condonèt, vt quidem condonare censentur propinqui nobiles & opulenti; ne vitam defuncti quasi pretio venalem habere videantur. Ita Lopez 1. part. cap. 42. Valentia quæstione 6. pun. 5. § 1. Salon, Aragonius, Bannes hic quæst. 62. art. 2. Non ita vulgares & plebeij, à quibus proinde remissionem debiti ex toto, aut ex parte lædentem inopem petere expetit.

118 **ASSERTIO V.** Si mortuo læso, nec restitutio, nec condonatio facta sit, tenetur homicida hæredibus indifferenter soluere, 1. expensas ratione vulneris, 2., id, de quo cum læso, cum viueret, conuenit, 3. si quid soluendum per Iudicem, lata sententia fuerit iniunctum, 4. lucra cessantia, quæ dum læsus ex vulnere decumberet, perdidit. Ita Salon, quæst. 62. art. 2. controuersia 7. Sotus lib. 4. quæst. 6. art. 3. Aragonius, Bannes locis citatis; quorum licet singuli singulos tantum ferè casus enumerent, tamen alios non negant, sed potius innuunt; & est omnium eadem ac certa ratio: quia omnia iura actualia & realia testatoris, seu defuncti, transeunt ad hæredes.

Addi potest ex Salone infra, & Lessio cap. 9. num. 14. quintus casus vt compensentur etiam ea bona & commoda, quæ ad hæredes aut alios peruentura erant ab occiso, saltem si quis expressa hac intentione læserit, vt hæredibus, aut alijs bona & commoda eiusmodi obuentura interuerreret; tunc enim directa fraus erga tales interuenisse videtur.

Nec obstat huic, vel etiam primæ & quartæ parti huius assertionis, lex ex iudiciorum ff. de accusat. vbi dicitur, pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad hæredes, lite non contestata. Hoc enim vel intelligitur de multa, adeoque pœna pecuniaria propriè dicta, per sententiam scilicet iudicis inferenda, vt intelligit Couarruias; vel certè solum negat actionem in foro externo; manente tamen interim obligatione in foro conscientia, vt cum Gomezio tom. 3. cap. 3. num. 37. notauit Lessius lib. 2. cap. 9. dub. 19. num. 127.

119 **ASSERTIO VI.** Homicida quoque alere debet eos, quos occisus ex lucris cessantibus, cum legali debito, aluisset, nempe filios, parentes, v-

xorem, si egeant. Ita omnes. Ratio est. Quia isti & habent verum ius ad alimenta, in necessitate: & sunt personæ ad eò coniunctæ læso, vt vis huic illata, etiam illis illata quodammodo videatur. Tenetur autem illos alere tamdiu, quamdiu illi ex cessantibus occisi lucris fuissent aliti ex legali debito; quod pendet ex particularibus circumstantijs personarum.

Si verò occisus iam grandævus fuit, aut morbis subiectus, moraliter loquendo, non diuturnam admodum alimoniam propinquis ex nouo lucro comparasset; nisi fortè ad eò lucrosam exercuerit officium, vt vnus anni lucrum ad multorum annorum alimenta posset sufficere.

Quod si filij iam puberes, sibi que ad alimenta paranda propè sufficientes erant, tunc eos non diu ex debito legali alere debuisset, in quos proinde hoc titulo tanto minus ab homicida impendendum erit; de quo plura Beia cas. 43.

120 **ASSERTIO VII.** Etiam necessaria ad decentiam status ab homicida, iuxta arbitrium boni viri, filijs occisi compensanda, si & ipsi his egeant, & parens ea filijs sua industria comparasset. Ita Sotus, Carbo, Lopez, Aragonius, Salon, locis citatis. Ratio est: quia isti ius habent non solum ad alimenta, sed etiam ad decentem statum.

Secus videtur de parentibus & vxore; quia parens filijs thesaurizare debet; non filij parentibus. Imò etiam de filijs, non obstantibus ijs, quæ diximus, putat Lessius capit. 9. num. 159. validam esse in foro conscientia condonationem omnis debiti, à læso factam; quod alij tamen rectius negant, ex dictis num. 116.

121 **ASSERTIO VIII.** Si occisus de pretion non conuenierit, dum viueret, & parentes ac vxor non egeant alimentis, nec filij necessarii ad vitam, aut statum; satis probabile est, ante Iudicis sententiam, non teneri homicidam nec ipsis, nec alijs hæredibus (non necessarijs) nec creditoribus, nisi eis nocere directè intenderit, quicquam soluere, seu ratione lucrorum cessantium post mortem occisi, seu ratione damni naturalis ipsius læsi. Ita Maior 4. distinct. 15. quæstione 19. & quoad hæredes non necessarios, Sotus lib. 4. quæstione 6. articulo 3. Salon, Aragonius, Bannes locis citatis, Molina tractat. 3. disput. 83.

De creditoribus idem sentiunt Bannes, Lessius cap. 9. num. 151, & hodie communis apud Molinam, etsi de vtrisque contrarium asserant Carbo; & quoad lucra cessantia, Lopez post Scotum. De damno verò naturali est communis, apud omnes citatos.

122 Ratio generalis est. Quia istis propriè respectu talium bonorum, non est facta iniuria ab ipso homicida. Accedit, quod plerique ius nullum habebat, ad eiusmodi utilitatem ipsis ademptam: nec satis liquidum est, occisum verum & absolutum ius, ante Iudicis sententiam, acquisuisse ad lucra post mortem cessantia. Ius enim absolutum requirit titulum sufficientem, qui possit viuenti aduenire. Debitum verò propter damnum naturale, idè solum personale est, quia ipsemet læsus tali iactura non poterat suos hæredes ditare;

præterquam quod ea determinatè pecuniâ compensanda non est, ex dictis.

124 **ASSERTIO IX.** Possunt tamen hæredes occisi, absq; controuersia, aliquid accipere ab occisore, vt remittant actionem, quam habent contra ipsum apud Iudicem, imo valde probabile est, etiam omnitransactione seclusa in foro conscientia satisfaciendum esse omnibus hæredibus, & creditoribus, pro toto detrimento, quod ex homicidio, ratione damni emergentis, aut lucri etiam post mortè læsi cessantis, capiunt. Primum patet apud Salonem q. 62. a. 2. controuersia 9. Lopez cap. 42. post Sotum quia talis actio est pretio æstimabilis.

125 **Secundam** tradunt Carbo, Lopez, & alij apud eosdem. Ratio est. Quia valde probabile est omnia hæc debita in absolutis & realibus debitis ipsius occisi numerari debere; cum ante sententiam Iudicis sint læso restituenda, vt etiam superius diximus, ex plurium Doctorum sententiâ; qui communiter quoad læsum nihil distinguunt de lucris cessantibus ante, vel post mortè; & quoad titulum satis est, quod viuenti necessitas inuitabilis eiusmodi cessationis lucrorum per iniuriam illata est; hoc ipso enim viuenti damnum datur. Cæterum in praxi quoad hanc rem seruanda nihilominus erit moderatio ante sapius præscripta, vt re dubja prænitentes non compellantur rigide ad restitutionem cuius obligatio liquida non est.

126 **ASSERTIO X.** Satisfactio personalis quæ facienda erat per veniæ petitionem, samæ restitutionem &c. hæredes homicidæ facere non tenentur; realem autem satisfactionem, quæ per pecunias pro damnis illatis faciendæ est, tenentur hæredes (singuli pro rata parte) si quid ex hæreditate acceperint, præstare, sicut ipsemet occisor. Ita ex communi Salon q. 62. a. 2. controuersia 7. Ratio primæ partis est; quia nullus alterius pœnas & onera personalia luere debet, saltem ante sententiam; iuxta illud Ezechielis 18. v. 20. *Filius non portabit iniquitatem Patris.*

Ratio secundæ partis est, quia hæreditas transit cum oneribus realibus. Quia tamen compensatio pro damno naturali per se, pecuniâ fieri non debet; idcirco probabilius est, hanc obligationem ad hæredes non transire, nisi postquam transijt in rem iudicatam, aut si lædens ante mortem cum læso transfegerit, vt rectè Sotus loco citato.

127 **ASSERTIO XI.** Parentes de damno, absque sua culpa à filiis dato, non tenentur. Ita rectè Salon ex communi, iuxta §. vlt. Infit. de noxalibus actionibus. Ratio est. Quia i. si non sunt hæredes filiorum, sed sua tantum bona recuperant.

Secus esset, si ex filiorum hæreditate, parens noua bona acquireret.

DVBIVM V.

An, & qualis restitutio facienda ab eo, qui seu virginem, seu aliam innuptam violauit.

Ad s. Thomæ 2. 2. q. 62.

128 **ASSERTIO I.** Sponte consentientem virginem, quamuis sub patria potestate constitutam violans, per se non tenetur quicquam restituere, sed solum promissa implere. Ita ex communi Salon q. 62. a. 2. controuersia 5. Bannes dub. 7. Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 3. n. 438. Binsfeldius in cap. 1. de iniurijs. Sayrus lib. 11. cap. 2. Azor lib. 5. cap. 5. contra Caietanum q. 154. a. 6. Paludanum, Bartholomæum Medinam, & quosdam alios, apud Syluestrum V. *Luxuria*. Ratio est, quia ipsi volenti nulla fit iniuria, nec ipsamet violata ad vllam parentibus tenetur restitutionem.

Prolem tamen ex violata susceptam tenetur violator nutrire; non quidem proprie ex iustitiâ commutatiua, nisi per vim vel fraudem imprægnauerit; sed ex pietate naturali, vt rectè Bannes, & pluribus dicitur q. 7. dub. 11. a. n. 311.

129 **ASSERTIO II.** Si tamen flagitium innotescat, tenetur vterque parentibus, aut tutoribus, sub quorum potestate læsa existebat, pro læso honore facere satisfactionem, aut veniæ petitionem, aut simili honoris exhibitione. Ita Valentia disput. 8. quæstione 3. punct. 3. Salon quæstione 62. articulo 2. controuersia 2. Angles 2. part. de restitut. Lopez 1. part. cap. 78. post S. Thomam quæst. 154. articulo 6. Est enim quoddam genus contumeliæ, re aliena, aut alterius fidei commissa turpiter abuti.

130 **ASSERTIO III.** At pro violata integritate virginali, & grauata dote, alijsque similibus damnis inde consecutis, nihil parentibus restituendum. Ita Sotus 4. de iustitia quæstione 7. articulo 1. ad 2. Petrus Nauarrus, Salon, & plerique citati, licet aliter sentiant Carbo quæstione 16. de restit. Valentia l. c. Ratio est. Tum quia ipsa filia ad hoc non tenetur, iuxta omnes. Tum quia parens, si pariat damnum augendo dotem, volens patitur, non enim tenetur augere.

131 **ASSERTIO IV.** Qui per vim, fraudem vel metum, adeoque per iniuriam Virginem violauit, non tenetur quidem, seclusa speciali promissione, eam ante sententiam ducere, aut integre dotare (quod enim iure Canonico statutum cap. 1. & 2. de adulteris, pœnale est, & ante sententiâ non obligat.) Sed tenetur tamen in conscientia, ad compensationem omnium damnoꝝ, adeoque talem restitutionem, qua iuxta arbitrium prudentis viri, & damnum corporis (ex sententiâ probabiliori, non certa, iuxta dicta in simili dub. 4. numero 109.) & illata contumelia, & insequentia tam ipsi, quam parentibus damna, scilicet grauata dotis, infamiae seu probri, iactura, conuenientis & quieti matrimonij, si quam idcirco violata incurrit, compensentur. Ita ex communi docent Nauar. Manual. c. 16. n. 16. Carbo de rest. q. 16.

Salon

Salon, Valentia locis citatis. Patet ratio: quia in his omnibus per iniuriam nocuit violator.

132 **ASSERTIO V.** Imo poterunt etiam quandoque tales esse etiam & personarum circumstantiæ, ut corruptor non possit censeri facere sufficientem compensationem, nisi vel corruptam ducat; vel ei integram dotem persolvat. Ita recte Valentia, ex communi, iuxta capitula citata: Idque potissimum locum habet si personæ sint honoratæ; nec omnino disparis conditionis, &c.

133 **ASSERTIO VI.** Quod si violata nec infamiam, nec alia damna incurrit, quia videlicet æquè bene nupsit, marito corruptionem non percipiente, vel non curante; nihil pro illis damnis, quæ iam nulla sunt, restituendum; nisi fortè ex pacto, si cum violatore de aliqua pecunia in omnem eventum fuerit transactum. Ita uterque Nauarrus, Carbo, & alij; quidquid nonnulli in contrarium dixerint. Ratio est, quia per se, & seculo pacto, non periculum damni, sed ipsa solum damna compensanda sunt; quæ tamen hic nulla sunt.

Qua de causa etiam nonnulli iudices in foro quoque externo, eiusmodi restitutionis dilationem concedunt, apud Baiardum in additionibus ad Iulium Clarum §. *Suprum*. num. 24. Nec verò peccat femina, eiusmodi corruptionem occultans, ut recte Sanchez de matrim. lib. 6. disput. 37. quia ea occultatio nec sibi, nec alijs est noxia, sed potius utrisque commoda, ad vitandas rixas & fastidia matrimonij.

134 **ASSERTIO VII.** Importunis precibus & blanditijs (sine tamen alia vi, vel fraude) vel timore solum reverentia adductam violans, ad nullam itidem restitutionem tenetur; nec violatæ, nec parentibus eius, nisi pro contumelia, ut supra dictum. Ita Carbo, Petrus Nauarrus, & apud eundem Sylvester & Ledesma. Probatur. Quia talis nullâ iniuriâ adacta, sed sponte & libens consentit.

Contrarium tamen docet Nauarrus, Bartholomæus Medina, Corduba, Salon, Bannes, Valentia, rati hunc modum inducendi esse violentum, adeoque iustitiæ oppositum. Quod non satis probatur; nisi fortè planè tollatur libertas etiam in conscientia requisita ad validam donationem; quod rarum est, ut etiam notat Lessius, cap. 10. num. 14.

135 **ASSERTIO VIII.** Violans puellam antequam quidem corruptam, sed vulgo pro virgine habitam, tenetur ad damna compensanda, si eius culpa crimen euulgetur; secus, si puellæ, vel alterius vitio & garrulitate. Ita ex communi Petrus Nauarrus cap. 16. num. 19. Ratio est, quia priori casu iniuste datur causa damni, posteriori non item.

136 **ASSERTIO IX.** Qui virginiam se violatæ, seu vere, seu falso, promittit matrimonium, illaque non nisi sub hac spe & conditione consensit, tenetur promissum implere, non solum iuramento firmatum, sed etiam simplex. Ita ex communi uterque Nauarrus, Sylvester, Carbo, Sotus, Valentia, Lessius cap. 10. n. 20. quamvis enim facta promissio per se non obliget, hic tamen obligat

per accidens; quia alioquin puellæ gravis fit iniuria. Nec par est, ut fictè promittenti fraus & dolus patrocinetur.

Excipiuntur tamen hic duo casus, Primus, si puella erat multo inferioris conditionis, sicque adeo facile fraudem animadvertere potuit; quamvis etiam ita ex simplicitate decepta in foro conscientiæ damna compensanda sint, ut recte Nauarrus num. cap. 16. n. 18.

Secundus, quando promittens licite stare non potest promissione, ut si obsterit ordo sacer, aut votum Castitatis, aut alioquin gravia timeantur incommoda, vel scandala ex matrimonio; tunc enim alia ratione compensanda sunt damna ut docent Nauarrus & Valentia ibidem.

Quamquam Lessius n. 32. existimat, neevotum Castitatis, nec religionis ingrediendæ, si id violata in promittente ignoraverit, ob stare, quo minus talis teneatur ducere violatam, atque hoc passim tradere Doctores. Quod saltem post impetratam dispensationem, verum existimo, licet ipse eam necessariam non existimet, extendens id ulterius etiam, tam ad honestam viduam, quam ad calum, in quo post contracta sponsalia, nulla quidem vira corporis re ipsa consecuta est, tamen saltem per suspicionem vulgo præsumitur, ob magnam familiaritatem & consuetudinem mutua. Vide Sanchez lib. 8. disp. 36. Plura suo loco de matrimonio.

139 **ASSERTIO X.** Si puella remittat explicatam superius obligationem, liber erit violans a restitutione faciendâ, est communis. Si enim antefactum sponte consentiendo, facere potuit, ne violator incurreret obligationem; poterit etiam post factum ab ea liberare, quamvis parentes non consentiant; cum hæc puellæ commoda alioquin parentibus nullo iure sint addicta. Atque ex his etiam fere constat, quid dicendum de restitutione ex adulterio, de quo infra q. 8.

DVBIVM IV.

An, et quomodo fama vel honor per detractionem aut contumeliam lesus, restituendus.

Ad s. Thomæ 2. 2. q. 62. a. 2.

Quæritur I. An, & quo modo fama sit restituenda?

140 **ASSERTIO I.** Fama iniuste ablata (etsi materialis solum fuerit iniuria) est restituenda; nisi infamatus iam ante famam recuperaverit, siue per sententiam Iudicis, siue suis rectè factis, aut sui purgatione; seu etiam ipsius temporis interlapso, quo sparsum crimen iam penitus oblivioni traditum videatur. Ita communis S. Thomæ hic q. 62. art. 2. ad 2. Ratio patet; quia damnum iniustum illatum compensandum. In dubio vero, an crimen oblivioni traditum, existimatio audientium, cautè exploranda erit, ut recte Valentia q. 6. pun. 5. quicquid Aragonius cit. a. 2. indistincte dixerit.

ASSER-

141 **ASSERTIO II.** Qui falsum dicendo alterum infamavit, tenetur, si alia via commodiori fama restitui non possit, fateri falsitatem, & cum id scienter fecit, mendacium, ac si opus sit, etiam iuramento retractationem suam confirmare; non tamen adhibere testes. Primum & secundum cum S. Thoma loco citato docent Caietanus, Bannes, Aragonius ibidem, Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. Sylvester V. *Detractio*, Nauarrus man. cap. 18. n. 45. Angles 2. part. de restitut. fame, Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 4. n. 375. Salon q. 62. a. 2. controversia 13. Carbo q. 18. de restitut. Ratio est. Quia dicere se materialiter falsum dixisse, nullum est incommodum: fateri mendacium est quidem; sed quia talis in culpa fuit, sibi imputare debet probrum, quod ex debita restitutione incurrit.

Excipiuntur tamen viri magnæ autoritatis in Republica, v. g. Episcopi &c. qui si hominem infamæ fortis infamarunt, tenentur quidem dicere, se errore deceptos falsum dixisse, cum id absque magno incommodo possint; non autem se mentitos: non enim tenentur suæ famæ iacturam, cum Reipublice detrimento facere, ob tenuem alterius famam, pro qua potius alia ratione satisfacere debent, vt recte Nauarrus, Salon, Valentia, loc cit.

142 Tertium tradunt Sotus, Salon, Carbo, Angles, Bannes, Aragonius, vterque Nauarrus. Ratio est. Quia cum homines propensiores sint ad credenda mala, quam bona, debet in his maior fides fieri, quam in illis, si præsertim facile possit, vt hic accidit.

Quartum contra Sotum, Aragonium, Salonem, docet vterque Nauarrus; quia si iuranti non credant, ipsis iam imputari debet iniuria vanæ credulitatis, etiam si hic sit parvæ fidei homo; nam eo minus credere debebant infamanti.

143 **ASSERTIO III.** Qui verum dicendo iniuste infamavit, tenetur 1. planè fateri, se perperam locutum, fecisse iniuriam, fuisse deceptum nimirum practice saltem, contra prudentiam & bonos mores: quod si nihil prodest, tenetur 2. etiam laudando & honorando infamatum, ac amicè cum illo versando satagere, vt infamiam abstergat. Quod si nec id quidem videatur efficaciter profuisse, esto possit quidem dicere, se falsum dixisse, mentitum fuisse, (loquendo nimirum contra eam scientiam practicam, qua in loquendo dirigi debuerat,) ex probabiliori tamen non tenetur. Primum modum tradunt ferè omnes antiqui. S. Thomas hic q. 62. a. 2. ad 2. Scotus, Gabriel, Maior 4. dist. 15. Secundum modum tradunt Caietanus, Sotus, Nauarrus, nec habent difficultatem.

144 Tertium modum & licitum, & necessarium esse tradunt Bannes, Petrus Nauarrus n. 379. & apud eundem Bartholomæus Medina, item Salon q. 62. a. 2. controversia 15. & apud eundem Victoria. Licitum fatetur Lessius cap. 11. n. 110. etsi neget necessarium, vt etiam negant Valentia, Aragonius, iuxta S. Thomam l. c. Scotum, & alios, qui etiam significant, eum non esse licitum, quod expresse tradit Azor tom. 3. lib. 5. cap. 9. q. 7. atque contrariam esse singularem, & contra communem Theologorum & Canonistarum opinionem.

Ratio eiusdem partis est. Quia hic modus restituendi famam difficilius est, quam vt à tali persona iure possit exigì; quamvis illicitus non sit, si absit mendacium: aberit autem, si infamator mentitum se intelligat, non quasi simpliciter falsum, sed quia rem publice veram non dixerit, hoc est talem, quæ palam iure alijs publicari non posset.

Quo modo etiam crimen non legitime inquitum, recte negatur à reo, & peccatum solum in confessione, aut secreto cognitum. Quomodo etiam ex multorum sententia Christus dixisse intelligitur, de die illa nec filium hominis scire: vt taceam omne dictum seu factum practice falsum recte dici, quod cum recto appetitu, seu ratione recta non consentit; iuxta S. Thomam q. 17. a. 1.

Rebellus autem lib. 4. q. 10. concedit, talem dicere posse se mentitum, intelligendo alio tempore, aut fuisse mendacem, non illo dicto, sed iuxta illud psal. Omnis homo mendax. De qua re pluribus ago disp. 6. q. 2. dub. 1.

146 **ASSERTIO IV.** Probabile est, infamatorem non teneri ad famam restituendam, nisi apud suos auditores, quantumvis hi ipsi auditum crimen etiam alijs notum fecerint; modo consilio, iussione, aut simili modo eos ad hoc faciendum non mouerit; neque hac directa intentione crimen patefecerit, vt id alijs innotesceret. Ratio est. Quia posterior infamia fortuito quasi sequitur, & ex propria malitia audientium, qui proinde, vtique tenentur ad restitutionem. Accedit, quod indirecte scandalum præbens, non contrahit specialem illam malitiam, cui per accidens causam dedit, vt suo loco dictum de scandalo.

147 Si quis tamen sciret, ex sua priori infamatione, de crimine præsertim falso & conficto, aliquem palam traduci, auditoribus suis restitutionem negligentibus, talis vtique saltem ex charitate tenebitur ad hoc malum auertendum, curando v. g. si commodum videbitur, vt per præconem, aut concionatorem, suo etiam nomine suppresso, crimen reuocetur.

Imò non improbabile est, eum ad hoc etiam ex iustitia teneri; quia certè à parte rei, quomocumque causam dedit iniustæ infamationi, vt indicat Bannes, & docet Bartholomæus Medina apud Petrum Nauarrum numero 447. idque cum limitatione etiam approbat ipse Petrus Nauarrus, & ex eo Lessius numero 110. si nimirum leuiculis & garrulis hominibus (sine præuia stipulatione, de non deregendo) detectum fuerit crimen; quia tunc futurum damnum prævideri poterat, & debebat.

148 **ASSERTIO V.** Fama quidem ordinariè cum periculo vitæ restituenda non est, etiam si non sic alius modus restituendi; at tamen si per formale iniuriam ablata sit, aliquando per accidens debet. Primum fatentur omnes; non solum quia tanto suo damno nemo regulariter tenetur ad restitutionem, sed etiam quia vita est bonum multo excellentioris ordinis, quam fama, vt proinde cum illius iactura, inferius hoc bonum communitè non sit restituendum, vt pluribus dicetur, dub. 13.

Secundum docent Sotus lib. 4. de iustitia q. 6. a. 3. ad 4. Salon, Angles citati, Aragonius dub. 8. Azor lib. 5. cap. 9. q. 12. & apud vtrumque Nauarrum, Adrianus, Gabriel, Maior, Ledesma, Bartholomæus Medina, & alij. Ratio est. Quia tenetur quisque damnum, proximo per formalem iniuriam datum, suo æquali, aut minori damno amoliri: atqui subinde maius, aut æquale damnum est, quod infamia læsus incurrit, quã sit mors lædētis &c. Exemplū est, si quis de hæresi falso infamarit aliquem, vnde igni adiudicandus sit; quod est exemplum Anglis & Salonis: aut si amplissima familia alioquin, perpetua infamiae nota aspersa maneat, malicia iniusti detractoris &c.

149 Contrarium tamen docet Caietanus quæstione 62. art. 6. Syluester V. *Detraçtio* quæst. 4. Nauarrus cap. 17. num. 89. Petrus Nauarrus num. 402. qui tamen id in casu prioris exempli admittit: nec vt opinor negaretur ab alijs, eo quod illic non de fama læsi præcise, sed etiam de vita agitur. Quo modo etiam aperte docet Lessius cap. 11. dub. 15.

Alioquin si de fama solum agatur, est ea sententia valde probabilis, iuxta regulam multorum; non esse bona inferioris ordinis restituenda, cum detrimento boni superioris ordinis, vt dicitur cit. dub. 13.

150 ASSERTIO VI. Fama, si dictis modis compensari nequeat, vtrum pecunia, vel alio bonorum genere compensanda sit, dubium est: Vtraque pars probabilis; sed affirmatiua probabilior. Declaratur assertio. Negatiuam enim tuentur Syluester lib. 1. Nauarrus man. cap. 17. num. 19. Petrus Nauarrus num. 416. Bannes q. 62. art. 2. Lessius dub. 16. eamque probabilem censet Salon. cit. art. 2. eo quod vicissim pecunia non compensetur honore, precibus; idque communi hominum iudicio & praxi.

Affirmatiuam sententiam post Glossam in cap. *Ecclesie sancte*, tit. Vt nihil innouetur lite pendente, tradunt post Scotum, Richardum, Antoninum, Adrianum, Caietanus, Sotus, Carbo, Salon, Valentia, & ipse S. Thomas hic quæst. 62. art. 2. Et probabilem censent Bannes, Lessius; & colligitur ex dictis in simili supra dub. 4. num. 109. eadem enim vtrouque est ratio. Vnde etiam concedit Lessius dub. 16. & 25. posse infamatum sibi ipsi satisfacere ex debito pecuniario infamantis, si is alia ratione satisfacere nolit, aut non possit, quod etiam tradit Aragonius dub. 9.

151 ASSERTIO VII. Compensanda etiam sunt damna ex infamia consecuta, tam in rebus obtentis, quam obtinendis, hocque iuxta arbitrium prudentis viri. Ita ex communi vterque Nauarrus, Salon controuersia 20. Lessius dub. 19. licet Sotus lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad 4. in casu, quo verum crimen patefactum, existimet, non totum damnum, sed solum partem damni compensandam; quam sententiam etiam Lessius censet probabilem. Sed probatur communis ex cap. *si culpa tua*, de iniurijs, & dictis supra dub. 2. de restitutione in genere, n. 38.

152 ASSERTIO VIII. Restitutio famæ faciendâ est infamato tantum, seu viuo, seu mortuo; idque ab infamante tantum, non autem ab eius hæredibus: damnorum autem consequentium compensatio

etiam faciendâ est hæredibus infamati, & ab hæredibus infamantis. Ita ferè Nauarrus man. cap. 18. n. 46. Salon controuersia 21. Petrus Nauarrus n. 146. Et colligitur ex dictis supra dub. 4. in simili. Realia enim debita & commoda, quæ scilicet circa res ipsas externas versantur, transeunt ad hæredes, non merè personalia, seu quæ in rebus externis non consistunt.

153 ASSERTIO IX. Qui ita aures præbet infamanti, vt eum etiam ad detrahendum coram alijs inducat, vel eidem cooperetur iuuando, incitando, interrogando; aut ita laudando, vel approbando, vt hæc laus finitiuæ infamantis causâ; non solum peccat mortaliter ex suo genere, sed etiam tenetur ad restitutionem. Secus est, si quis merè negatiuè se habeat, aut certè nullo modo cooperetur; tunc enim ad restitutionem non tenetur; nisi ex iustitia, erga infamatum debuerit eius infamiam propullare. Colligitur ex Aragonio quæst. 62. art. 2. dub. 7. post S. Thomam 4. dist. 15. quæst. 1. Adrianum, quodlib. 11. Caietanus quæst. 73. art. 2. Ratio patet ex dictis supra dub. 2. num. 72. Postremam verò partem distinctius declarans Lessius dub. 23. ait, tales esse Prælatos, & superiores infamantis; & nonnunquam etiam prælatos infamati; essi isti per se alioquin famam subditorum procurare non teneantur.

154 ASSERTIO X. Si infamatus citra cuiusquam iniuriam condonet restitutionem, immunis erit infamator à restitutione, saltem ex iustitia faciendâ. Ita communis, & patet; quia licet cuique remittere debitum, vbi id sine alterius iniuria fieri potest.

Possumt autem citra iniuriam condonare, qui ita sunt domini suæ famæ, vt iactura eiusdem famæ non cedat etiam in aliorum infamiam, aut præiudicium; sicut cedit infamia parentis in filiorum, infamiam, iuxta Salonem controuersia 13. & Nauarrum citatum. Licet etiam in hoc casu validam esse condonationem existimet Sotus: ego verò necessario saltem retractandam condonationem existimo. Item Prælati & Religiosi infamia cedit in probum totius Religionis, iuxta Azorium & Lessium.

Quod si Episcopi, aut secularis Magistratus fama ita læsa sit, vt is in sui muneris fructuosa executione impediatur, nec ille quidem sine iniuria subditorum, poterit famam condonare; nisi fortè velit & possit officium resignare, iuxta Salonem, & Bannem q. 62. a. 2. dub. 2. vel potius 11.

155 ASSERTIO XI. Mutua infamatio, quamuis æqualis, per se non excusat à restitutione, sed per accidens. Ita Maior 4. dist. 15. q. 16. Nauarrus man. cap. 18. n. 47. Caietanus q. 62. a. 2. & in summa V. *Detraçtio*, Petrus Nauarrus n. 347. Carbo q. 24. Azor cit. q. 16. licet absolute affirmet Sotus, Adrianus, Ledesma apud Azorium; item Angles, & Toletus apud Lessium dub. 25. qui idem videtur sentire.

Probatur: Nam vnum damnum infamæ alterum non tollit; nec adeo inæqualitatem per alterum factam corrigat; sicut duo debita pecuniaria, aut duo damna in bonis fortunæ per se pretio æstimabilia se mutuò compensant.

Secus

Secus est, si ex mutuo consensu, alter alteri suam obligationem condonet, ex communi apud citatos; aut si infamantem infamet per modum iustæ defensionis, cum alia via non suppetit; quod licitum esse docent Sotus, Salon, Bannes, Lessius locis citatis; ita nimirum ut non obijciatur falsum, aut quoduis occultum crimen; sed tale, quo infamia retundatur & aboleatur, infamantis fide eleuata.

Item ex probabili, si alius te æqualiter infamauerit, quem noris nolle tibi famam restituere, iuxta illud; *Frangenti fidem* &c. ut post Adrianum, Sorum, Anglem, Toletum docet Lessius n. 133.

Quæritur II. An & quo modo honor læsus sit restituendus.

156 Respondetur; cum honor sit verum aliquod bonum hominis, omnino restituendus est; etiam si omnino priuatum & secretè sit læsus, ex certa & communi: idque siue læsus sit per subtractionem debiti honoris, cum quodam tamen interpretatiuo contemptu alterius: quo casu, quæsitæ occasione, ipse honor iniuste detractus læso exhibendus est; siue per apertam contumeliam verbis aut factis irrogatam: quo casu, spectata quidem ipsa rei natura, conuenientissime restituatur honor petitione veniæ: quæ proinde inter personas æquales, & ab inferioribus erga superiores regulariter adhibenda est, ut habet communis. iuxta illud Marth. 5. v. 24. *vade prius reconciliari fratri tuo* &c. & S. Augustinum in regula: *Frater qui non vult petere veniam, aut non ex animo petit sine causa est in Monasterio, etiam si inde non eiiciatur.*

157 Attamen in particularibus casibus, pro varietate personarum & rerum, fieri potest, ut ea sola quandoque non sufficiat, ut si quis virum nobilem aut honestum alapa aut baculo percusserit, ut notant Angles, Aragonius, Couarruias lib. 2. lib. 2. variarum cap. 10. n. 5. Azor lib. 5. cap. 3. Lessius cap. 11. dub. 27. qui tamen addit, moribus gentium receptum esse, ut ante sententiam Iudicis, non teneatur quis maiorem satisfactionem exhibere, quam humilem veniæ petitionem, cum signis doloris.

158 Aliquando fieri potest, ut veniæ petitio nec sit necessaria quidem, quia Patens, Princeps, Prælatum, vel Superior, tenentur quidem ad satisfaciendum aliquo modo subdito pro contumeliosa iniuria irrogata, aut exhibendo honorem, aut laudando culpamque agnoscendo; sed ad petendam ab eo veniam communiter non tenentur, ut habet communis ex citata regula Augustini.

Imò quoties honor alia via sufficienter restituitur, non est cur determinatus ille restitutionis modus necessario sit adhibendus, ut recte Aragonius, Lessius, Azor cit. q. 1. Quia in re pius vir & prudens arbitrabitur. Atque ita conciliari possunt Sotus lib. 4. de iustitia. q. 6. a. 3. ad 5. Salon controuersia 4. Syluester V. *Contumelia* q. 4. Carbo q. 52. qui simpliciter docent, petendam veniam, & Caietanus q. 62. a. 3. Petrus Nauarrus n. 76. qui negant.

159 Quamuis autem etiam honoris restitutio condonari possit, prout de fama dictum ex communi, quicquid Caietanus neget; non tamen censendum est, eum, qui familiariter cum contumelioso versatur, hoc ipso statim restitutionem condonare; id

enim alijs de causis fieri, & aliquando necessarium esse potest, ut recte notauit Petrus Nauarrus n. 92.

160 Quæres, an etiam pro ipsa præcisè iniuria (secluso omni damno) aliquid restituendum vel satisfaciendum, ante Iudicis sententiam? Respondetur negatiue; restitutio enim non nisi damnum respicit: satisfactio autem pro iniuria proprie pœnalis est, & ex sua natura ab inuito melius exigitur.

Alias sequeretur, furem etiam ante sententiam ad amplius quiddam teneri, quam rei acceptæ restitutionem. Item sequeretur, tanto plus restituendum, quanto maior iniuria in modo lædendi interuenit. Quod tamen contra Sotum merito negat Azor lib. 6. cap. 3. qui dum nihilominus paulo ante alferit, aliquid restituendum pro iniuria accipit iniuriam simul cum damno coniuncto. Quo modo etiam accipiendus Lessius dub. 27. n. 140. & 145. Vid. q. 1. dub. 1. n. 3.

DVBIVM VII.

De restitutione honorum Ecclesiasticorum; speciatim propter Beneficia inualide acquisita; priuationem Beneficij; neglectam residentiam; pluralitatem Beneficiorum.

Ad s. Thomæ 2. 2. q. 62.

161 Quæritur I. An & quid restituendum ab ijs qui beneficia inualide acquisuerunt, utpote in excommunicatione?

161 ASSERTIO I. Beneficium irrita collatione obtinens, tenetur non solum Beneficium resignare, sed etiam fructus perceptos restituere, nisi titulus reuolueretur. Ita ex certa & communi docent Antoninus 3. part. tit. 15. n. 2. Syluester V. *Beneficium* 3. n. 20. Nauarrus cap. 25. n. 114. Lopez 2. part. c. 103. & supponunt Henriquez lib. 13. cap. 3. n. 3. & cap. 14. n. 3. Sa. V. *Beneficium*. Ratio est. Quia talis iniuste ac sine titulo possidet alienum; esto per ignorantiam ita fuerit promotus: nisi forsan iste interim beneficium præscripserit ut inferius dicitur n. 168. & constat ex dictis quæst. 1. dub. 6. num. 92.

162 ASSERTIO II. Si tamen inualide prouisus per se, aut vicarium vtiliter præstitit debitum officium, excusari potest à restitutione fructuum consumptorum in vitæ sustentationem, si pauper est, & potest ex iisdem fructibus impenso labori respondentibus, accedente etiam præsertim Confessarij consilio, accipere, siue retinere ea, quæ strictè sunt necessaria ad vitam; imò & alios fructus suo seruitio respondententes, adque honestam sustentationem pertinentes. Ita ex quadam epijkia priorem assertionem moderantur grades Doctores: Et primum ac secundum docet Angelus V. *Beneficium* numero 44. cum Ostiensi, Syluester V. *Beneficium* 3. numero 20. cum Innocentio, Henriquez lib. 13.

cap. 14. n. 3. & cap. 3. n. 3. citans etiam Antoninum, Gabrielem, Armillam. Idem sentit Lopez locis citatis. Et consentit Nauarrus lib. 1. Consiliorum, consilio 5. de filijs presbyterorum. Tertium peculiariter docent Henriquez & Lopez citati

163 Et procedit assertio, etiamsi quis mala fide acquisierit, & possederit Beneficium; nec excipiunt etiam excommunicatum, de quo infra.

Ratio est. Quia labores in Ecclesiam vtiliter collatos, congruum est, vt Ecclesia pro sua benignitate, in homine præsertim poenitente, non velit esse irremuneratos; quandoquidem etiam Apostolus ad Philipp. v. 18 gaudet, siue per occasionem, siue veritatem, Christus annuncietur. Ergo inualide prouisus, etsi non ratione tituli, tamen certè ratione laborum, ex tacito Ecclesiæ consensu, poterit fructus laboribus respondentes percipere, præsertim Confessario, quasi instar villici, sic pia matris sententiam interpretante.

Etsi Couarruias part. 2. Alma cap. 6. §. 8. n. 7. & Suarez 3. p. tom. 5. d. 13. sec. 1. n. 3. ex his, qui ita inualidè promoti sunt, solum bona fide ministrantibus hunc fauorem concedant.

164 **ASSERTIO III.** Qui verò inualidè prouisus, bona fide fructus percepit, tenetur solum restituere fructus extantes, siue eos, in quibus est factus ditor, salua portione officio peracto respondeat. Ita ex communi Henriquez cit. cap. 3. n. 3. & in simili Sotus lib. 9. de iustitia q. 8. art. 1. ad 3. Ratio sumitur tum ex dictis, tum ex communi doctrina de possessore bonæ fidei tradita dub. 2.

165 **ASSERTIO IV.** Fructus, ob inualidam prouisionem restitutioni obnoxij, pro diuersa eorundem conditione, restituendi sunt vel Ecclesiæ, vel Successori. Ita Nauarrus cap. 25. man. n. 123. Sa citatus. Et iuxta hoc limitandum est, quod dicit Henriquez cit. cap. 3. & 14. vbi absolute asserit, dandos successoribus; hoc enim, vt rectè notat Nauarrus loc. cit. non procedit de illis fructibus, qui successoribus de iure non referuantur, sed vel præsentibus accrescunt, vt sunt distributiones; & quoad Canonicos (qui regulariter non habent successorem) ea, quam vocant grossam, siue corpus Canonicatum, vel in alios vsus ex peculiari Ecclesiæ constitutione applicantur.

Iis ergo vniuersim restituendi, ad quos de iure peruenissent, nisi ab iniusto possessore fuissent intercepti, vel quibus iam, ex peculiari dispositione, talis Ecclesiæ, post iniquam possessionem applicantur.

166 **ASSERTIO V.** Cui titulus Beneficij inualide acquisiti reualidatur, potest retinere non solum beneficium, sed etiam fructus male perceptos. Ita Sa, & Henriquez locis cit. citans etiam Syluestrum, Nauarrum. Sed videtur tamen restringenda assertio ex assertione precedente, ad fructus pertinentes ad successorem: nisi quis forte dicat, ipsamet dispensatione subsequente, etiam elapsi temporis inhabilitatem dispensari, quoad fructuum perceptionem: Certè quidem Henriquez & Sa absolute, loquuntur.

167 **ASSERTIO VI.** Inualide promotus potest quidem interim, dum sine mora procurat dispensationem & reualidationem tituli, licite detinere, & tanquam depositarius conseruare fructus Beneficij: sed

ne in vitium intrusionis, adeoque inhabilitatem ad id beneficium Pontifici referuatam incurrat, vel in eo vitio persistat, non potest per se officium beneficium annexum exercere, (nisi forte ad tempus cogat scandali periculum); sed solum per vicarium, ab Episcopo designatum; curando interim, vt, si fieri potest, per Episcopum absoluat ab excommunicatione, & dispensetur in Irregularitate, vt, saltem tanquam alius Sacerdos celebrare interea possit, dum exspectat reualidationem tituli. Ita Henriquez lib. 13. cap. 14. n. 2. citans etiam Antoninum, Tabienam, Armillam, Syluestrum, Medinam. Ratio est. Quia talis non est in mora resignandi vel restituendi; quandoquidem ex causa rationabili differt.

168 Quod si quis alius, præter Episcopum, positum impedimentum auferre possit, ad hunc finem, vt Beneficiarius interim celebrare possit, non est cur hac de causa Episcopus adeatur, vt per se patet.

Qui autem vitium intrusionis incurrit, debet id ipsum quoque in literis ad Papam, quibus dispensationem petit exprimere; aut certe alioqui à Papa impetrare habitatem ad tale beneficium; & postea clam ab Ordinario collationem, si hæc ad illum pertinet, petere. Ita Nauarrus cap. 27. manual. numero 194. & lib. 1. Consil. tit. de etate ordin. conf. 2. & à fortiori Syluester V. Beneficium 3. quæst. 18. per cap. Postulasti, de rescriptis. Alias collatio seu dispensatio foret nulla; cum per intrusionis vitium prouisus peculiariter sit inhabilis ad hoc beneficium, quamuis non ad alia.

Quas vero alias ob causas in specie hoc vitium incurrat, videri potest apud Zerulam 1. part. prax. Episc. V. Intrusus. Nauarrus quidem loc. cit. man. ex Felino etiam adfert illum casum, siquis in irregularitate scienter beneficij possessionem accipit. Sed quod admodum certum non est, vt inferius dicitur.

169 Quæres an non etiam alia via possit reualidari titulus, vt per possessionem triennem saltem bonæ fidei, cum titulo colorato, aut per solam amotionem impedimenti, non accedente nouo consensu prouisionis. Respondetur ad primum affirmatiue, iuxta dicta de præscript. quæst. 1. dub. 6. n. 92. vbi vide limitationes.

170 Ad secundum negatiue Respondetur. Requiritur enim noua collatio, aut noua dispensatio, quæ illi æquiualeat; vt ex communi & certa tradunt Syluester V. Beneficium 3. quæstione 19. & 20. Nauarrus Manual. cap. 27. numero 21. Couarruias in caput Alma mater part. 1. §. 7. numero 2. Suarez tom. 5. disput. 13. sect. 1. numero 2. Henriquez lib. 13. cap. 14. numero 1. Ratio est; quia alias nulla adest voluntas collatoris, per quam in talem beneficium conferatur; prima enim ob defectum conditionis irrita fuit; & posterior omnis solum fundatur in valore primæ; cum noua collatio, adeoque etiam reualidatio iure fieri non possit, nisi causa cognita, & perpetua habilitate prouisi. Et confirmat hoc ipsum Couarruias ex cap. Non firmatur, de reg. iur. in 6.

171 Et si nihilominus contrarium probabile censeat Lessius cap. 3. num. 119. cum Sanchez lib. 8. de dispensatione disp. 7. num. 12. post Speculatorem, Innocentium, Ostiensem, Felinum, & alios; additis tamen his limitationibus. 1. ut impedimentum sit occultum. 2. ut id in nullius cedat præiudicium. 3. ut si quis sciens impedimentum acceptauerit collationem, non solum impetret dispensationem illius impedimenti prioris, sed etiam illius, quod incurrat per talem acceptationem, nempe ipsius intrusivis, qua fit inhabilis ad idem beneficium. Refert eandem sententiam Sayrus lib. 2. thesauri cap. 5. num. 33. & pro ea citat etiam Hugolinum, quamvis interim ipse communem sequatur.

Pro qua nota etiam, dispensationem ad revalidandum titulum, seu ipsam tituli revalidationem, generatim ac per se loquendo, ad eum pertinere, ad quem spectat ipsa collatio, ut ex communi doctore Nauarrus cap. 27. num. 194. Suarez cit. disp. 13. sect. 1. n. 34. Henriquez cap. 14. n. 2. & 3.

172 **ASSERTIO VII.** Quæ hactenus generatim de inualidè promotis diximus, ex communi sententia, speciatim intelligenda sunt etiam de eo, qui sciens, aut scire debens, se irregularem, suspensum, excommunicatum (maiori excommunicatione) aut interdictum, beneficium accipit. Ita ex communi doctore Nauarrus cap. 25. num. 133. Couarruias in cap. Alma mater part. 1. §. 7. Henriquez lib. 13. cap. 3. num. 3. & cap. 3. n. 3. Azor tom. 2. lib. 6. cap. 7. quæst. 2. Sayrus lib. 2. thesauri cap. 2. num. 23. Lessius cit. num. 116. & 20. qui hoc ipsum ferè asserunt etiam de excommunicato occulto, suamque excommunicationem ignorante: etsi cum probabilis ignorantia interuenit, probabile sit, eo casu non esse inualidam collationem, ut ex Nauarro in cap. Fratres de poenit. dist. 5. num. 45. censet Lessius num. 117. quod multo magis dicendum de suspensio & interdicto, licet de irregulari aliud significet Nauarrus cap. 27. num. 194.

173 Probatur assertio ex iure Canonico; nam de excommunicatione id aperte constat ex cap. Postulatus, de Clerico excommunicato; quam proinde, velut certam sententiam fuisse etiam ruerit & explicat Suarez 3. p. tom. 5. disp. 13. sect. 1. n. 2. & 3. De suspensio probant id ex cap. cum dilectus, de consuetudine, cap. Cum inter, de electione, & cap. Cum bonæ, de ætate & æqualitate. De Interdicto ex cap. 1. de postulatione prælatorum. De Irregularitate ex cap. 2. de Clerico pugnante in duello, & canone Studia, dist. 50. quæ tamen Iura ad propositum non sunt liquida, ut mox dicemus.

174 Intelligitur autem assertio de irregulari & suspensio, respectu eius ordinis, aut vsus ordinis, qui ad beneficium requiritur. Vnde etiam ratio sumitur; quia qui inhabilis ad officium, videtur etiam inhabilis ad beneficium, quod datur propter officium.

Minori autem excommunicatione excommunicati est irritanda electio, non ipso iure irrita, ut ex cap. Si celebrat, de Clerico excommunicato, & communi tradit Syluester V. Electio, 1. num. 16. Lessius, Sayrus, & alij, quicquid dixerint Henriquez & glossa.

175 **ASSERTIO VIII.** Nihilominus tamen satis

probabile est, suspensio, irregularis, & interdicti electionem non esse ipso iure irritam, sed irritandam; adeoque has personas non esse inhabiles, sed prohibitas. Ita de suspensione Suarez disp. 26. sect. 3. num. 8. & disp. 27. sect. 1. n. 26. Lessius num. 116. De irregularitate idem Suarez disp. 40. sect. 2. n. 35. Syluester V. Episcopus 4. num. 4. & verbo Excommunicatio 4. num. 4. Lessius n. 120. post alios. De interdicto Suarez num. 35. Lessius num. 116. Ratio generalis est; quia de his personis non satis in iure exprimitur, eas esse inhabiles, aut collationem esse ipso iure irritam: Sunt autem odia restringenda. De qua re plura tomo 4. disp. de poenit. vbi de Clauibus seu censuris agitur.

176 Alioquin procedunt hæc, quæ dixi, de omnibus beneficijs, excepto Summo Pontifice, cuius electionem alioquin legitime factam, nulla irritat inhabilitas, aut impedimentum, nec ex parte electi, nec eligentium, ut iuxta cap. Licet, de electione, & Clementinam, Ne Romani, §. Caterum, ut dictum disp. 1. quæstione 4. dub. 4. & notat Lessius num. 116. addens, in electo Papa cessare, excommunicationem per seipsam; quia ad eam potestatem electus, non potest amplius teneri censuris, ab inferioribus, aut paribus illatis.

De dispensatione vero & absolutione, quæ in collatione Beneficiorum à Pontifice præmitti solet ad cautelam, & valet quidem ad effectum præsentem; præterquam si quis per annum inforduerit in excommunicatione; vel etiam in aliquibus casibus, solum per quatuor menses, vide Nauarrum man. cap. 25. num. 74. Couarruias §. 7. num. 2. Henriquez lib. 13. cap. 13. num. 1. & 3. De alijs vero conditionibus ad Beneficia requisitis, particulatim, Azor tomo 2. lib. 6. & Lessius à dub.

177 **Quæritur II.** Quid restituendum ab eo, qui post validam collationem beneficii, inhabilitatem seu priuationem beneficii, seu fructuum beneficii incurrit?

ASSERTIO I. Beneficium, per se loquendo, non perditur per excommunicationem, aut aliam inhabilitatem subsequentem, ac proinde ex hoc capite nihil est restituendum. Ita ex communi & certa Henriquez lib. 13. cap. 56. Suarez cit. tom. 5. disp. 13. sect. 1. num. 1. Sa V. Beneficium. Ratio est, Quia nullo iure hoc exprimitur.

178 **ASSERTIO II.** Quando iure statuitur, ut quis beneficio priuatus sit ipso facto, sine alia mentione, aut declaratione, idque in poenam criminis; tunc etsi quidem talis, cognita causâ, per Iudicis sententiam, à tempore commissi criminis, possit fructibus beneficii spoliari; tamen ante sententiam ipsa beneficii possessione & administratione non spoliatur; nisi forte in casu aliquo particulari id speciatim lex expresserit. Secus si quis non in poenam criminis beneficio priuatur, sed ob defectum conditionis requisitæ. Ita Couarruias in Epitome 4. siue de Sponalibus part. 2. cap. 6. §. 8. num. 6. & 10. Sotus lib. 1. de iustitia quæst. 6. num. 6. ad vltimum, Henriquez lib. 13. cap. 56. num. 2. & 3. Molina tom. 1. tract. 2. disp. 96. Azor tom. 1. lib. 5. cap. 8. Lessius cap. 29. dub. 8.

post Syluestrum, Angelum, Tabienam, Armillam; etsi Nauarrus cap. 25. n. 118. & Carbo q. 61. de restitutione aliter sentiant.

179 Probatur assertio. Quia odia Iuris sunt restringenda: Ergo quamdiu lex ipsa non exprimit, talem ante Iudicis sententiam debere beneficium resignare, proutis ad hoc non tenebitur. Atqui verba illa; sit ipso iure priuatus, hoc non significant; sed solum ipsius tituli priuationem (iuxta Sotum, Azorium, Lessium citatos; licet hoc ipsum quidam negent) cum qua stare potest possessio & administratio ipsius beneficii, saltem per modum delegationis. Accedit quod leges statuentes poenam, requirentem executionem, non obligant ante sententiam Iudicis; nisi aliud exprimat, ut dictum tom. 2. disp. 5. quest. 6. dub. 4. Denique idem in simili supra disp. 1. quest. 8. dub. 6. ex communi dictum de hæretico, cuius bona fisco sunt obligata.

180 Dixi, *secus si quis non in poenam*, &c. ut si beneficiarius in minoribus existens, post adeptum beneficium, uxorem ducat, aut religionem profiteatur; aut si Parochus institutus, intra annum ad Sacerdotium non promoueatur; & in alijs similibus casibus, in quibus cum aliquis beneficio non excidat in poenam criminis; sed quia hac tacita conditione beneficium accepit, ne aliquid illorum faceret, idcirco plane ante omnem sententiam, beneficium resignandum, & fructus postea percepti restituendi sunt, secundum communem regulam, qua sub conditione datum, non impleta conditione, ipso iure naturali restituendum venit, ut ex communi Nauarrus cap. 21. num. 120. Lopez 2. part. cap. 206. Azor loc. cit. cum glossa in cap. 1. de clericis coniugatis.

181 ASSERTIO III. Similiter etiam quando lex statuit, ut beneficiarius fructus suos non faciat: aut ipso facto fructibus, aut fructuum parte sit priuatus; aut eos ipso facto amittat; aut ab eis ipso facto sit suspensus; probabilis videtur, ante Iudicis sententiam, non esse faciendam restitutionem; nisi aut iure naturæ propter omnia officia facienda sit, aut fortè contrarium lex ipsa aperte declaret, ut de omittente horas suo loco dicitur. Ita Nauarrus cap. 25. num. 121. Henriquez lib. 13. cap. 56. num. 2. & 3. Zerula part. 1. Praxis Episcopalis, V. Priuatio, Azor, Lessius locis citatis; etsi contrarium asserant Carbo quest. 61. de restitutione, & Suarez tom. 5. disp. 13. sect. 1. num. 12.

182 Ratio sumitur ex dictis; nec enim hæc etiam, verba aut aperte significant, aut necessariò inferunt obligationem restitutionis, ante sententiam; quandoquidem potest quis fructus etiam non suos, & tanquam depositarius conseruare, & tanquam vsuarius consumere, domino siue Ecclesia saltem tacite consentiente; cum & in his rebus vsus à dominio separari posse superius dictum sit quest. 1. dub. 2.

183 ASSERTIO IV. Immo etiam probabilis videtur, nec post sententiam quidem criminis declaratoriam, debere Reum beneficium & administrationem eius deponere, fructusque à tempore criminis perceptos restituere, ante peculiari mandatum & executionem Iudicis. Ita Couarruias de

mattimonio part. 2. cap. 6. §. 8. num. 10. Azor cap. 8. quest. 4. & Lessius loc. cit. post Caietanum, Adrianum, Decium, & consentit Vasquez 1. 2. disp. 170. num. 13. & 14. etsi contrarium generatim asserant Sotus & Valentia in materia de legibus, ac Suarez cit. sect. 2. num. 8. post Abbatem, Felinum, & alios in cap. 1. de constitutionibus.

Ratio colligitur ex dictis; quia nec vllò iure expresse statutum est, ut post sententiam declaratoriam criminis, Reus in conscientia id facere teneatur; nec ipsa etiam talis sententia per se talem executionem exigit. Ad prælatum potius pertinet, ipsam poenam iuris exequi, & bona sic prouisi, quæ in commissum ceciderunt, per expressam sententiam, ac reali executione, Ecclesiæ vindicare, adimendo Reo beneficium vna eum fructibus &c. Cui sententiæ adeo etiam obtemperare Reus tenetur, ut nec retinere quicquam, aut occultare, nec alteri possit dare. Immo si quis alius eiusmodi bona Ecclesiæ obligata possideat, restituere etiam ipse in conscientia tenetur, ut fufius persequitur Couarruias loc. cit.

184 Ex quibus colligitur I. Beneficium excommunicatum, vel suspensum, etiam per hominem, ut & quemuis alium, qui fructuum priuationem ipso iure incurrit, posse nihilominus interim, quamdiu per Iudicis sententiam restitutio ab eo non exigitur, dum absolutionem procurat, percipere fructus, ad suam, & suorum honestam sustentationem necessarios, si alia bona non habeat, ut docet Syluester V. Clericus 4 quest. 24. Nauarrus man. cap. 21. num. 128. cum glossa, Lopez 2. part. c. 97. Sa V. Beneficium. Imò idem licebit, quauis absolutionem non procurat, sed contumax maneat; modo interim horas recitet, & officium Parochi seu beneficii sui vtiliter exequatur; potest enim percipere fructus seruitio respondentes, ut asserit Nauarrus citatus quoque ab Azorio, qui tamen id superius negat: idque etiam verum puto, quamuis bona alia habeat, ut significant Henriquez, & Lessius, & superius in simili de inualide promotò dictum questio 1. assert. 2. n. 62.

185 Quin imò sicut ex probabiliori quam fufè defendit Azor cap. 7. quest. 7. post Victoriam relectione de Indis sect. 1. à num. 14. fauente etiam Syluestro V. Hæresis 1. quest. 8. Couarruias loc. cit. num. 8. hæreticus, non obstante bonorum priuatione, potest ut dictum disp. 1. quest. 8. dub. 6. sua bona alienare, non solum ad necessarios vitæ vsus, sed etiam donando, aut alijs modis, dummodò caueat, ne alteri contrahenti inuito nocumentum sequatur ex contractu, cuius valor non irrevocabiliter firmus, sed quodammodo à subsecuta Iudicis definitione dependens est: ita etiam in proposito idem probabile putarim; quod etiam indicasse videtur Sa, absolute asserens, eum fructibus posse gaudere; idemque significat Lessius citatus. Ratio ex dictis colligitur.

186 Colligitur II. Concubinarium clericum (quem nisi Episcopus sit, iam à Synodo Prouinciali monitus) non esse ipso facto suspensum probabilis est, ex Cõcil. Tridentino sess. 25. de Reformat. cap. 14. quamuis eiusdem Concilij decreto post primam monitionem,

nisi respiciat, incurrat ipso facto priuationem tertiarum partium fructuum; post secundam, omnium fructuum priuationem, qui arbitrio Episcopi fabricæ Ecclesiæ, aut alteri pio loco applicandi sunt; non esse tamen, ante Iudicis sententiam & executionem, ad eiusmodi restitutionem faciendam obligatum propter dicta superius. Quod etiam ante concilium Tridentinum, tanquam probabile, ex Rosellâ docuit Syluester V. *Clericus* 4. numero 24. tametsi ex iure antiquo supponat, eum esse suspensum.

Idem existimo de eo quod in Concilio Tridentino sess. 24. cap. 12. de reformat dicitur, vt habentes curatum beneficium, Canoniatum, vel dignitatem in Ecclesia Cathedrali, si intra bimestre à possessione beneficii, professione fidei, & obedientiæ erga sedem Apostolicam negligant, fructus non faciant suos, nec illis possessio suffragetur, iuxta dicta art. 3. & 4.

Secus loquitur idem Concilium sess. 23. cap. 2. de Reform. vbi dicitur: *Ecclesijs Cathedralibus, seu superioribus, quocunque nomine ac titulo præfecti, etiam si sancta Romana Ecclesia Cardinales sint, si munus consecrationis intra tres menses non susceperint, ad fructuum perceptorum restitutionem teneantur.* Vbi plane videtur restitutio sine alia executione præcipi, iuxta limitationem assert. 3. adiectam. Ita etiam quod in Concilio eodem loco additur: *si intra totidem menses postea id facere neglexerint, ecclesijs ipso iure sint priuati,* intelligendum est, iuxta dicta assert. 2. part. vlt. Alios particulares casus, in quibus beneficium amittitur, vide apud Lessium cit. cap. 34. dub. 34.

187 Queritur III. An & quid restituendum à beneficiarijs non residentibus. Antequam respondeatur, notandum est, residere in Ecclesiâ idem esse, quod in ea seruire beneficio, & eius curam habere personaliter. Quo posito, est

ASSERTIO I. Beneficij curati, seclusa legitima causa, tenentur iure diuino ad Residentiam. Ita ex communi Syluester V. *Residentia*, Nauarrus Manual. cap. 25. à numero 121. Valentia disp. 10. quæstione 3. punct. 5. Lopez part. 2. cap. 98. Sotus lib. 10. de iustitia quæstione 3. Caietanus 2. 2. quæstione 185. articulo 5. Turrianus in tract. de Residentiâ, Couarruuias lib. 3. Variar. cap. 13. Azor tom. 2. lib. 7. cap. 4. quæstione 2. Lessius lib. 2. cap. 34. dub. 29. Et patet aperte ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de Reformat. quicquid in contrarium dixerit Catharinus in proprio tractatu de Residentia. Ratio est. Quia pastoris est, per se ipsum vultum pecoris cognoscere, pascere, regere &c. Idemque patet in officijs quibuslibet ciuilibus.

188 ASSERTIO II. Idem probabilius videtur de beneficijs simplicibus, quæ seruitium aliquod loco affixum requirunt; nisi forte in ipsa fundatione quandoque contrarium significetur. Interim hoc tamen certum est, iure positiuo communi omne tale beneficium, quantumuis tenue, requirere residentiam.

Primum tradit Azor loc. cit. Ratio est. Tum quia accipiens aliquod sub onere, iure naturali tenetur ad illud onus. Tum quia regulariter etiam in cæte-

ris rebus, Officialis conductus per se tenetur præstare officium. Vide Suarium tom. 3. disp. 86. lect. 1.

Secundam partem, qua exceptio continetur, ex communi tradit Nauarrus c. 25. n. 121. & patet ex cap. *Quia nonnulli*, cap. *Conquerente*, de Clericis non residentibus.

189 ASSERTIO III. Et si iure positiuo antiquo nunquam generatim statuatur, vt beneficiarij non residentes, ante sententiam restituant fructus, tamen iure nouo Concilij Tridentini, Episcopi, si vltra duos, vel summum tres menses, Parochi vero, & alij Curati, si vltra duos menses, seu continuo, seu interrupto spatio, sine legitima approbatione absint, nulla alia declaratione secuta, tenentur ad restituendos fructus sui beneficii, pro rata temporis absentia, eos aut fabricæ Ecclesiarum, aut pauperibus loci erogando, nullâ obstante compositione: sicut & Canonici non assistentes horis in choro distributiones quotidianas amittunt, & ante sententiam restituere tenentur, quauis collusionem, aut remissione excluda.

190 Primum constat ex cap. *Ex parte* 1. cap. *Clericus*, cap. *Cum ad hoc*, de Clericis non residentibus.

Secundum patet ex Concilio Tridentino sess. 23. cap. 1. de Reformat. adiuncta simul probabili interpretatione Nauarrus cap. 25. n. 101. & Lessij cit. dub. 29. cum alioquin de Parochis possit esse dubium, an iuxta Concilium Tridentinum absque facultate, etiam per duos menses abesse possint. Atque eo ipso etiam Concilij loco auctum est id, quod in eodem Concilio supra sess. 6. cap. 1. de Reformatione statutum erat, vt recte aduertit Lessius n. 157.

191 Tertium patet ex cap. vnico de clericis non residentibus in 6. & Concilio Tridentino sess. 24. cap. 12. vbi etiam cauetur, ne Canonici vltra tres menses quolibet anno ab Ecclesijs absint. Quibus autem casibus absens distributiones lucretur, præter ea, quæ dicuntur in Concilio Tridentino sess. 22. cap. 3. & sess. 24. cap. 4. & 12. & cit. cap. vnico, potissimum ex consuetudine discendum erit. Plura disp. 5. q. 1. dub. 5. & 6.

192 ASSERTIO IV. Sed & Beneficij iure naturali, siue per duos tantum, tresue menses prædictos, siue diutius, siue causa rationabili absint, peccant mortaliter contra præceptum de residendo; & tenentur tum ad compensationem damnorum, si quæ secuta sunt Ecclesiæ, tum ad restituendos fructus, qui prætermisso forsitan officio respondent. Primum patet ex Concilio Tridentino loc. citato, quod ius naturale non mutauit, sed magis determinauit, vt non nisi certo tempore, idque ex rationabili causa possint abesse.

Secundum ex communi tradunt Valentia disp. 10. q. 3. & Lopez 2. part. cap. 98. Ratio est. Quia datum propter officium iure naturali restitutioni obnoxium est, si negligatur officium. Vbi etiam supponitur, beneficia eorumque fructus proprie conferri tanquam stipendia laborum, vt pluribus dicitur disp. 5. q. 1. dub. 6.

Secus est loquendo de iure naturali, si quis vno v. g. aut altero die, sine causa rationabili non resideat; quia in longissimi temporis seruitio, censentur Domini talia condonare, vt cum Soto notat Lo-

pez; qui tamen existimat cap. 107. & 108. stando præcise iure naturali, posse à beneficiario, ratione tituli, retineri, quod ultra condignum stipendium personalis officij in pinguibus beneficijs obtingit: quanquam hoc si superfluum sit sustentationi, aliunde pauperibus, alijsque pijs causis additum est, vt exterius dicitur.

193 **ASSERTIO V.** Qui vero nihilominus per se aut per alium officio satisfecit, eum probabile est, secluso speciali damno, iure naturali ad nullam restitutionem teneri. Ita post Panormitanum in cap. 1. de celebrat. missar. docent Syluester V. Clericus, Nauarrus cap. 25. Manual. n. 131 Azor tom. 2. lib. 7. cap. 6. Lessius n. 163. etsi Valentia disp. 10. q. 3. pun. 5. omnes fructus, pro rata absentia, restituendos putet, quantumuis per alium sit satisfactum. Lopez vero cap. 97. & 98. saltem aliquid pro ipsa non residentia, vt ipse quæ per se etiam pretio æstimabilis sit; quod est valde probabile.

194 **Ratio assertionis est.** Tum quia restitutio ex delicto solum respicit damnum. Tum quia ipsa personalis residentia, esto per se pretio æstimabilis sit, nisi tamen in factum deducatur, secluso damno, non constat per se restitutionis onus inducere.

De causis autem excusantibus à residentia, & modo probationis accipiendæ, ultra præstitutum in singulos annos tempus, vide Concilium Tridentinum, Nauarrum, Lessium locis citatis, qui etiam notant audire Theologiam, vel Ius Canonicum excusare à Residentia per quinque annos, docere autem Theologiam vel Ius Canonicum, excusare quantumuis longo tempore, etiam seclusa alia licentia, iuxta cap. *super specula*, de Magistris, addita extensione Doctorum. Ad literas autem humaniores, & Philosophiam, requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo viget, iuxta Nauarrum & Lessium citatos.

195 **Queritur IV. An & quid restituendum ob pluralitatem beneficiorum.**

Suppono I. Pluralitatem beneficiorum, etsi non sit intrinsece mala, vt furari, mentiri &c. habere tamen speciem mali, vt occidere, nisi circumstantijs & iusta causa honestetur: detrahitur enim aliquoquin honor Deo debitus, vtilitas Ecclesijs, pia Fundatorum voluntas defraudatur, aperitur via auaritiæ, luxui, & ambitioni, bona studia negliguntur, quæ & plura alia incommoda recensentur etiam à Ioanne XXII. In Extrauag. *Execrabilis*. Quocirca etiam recte dixit Caietanus V. *Beneficiu pluralitatē beneficiorū sine rationabili causa repugnare iuri naturali.*

196 **Suppono II. Etsi iure antiquo sex casus numerari soleant, in quibus beneficiorū pluralitas sit concessa, vt videre est apud Toletum lib. 5. c. 81. & Valentiam disp. 7. q. 7. p. 2. iure tamen nouo Concilij Tridentini, solum licitam esse in his casibus. I. Cum alterū haberet in commendam, sed non perpetuam, idque in necessitate, si non sit facilis recursus ad Papam, vt ex eodem Tridentino sess. 7. cap. 4. & sess. 24. cap. 17. tradunt Lopez 2. part. cap. 101. & 102. Toletus, & Valentia citati.**

II. Per viam legitimæ vnionis, quæ tamen fieri non debet, nisi propter paupertatem Ecclesiarū, & communē earum vtilitatem, de qua multa in specie

Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 6. sess. 21. cap. 5. sess. 23. cap. 18. sess. 24. cap. 13. & 15. & sess. 25. cap. 9. de reformat. quanquam vtroque hoc casu potius vnum, quam plura obtineri beneficia, recte notant Lopez, Valentia, Toletus citati.

197 **III. Propter tenuitatem vnus, non sufficientis ad vitam honeste sustentandam, licet habere plura simplicia, quorum singula personalem residentiam non requirant, vel quæ certe incompatibilia non sint, aut vnum curatum cum simplici, etiam sine dispensatione, vt iidem notant post Nauarrum cap. 25. n. 127.**

198 **De qua re Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 17. de Reformat. ita loquitur & statuit, vt in posterum vnum tantum beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur. Quod quidem si ad vitam eum, cui confertur, honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo vtrunque personalem residentiam non requirat, eidem conferri. Et licet à Ioanne de Gallemart referatur quædam declaratio Cardinalium; Episcopum posse quidem conferre secundum beneficium, si primum non sufficiat ad sustentationem: sed si duo non sufficerent, non posse conferre tertium absque dispensatione Apostolica; tamen vt consuetudinis id licite fieri posse, recte tradit Azor tom. 2. lib. 6. cap. 11. quaestione 8. Nam ubique inquit, consuetudo viget, vt si multa beneficia vita Clerici sufficientia non sunt, aliud conferatur etiam Episcopi auctoritate. De qua re plura tom. 4. de Ordine q. vlt.**

Et quantumuis alias ad Episcopatum (non titulare) electus, obtenta bonorum administratione, & consecratione, vel saltem elapso tempore consecrationi præfixo amittat ipso iure cætera omnia beneficia, iuxta cap. *Cum in cunctis*, de electione: tamen probabile est, si Episcopus sit pauper, posse ei beneficium simplex conferri, quo iuuetur. iuxta Nauarrum lib. 3. consilio 3. de concessione præbendæ, & Lessium lib. 2. cap. 34. dub. 27.

199 **IV. Ex dispensatione Pontificis, licebit etiam aliquando habere plura curata, etiam Episcopalia, non obstante Tridentino sess. 7. cap. 2. Sed nisi Pontifex ex iusta & rationabili causa, spectante bonum Ecclesiæ dispense, accipiens non est securus in conscientia, vt ex communi docent Valentia, Toletus, Lopez citati, Sa V. beneficium; esto valida sit nihilominus collatio, vt notat Lessius dub. 28. Ratio est. Quia Papa non potest proprie dispensare in iure diuino; nec est Dominus beneficiorum; sed dispensator, iuxta rationabilem Fundatorum voluntatem.**

200 **Quæ de causa idem etiam dicendum de beneficijs simplicibus præsertim incompatilibus, vt generatim etiam docent Caietanus V. *Beneficium*, Salon quaest. 63. controuersia 5. conuenienter S. Thomæ quodlibet. 6. a. 15. quicquid aliqui Canonista dixerint.**

Neque valet impetratio beneficij posterioris à Papa, vel eius Legato, nisi omnia prius obtenta in petitione explicentur, ex cap. 6. de præbendis; scilicet si in casu concessio impetretur ab Ordinario, vt notat Sa V. *Beneficium*. Quia iste censetur scire; sed quoad curata non potest Episcopus dispensare.

An ex causa rationabili possit dispensare in simplicibus, præsertim incompatilibus, dubium est. Negat Lessius, cum id repugnet communi ordinationi Concilij generalis Affirmat ex probabili Salon quæst. 62. art. 2. controuersia 6. post Sotum: quia in cap. *Dudum*, de curatis solum agitur, inquit, & in Tridentino nullo verbo hæc ei potestas admittitur; & sic habet praxis, quæ si contraria alicubi vigeat, seruanda erit.

201 His positis, quod ad resignationem beneficij, & restitutionem fructuum attinet, est

ASSERTIO I. Etsi quidem probabilius videatur, beneficij secundi collationem, etsi contra iura factam, per se loquendo (seclusa nimirum alia fraude & inhabilitate) esse validam quoad titulum; nisi in aliquo casu particulari aliter iura disponant: nihilominus tamen, qui beneficium cum cura animarum, vel dignitatem, vel personatum, vel officium obtinet, si secundum huius generis acceperit, (sine iusta dispensatione) obrenta pacifica possessione secundi, priuatus est, & resignare tenetur prius: quod si vtrumque præsumat retinere, perdit vtrumque, fitque incapax ad ordines, & aliud quodlibet beneficium, & ipso iure beneficia illa sunt dispensationi sedis Apostolicæ referuata.

202 Primum tradit Lopez cap. 102. & 103. etsi quoad dispensatum sine causa rationabili aliter sentiat Angles. Ratio est. Quia canones nusquam exprimunt, beneficij eiusmodi collationem esse nullam; & iure naturæ bene potest ad tempus cum possessione prioris, stare alterius beneficij incompatibilis susceptio, modo prius sine mora resignetur.

203 Accedit, quod iura hoc ipsum significant, dum (vt in posteriori assertionis parte dictum) statuunt, collato secundo incompensabili, vacare prius. Idemque habet communis DD. sententia apud Nauarrum Manual. cap. 25. numero 115. & Lessium loc. cit. qui etiam addit, hæc beneficia vocari incompatibilia primi generis, siue per excellentiam, quia videlicet ipso iure vnum excludit alterum: cuius etiam generis sunt, præbendæ vniuersales sub eodem tecto ex cap. *literarum*, de concessione præbendæ, vt duo Canonicatus, & duæ Sacellarie ad eandem functionem concurrentes in eadem Ecclesia. Secus est de alijs beneficijs: quæ ipso iure se mutuo non excludunt, licet simul retineri non possint, quod eorum inter se administratio pugnet.

204 Probatur verò hæc posterior assertionis pars ex cap. *de multa*, de præbendis, & cap. *Quia nonnulli*, de Cler. non resid. & cit. Extrauag. *Execrabilis*. Sa tamen V. *Beneficium*. numero 5. docet, eam priuationem tantum intelligi, per sententiam Iudicis; nec enim se debet, inquit, ipse Beneficiarius priuare; imo nec prius beneficium vacat secundum Innocentium; nisi beneficiatus à Iudice moneatur. Sed etsi id verum sit quoad secundum beneficium, vt notauit Lessius, conuenienter verbis Canonis; quoad prius tamen contrarium est verius, ex communi apud Nauarrum loc. cit. propter verba satis expressa Canonum.

Secus est, si præcise loquamur iuxta decretum

Concilij Tridentini sess. 7. cap. 4. de quibuscumque obtinentibus plura incompatibilia &c. vt de habentibus plures Parochiales, aut vnam Cathedrallem, & vnam Parochialem; vbi tamen antiquo iuri, de quo dictum, nihil derogatur.

205 Dixi vero in assertione; Nisi in aliquo particulari casu, &c. Quia is, qui accepto secundo curato beneficio, vt supra, prius non resignat, intra sex menses fit inhabilis ad executionem ordinum, & obtinendum aliud quoduis beneficium, referuata dispensatione ipsi Papæ, vt per dictam Extrauag. *Execrabilis* docet Lopez cap. 103.

206 ASSERTIO II. Quoad cetera beneficia incompatibilia, etsi sit quidem valida collatio, siue acquisitio plurium, ex dictis; nihilominus tamen ad resignationem tenetur, qui plura obtinet: nisi dispensatio vna cum iusta causa interueniat. Ita communis Theologorum, & Canonistarum, apud Caietanum, Lopez, & Anglem locis citatis, & Lessium dub. 17. numero 144. & dub. 18. numero 151. post S. Thomam citatum numero 200. Quia tamen collatio secundi non est irrita, potest aliquis resignare ex pluribus, quod, & quæ ipse velit; modo plura incompatibilia sine rationabili causa & dispensatione non retineantur. Atque hæc ipsa vocantur incompatibilia secundi generis.

207 ASSERTIO III. Is vero qui ex causa rationabili & legitima, etiam absque dispensatione, plura obtinet beneficia simplicia & compatibilia, non tenetur ad resignationem, modo collatio libere facta fuerit ab habente auctoritatem. Ita post Sotum lib. 3. de iustitia q. 6. a. 3. & Nauarrum loc. cit. docet Salon loc. cit. Ratio est. Quia nullo iure oppositum constituitur. Sed aduertendum est, post Tridentinum, sess. 24. cap. 17. de Reform. causam legitimam sine dispensatione obtinendi plura eiusmodi beneficia, solum esse, cum vel vnum non sufficit ad honestam sustentationem ipsius Beneficiarij, pro ratione status, aut cum alterum datur ad commendam in tempus ex dictis. Vnde extra hos casus procurari debet dispensatio.

208 ASSERTIO IV. Illicite obtinentes plura beneficia, tenentur etiam ad compensationem damnorum, si quæ secuta sunt Ecclesijs, & ad restitutionem fructuum, prætermisso forsitan officio respondentium. Patet ex dictis in simili n. 192. Alias plurium beneficiorum titulum quamuis illicite retinentem per se nullos fructus amittere tradit Lessius cap. 34. n. 132.

209 Atque ex his etiam colligitur, qua ratione Confessarius gerere se debeat cum obtinentibus plura Beneficia; si enim quis absque dispensatione plura beneficia etiam simplicia tantum in titulum habeat, quorum singula ad decentem Beneficiarij statum sufficiant, talis non est absolendus, nisi resignet, aut dispensationem impetret, vt ex communi recte docent Nauarrus cap. 26. n. 129. Lopez c. 122.

Quod si quis dicat, se à Pontifice dispensatum esse circa plura etiam curata, tunc poterit talis in bona fide relinqui & absolui, etiamsi iusta causa dispensationis non sit manifesta, quamdiu aperte non constat, dispensationem fuisse subrepticam, aut alioquin nullam: modo interim beneficia saltem per idoneos vicarios, ac sine

norabili damno Ecclesiarum administrantur, & superflua à Beneficiario impendantur, non in luxum, & vsus superfluos, sed ad pias causas, prout sub mortali tenentur, vt dicemus. Atque ita etiam in specie notantur Nauarrus, Caietanus, Angles, Lopez, Sa locis citatis. Plura post S. Thomam cit. quodlib. 9. a. 15. Gabriel 4. dist. 15. q. 8. Maior dist. 34. q. 4. Adrianus, Lopez, & citati.

210

De pensionibus autem, quæ sunt iura percipiendi fructus ex alieno beneficio, videri potest Toletus lib. 5. cap. 82. & 83. Azor tom. 2. lib. 8. à cap. 5. vsque ad 13. inclusiue, Lessius lib. 2. cap. 34. dub. 37. & 38, qui ait vniuersum penè ius pensionum constare consuetudine. Et quamuis iure communi pensionem constituere, ex veriori, ad solum Pontificem spectet; ex aliquorum tamen sententia, supposita rationabili causa, conceditur hoc ius etiam Episcopis. De qua re consulenda est praxis. Plura de hac materia dicemus tom. 4. de Ordine. De restitutione autem facienda ppter Simoniam, & omittas horas Canonicas, dicitur infra commodius de Simonia, & horis.

DVBIUM VIII.

Quid restituendum à Beneficiarijs propter beneficiorum bona male administrata, vel expensa, donatione, testamento &c. Et an sint Domini omnium reddituum Ecclesiasticorum.

Ad s. Thomas 2. 2. q. 62.

211

ASSERTIO I. Beneficiarius bona Ecclesiastica immobilia damnificans, aut destruens, vel male dissipans, tenetur ad restitutionem. Ita Nauarrus cap. 25. n. 124. ex communi. Probatur Quia satis constat, eiusmodi bonorum dominium non esse penes Beneficiarium, quicquid dixerit Sarmientus part. 4. de redditibus Ecclesiast. cap. 7. Sed aut penes ipsam cuiusque Ecclesiæ communitatem, siue cœtum Ecclesiasticorum, iuxta Caietanum q. 43. a. 8. Lessium cap. 4. dub. 7. aut potius penes solum Deum, & Christum Dominum, iuxta Maiorem 4. dist. 14. q. 16. Nauarrum q. 1. de redditibus Ecclesiast. monit. 40. & in cap. Non liceat §. 9. n. 8. Azorium tom. 2. lib. 6. cap. 1. q. 4. conformiter Institutionibus, de rerum diuisione §. vniuersitatis, & l. ff. eodem, vt etiam docuimus supra q. 1. dub. 3. n. 49.

212

ASSERTIO II. Idem sentiendum est, de vasis, seu vtensilibus Ecclesiæ; quæ videlicet aut Ecclesiæ, aut domui, seu ipsi beneficio, bonisue immobilibus eiusdem annexa sunt; non quæ ipse Beneficiarius sibi ex proprio stipendio comparauit. Ita ex communi Syluester V. Alienatio, iuxta authenticam præterea, de sacrosanctis Ecclesijs, Valentia q. 3. punct. 7. alijque. Quia & hæc accensentur quasi immobilibus. Vnde neutra possunt, nisi certis de causis, certa que forma alienari. De quo Syluester loco

cit. & Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 11. de Reform.

ASSERTIO III. Tametsi Clerici etiam inusu bonorum patrimonialium, aut quasi patrimonialium; sicut & alij seculares in usu rerum suarum, variè peccare possint, vt per prodigalitate, immisericordiam, iuxta S. Thomam quæstione 85. art. 7. tamen quia eorum veri sunt domini, non tenentur ratione talis abusus ad vllam restitutionem. Ita ex communi Maior 4. distinct. 24. quæstione 17. Nauarrus cap. 17. Manual. numero 94. & quæstione 1. de redditibus Ecclesiast. monit. 29. & 32. Couarruias in cap. Cum in officijs numero 2. Molina tract. 2. disput. 144. Suarez tom. 3. disput. 86. sect. 3. Lessius cap. 4. numero 39. etiam nonnulli antiquiores inferius citandi absolute negent, Ecclesiasticos esse dominos bonorum & proventuum Ecclesiasticorum.

Eiusmodi verò bona, præter ea, quæ Clerici seculari titulo acquisierunt, sunt illa, quæ dantur particulatim propter certa ministeria etiam Ecclesiastica, v. g. pro missa celebranda, pro administrandis Sacramentis. Item, quæ ex sua conuenienti alioquin sustentatione sibi subtrahunt, vt ex communi Nauarrus, & alij citati. Et generatim omnia, quæ ad suam sustentationem necessaria, Clericus propriè accipit ratione officij, per modum debiti stipendij: dignus est enim operarius mercede sua, eiusque vsque dominium acquirit, vt rectè Valentia, & alij, & satis aperte tradit S. Thomas citatus, & colligitur ex causa 12. quæst. 2.

ASSERTIO IV. Etsi multo probabilius, imò speculative, & ex proprijs principijs rem diudicando, vnicè verum videtur, beneficiarios non habere dominium proventuum Ecclesiasticorum, qui ipsam ad statum, quam ad sustentationem, omnibus spectatis, superflui sunt; adeoque teneri ea ex iustitia pauperibus, alijsue pijs operibus applicare, & cum in vsu malos, vanos, aut superfluos eiusmodi bona expenderint, obligari ad restitutionem pauperibus, aut in alias pias causas faciendam: practicè tamen, & ex principijs saltem extrinsecis probabile est, eos hac obligatione non teneri.

Secunda pars assertionis satis patet ex eo, quod non pauci Doctores ita sentiunt, vt Adrianus in 4. quæstione 12. Gerson in moralibus tit. de avaritia, Sotus lib. 1. quæstione 4. art. 3. Driedo lib. 2. de libertate Christiana cap. 3. Couarruias in cap. Cum in officijs numero 3. Ioannes Arboreus in Theosophia part. 1. cap. 25. Aragonius quæstione 86. art. 2. Valentia disp. 10. quæstione 3. punct. 7. Azor tom. 2. lib. 7. cap. 8. quæstione 1. Henriquez lib. 10. cap. 3. Molina disput. 144. Lessius cap. 4. dub. 6. pluresque alij. Et fauet non nihil Ius canonicum, cum ait, Clericos, si non resident, aut officia non obeant, fructus suos non facere, eorum dominium non acquirere &c. vt videre est cap. vnic. de Clerico non residente, & in Tridentino sess. 22. cap. 3. de reformat. & sess. 23. cap. 1. Significat ergo Canones, si officium faciant, fieri Dominos &c. Sed hæc facile explicantur iuxta priorem assertionem, de fructibus officio respondentibus.

Prima

216 Prima pars assertionis probatur primo auctoritate Doctorum, tam Canonistarum, quam Theologorum antiquorum fere omnium, præter recentiores non paucos. Etenim hanc sententiam esse communem Canonistarum, fatetur Valentia, & Nauarrus lib. de redditibus q. 1. n. 3. asserit, nullum antiquorum Canonistarum, etiam aduersario fatente, contrarium audire voluisse. Lessius quoque n. 42. fatetur, esse omnium penè Canonistarum. E quibus etiam in specie à Nauarro p. 2. monit. 7. n. 1. citantur Innocentius, Felinus, Ioannes Andreae, Ancharanus, Archidiaconus, & alij.

217 Ex Theologis idem docent & à Nauarro in eandem sententiam citantur Alensis 3. p. q. 36. memb. 5. a. 2. Richardus 4. dist. 45. art. 3. q. 1. Paludanus 4. dist. 24. q. 3. a. 3. Antoninus 3. part. tit. 15. cap. 1. §. 19. & 2. part. tit. 2. cap. 2. §. ultimo, Gabriel 4. dist. 15. q. 8. Maior dist. 24. q. 17. Petrus Sotus Infit. sacerdotum part. 2. lect. 3. Michaël Medina lib. 7. de reecta fide cap. 21. Quos omnes etiam citat Valentia, & citatos sequitur Nauarrus ibidem n. 8. & q. 2. monit. 7. n. 1. & apud eundem Aluarius Pelagius lib. 2. de planctu Ecclesiæ cap. 28. Summa Angelica & Pisana, item Franciscus Turrianus in epist. ad Episcopum Laodicensem, quam recitat idem Nauarrus in fine tractat. de reddit. Eccles. quibus adde Gandauensem quodlib. 8. q. 15. citatum à Maiore ibid.

218 Vbi addit (& meo quidem iudicio minime doceptus, ut putat Nauarrus quæst. 2. monit. 7. n. 1. & Lessius loc. cit.) se Theologorum mortuorum nomen inuenisse, qui diceret categorice, prælatos Ecclesiæ non obligatos restituere prodige expensa. Etenim Adrianus, qui contrarium sensit, fuit æqualis, aut iunior Maiore.

Gerfon antiquior quidem est, sed non Categorice aut constanter id docuit, ut ipse Maior notat ex eius tract. de temperantia Prælatorum sub finem, ubi ait, *Quod si Ecclesiasticus prodige dispergat bona huiusmodi in alios usus, aut quare retineat, ipse ultra scandalum, quod alijs dat, profecto peccat grauius, & non minus sepe, quam sacrilegus; sed quoad restitutionem tenetur, non audeo definire.* Quo modo etiam loquitur de Ecclesiasticis non exhibentibus seruitium, propter quod datur beneficium: mox tamen subiungens: *Tene certum, & dimitte incertum.* Vbi proinde Maior vult Gerfonem suam priorem sententiam retractasse: quod tamen multo verius dici potest de alio loco paulo superiore ibidem part. 2. *Quid sunt, inquit, viri Ecclesiastici, nisi quidam elemosynarij Ecclesiasticorum bonorum, & ipsorum quidem non domini, sed dispensatores, in quibus hoc solum pro se & suis habent, quo contentari eos mandat Apostolus, alimenta scilicet, & quibus tegantur.* Ita Gerfon.

Antoninum pro nostra sententia stare, fatetur etiam Valentia: nec immerito Syluestrum reprehendit Nauarrus quæst. 2. monit. 7. num. 1. quod cum ipse pro contraria sententia citaret Paludanus loc. cit. aperte est in hac sententia; etsi contrarium quoque iudicet probabile. Audi Antoninum 3. parte loc. cit. ita cum Paludano concludentem: *Cui (sententiæ asserenti restitutionem inutilium expensarum, faciendam) concordat ipse Petrus dicens,*

quod Prælati sunt domini sub certa lege, scilicet si bene utantur, alias restituere teneantur, sicut in his quæ dantur ob certam causam in legatis relictis sub certo modo; quibus deficientibus, licet dominium translatum fuerit repetuntur.

219 S. Thomam (cuius quidem ætate reditus Episcopatum & Beneficiorum, in Italia, & Gallia non valde opulenti erant, ut notat Nauarrus q. 1. monit. 40. n. 5.) etsi Sotus, Couarruias, Valentia, Molina, Lessius, & alij quidam contrariæ sententiæ auctores pro se allegare soleant; multo tamen rectius eum nostræ sententiæ vendicant Antoninus, Petrus Sotus loc. cit. Caietanus, Syluester infra, & Maior loc. cit. ubi dicit, *nullum formaliorem pro nostra sententia stare.* Et est totus, inquit, pro conclusione, quam teneo; sed priorem solutionem dedi propter aliquos dyssollos, qui simplices fortassis fallere conauerunt per verba S. Thomæ, & non eius mentem &c. Mediocriter intelligens videt, quod omnia dicta eius quadrant & tendunt ad conclusionem quam tenemus. Item Nauarrus q. 2. monit. 7. num. 2. *Atque etiam D. Thomas, inquit, cuius auctoritate mirantur contrarium affirmantes, si eius sententia & verba satis perpendantur, pro nostra parte est, ut præfatus Petrus Sotus indicat, allegando eum pro sua parte, & Ioannes Maior, ubi supra.* Et q. 1. monit. 40. & 38. n. 8. fere in simili ait; indignissimum esse, quod sanctissimo illi, & Canonum Ecclesiæ obseruantissimo S. Thomæ aliud tribuatur, & planè contrarium Tridentino. Vide S. Thomam 2. 2. quæst. 86 a. 6. & q. 87. a. 3. ad 1. & quæst. 100. art. 1. & quæst. 185 a. 7. & quodlib. 6. a. 12. quem tamen postremum locum potissimum alij pro se citant.

220 Caietanus quoque cit. q. 185 a. 7. etsi non nihil etiam obscure loquatur, tamen quoad Episcopos habentes opulentos reditus, aperte nobiscum sentit: de alijs Clericis aliam rationem esse indicat, siue ratione quidem, si verba spectentur, ut etiam alij communiter notant, sed si mentem (supponendo quod, ut in Italia potissimum fieri solet, paruos habeant reditus) forte non item; quem proinde etiam pro nostra sententia merito adducunt Sotus lib. 10. de iust. quæst. 4 a. 3. Nauarrus quæst. 2. monit. 7. n. 1. Sed & Syluester V. *Restitutio* 3. quæst. 5. §. Primum, ita loquitur: [Clericus administrat quatuor genera bonorum; quædam sua propria, hoc est, patrimonialia & industrialia; & quædam Ecclesiastica ad mensam suam seu usum specialiter deputata ab alijs distincta; & de his duobus nunquam tenetur restituere, &c. Et quædam Ecclesiastica communia mensæ suæ, & alijs Clericis vel pauperibus, & huiusmodi; & de istis tenetur, si det turpibus personis, vel consumat voluptuose eo modo, quo vbi supra dictum est.] Eodemque sensu S. Thomam intelligit & citat: Sed & idem Syluester V. Clericus 4. n. 4. q. 6. ait: *Quarto (tenetur Clericus restituere) si reditus conuertit in usus inhonestos, 1. 2. q. 4. cap. 2.* Quem proinde merito etiam pro hac sententia citat Nauarrus q. 2. Apolog. de reedit. monit. 7.

221 Cæterum ex his ipsis authoribus quidam, præsertim antiquiores (ut ante etiam de Gersonem vidimus) etiam absolute docent, Ecclesiasticos non esse dominos reddituum. Quidam etiam sententiâ nostræ

contrariam graui censura notant loc. cit. Archidiaconus dicit, esse *Iuris heresim*. Maior dicit esse *falsam & animarum decepticem*. Petrus Sotus, esse *grauissimum errorem*, saltem contra bonos mores, & iustitiam; & quid ni contra scripturam? Medina contrariam opinionem vocat *sacrilegam*, ut *Ecclesia ac toti Clero magni thesauri inuiderentur*, & ut in electione *Episcoporum non gregi, sed Episcopis provideatur*, multiq; heretici bona Ecclesiastica violenter inuaserint.

Quod vero Antonius Marsilius Columnensis, siue Columna, Sarmienti contra Nauarrum propugnator in tract. de rebus Ecclesiasticis. pro contraria sententia, quadraginta quinque auctores allegat, id ipse etiam Azor loc. cit. sine delectu ab eo factu fuisse testatur. Hactenus de autoritate Doctoru.

222 Secundò probatur eadem assertio ex scriptura, quæ non obscure huic sententiæ fauet; dum & ipsum Pontificem, & cæteros Episcopos dispensatores & Oeconomos Dei, super eius bona constitutos dicit. Luc. 11. ad Tit. 1. dum vniuersim cauet, ne Apostoli, eorumque successores velut *reges gentium dominantur*, Luc. 22. dum asserit, dominum ordinasse ijs, qui *Euangelium annuntiant, de Euangelio vivere*, non ditari 1. Corinth. 9. *cibum velut mercedem accipere, non diuitias*. Matth. 12. Luc. 12. Denique 1. Timoth. 6. Apostolus aperte reprehendit, existimantes *quæsum esse pietatem*, & addit: *Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus*: quæ proinde forma omnibus Ecclesiæ ministris præscripta est.

223 Tertiò probatur assertio, tam ex Iure Canonico, quam ciuili. In constitutionibus Apostolicis lib. 2. cap. 24. dicitur: *Nos Episcopos oportet non magnas impensas facere; nec donis Dei tanquam alienis, sed tanquam proprijs Dei uti, ut bonos Oeconomos siue dispensatores decet*.

Canon. 39. Apostolorum ita habet: *Omnium negotiorum (honorum) Ecclesiasticorum curam Episcopus habeat; & ea velut Deo contemplante dispenset; nec ei liceat ex eis aliquid omnino contingere, aut parentibus proprijs, quæ Dei sunt, condonare. Quod si pauperes sunt, tanquam pauperibus subministrat, nec eorum occasione Ecclesia negotia depraudentur*.

224 Urbanus Papa epist. 1. *Res Ecclesiæ, inquit, fidelium oblationes appellantur, quia domino offeruntur non ergo debent in alios vsus, quam in Ecclesiasticos, & prædictorum Christianoru fratrum indigentiam conuerti; quia vota sunt fidelium, & pretia peccatoru, atq; ad prædictu opus explendum tradita. Si quis autem, quod absit, secus egerit, videat, ne damnationem Anania & Saphira percipiat, & reus sacrilegij efficiatur, sicut illi effecti sunt, quia pretia prædictarum rerum fraudati sunt*.

225 Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 1. de Reformat. *Omnino interdicitur, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos familiaresue suos (Episcopi) augere studeat; cum & Apostoloru canones prohibeant, ne res Ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent. Et infra: Quæ vero de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quibuscunq; Ecclesiastica beneficia tam secularia, quam regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis obseruari, sed etiam ad S. Ecclesiæ Romanæ Cardinales pertinere decernit*.

226 Ex Iure ciuili Iustinianus, in authentica, ut determinatus sit numerus Clericorum, decretis Canonu

insistens, iuxta versionem Haliandri ita loquitur: *Quemadmodum autem ad ea pertinentes sumptus certa sine descriptis, ita conuenit, ut sanctissimus pro tempore Patriarcha, & reuerendissimi Clerici circumspiciant, ne reliqui sumptus, qui ex Ecclesiasticis redditibus sunt, aliter quam in pias, & Deo placitas causas insumantur; & ut in illos conferantur, qui & reuera egent, nec aliunde habent, unde uiuant, (hac enim Dominum Deum conciliare solent; non vero per patrocina, & hominum studia in locupletes distribuant, ea quæ ad Ecclesiasticos sumptus suppetunt, ut exinde egentes vitæ necessarijs defraudentur. Nouerint enim Dei amatissimi Oeconomi, tam qui nunc, quam qui olim pro temporibus futuri sunt, quod si quid in huiusmodi, non tantum pænis cælestibus erunt obnoxij, sed etiam de substantia sua sacrosanctæ Ecclesiæ indemnitatem præstabunt. Ita Iustinianus, cuius constitutionis meminit etiam Ballamon in Nomocan. tit. 10. cap. 1.*

In quibus omnibus notandum, cum de scriptis agatur, non concionatorijs, sed didacticis & doctrinalibus, frustra eis opponi dicta quædam impropria ex SS. Patribus, in quibus consimilia quædam, de quorumlibet diuitum bonis superfluis quandoque dicuntur &c. Præterquam quod SS. Patres quoad hoc inter Clericos & laicos satis aperte distinguunt.

Optimè Bernardus serm. in illud: *Ece nos reliquimus omnia*, ante med. *sed esto, inquit, studiose quis & fructuose laboret; dignus plane est operarius mercede sua, ut qui altario seruit, de altario uiuat. Viuat inquam, de altario, ut iuxta eundem Apostolum alimenta, & quibus tegatur habens, his contentus sit. Tertium ei hoc periculum est. De altario, inquit, uiuat; non superbiat, non luxurietur, denique non dicatur, nec contra sancti cuiusdam planè dignam omni acceptione sententiam, ex Clericatu ditior fiat. Non sibi de bonis Ecclesiæ ampla palatia fabricet, mutans quadrata rotundis; nec loculos inde congreget, nec in vanitate aut superfluitate dispergat; non extollat de facultatibus Ecclesiæ consanguineos suos, aut nepotes (ne filias dixerim) sumpit prædat. Res pauperum non pauperibus dare, par sacrilegij crimen esse cognoscitur. Sane patrimonium pauperum, facultates Ecclesiarum: & sacrilega eius crudelitate subripitur, quicquid sibi ministri & dispensatores, non utique domini vel possessores, ultra victum accipiunt & vestitum &c. Hæc & plura S. Bernardus, quibus dicitur, culentius nihil potuisset, Plura apud Nauarru loc. cit.*

228 Quartò probatur assertio ratione. Quia qui accipit aliquid, cum onere dandi illud, vel aliquâ eius partè alteri, si in alios vsus impendat, tenetur ad restitutionem, ut per l. 1. 2. & 3. C. de donationibus probat Nauarrus q. 12. monit. 7. n. 4. Et colligitur ex Clement. *Quia contingit, de religiosis domibus: arqui bona eiusmodi superflua collata sunt in Ecclesiasticos, cum onere, & ad certam duntaxat causam; ut ea nempe in pauperes, aliove pios vsus distribuantur; ut colligitur tum ex dictis Canonibus, tum ex ipsa voluntate Fundatorum, etiam sub anathematis eomminatione firmatis; quia volunt, ut ex Ecclesiæ bonis & milites Christi alantur, & Ecclesiæ exornentur, pauperes recreentur, & captiui pro temporum opportunitate redimantur, ut videre est in Capitularibus Francorum lib. 6. cap. 285. & 286. Similia habentur in Concilio Aquilgranensi cap. 116. Ergo &c.*

229 Deinde bona, quæ propriè soli Dei sunt, si in usus alienos conuertantur, sunt obnoxia restitutioni: hæc bona propriè sunt soli Dei, vt ex citatis canonibus & quidem ex ipso etiam Concilio Tridentino loc. cit. colligitur. Ergo &c.

Denique hæc sententia non solum est tutior, & magis pia, vt pote defendens causam Christi & pauperum; sed etiam licet prima fronte durior videatur, reuera tamen magis fauet non solum Ecclesiæ, sed etiam Ecclesiasticis ipsi, vt rectè notat Medina & Nauarrus locis citatis: sic enim magis illiciuntur fideles ad sua bona in Ecclesiam conferenda; atque ad Ecclesias & Ecclesiastica beneficia erigenda, dotanda: sic propensius decimæ, & alia debita iura Clericis præstantur; sic minus eadem iura & bona, olim in Ecclesiam collata, violantur & arroduntur: sic denique bona ipsorum Beneficiorum firmius defenduntur, & ab inutilibus, ipsisque Clericis non parum onerosis sumptibus certius vindicantur.

230 Et certè in illa controuersia Anni 607. Paulus Venerus, hoc ipso argumento, inter cætera, communem Ecclesiæ, ac Ecclesiasticorum causam non parum odiosam reddere conatus est, quod diceret, *nunc tandem extitisse quosdam, exortamque opinionem esse, ab omnibus bonis Theologis, Canonumque consultis improbatam; Clericos esse Dominos fructuum, quamuis Canonibus & Patribus constanter clamantibus, bona Ecclesiastica esse pauperum, vt retuli lib. I. Eccl. libertatis cap. 18.*

231 Neque hæc sententia adeo est à praxi aliena, vt indicant nonnulli contrariæ sententiæ auctores. Certè nos ipsi Deo gratias agimus, quod ex omni Clericorum ordine hodie, etiam non raro tales videamus, qui secundum hanc sententiam, Deo se rationem reddituros, plane sibi persuasum habere videantur; exemplo eorum, qui ante annos non multos ex hac ipsa ferè vicinia nostra, non absque singulari probæ & fidelis economiæ laude, ex hac vita decesserunt, vt i Ioannis Conradi Episcopi Eistadiensis & Ingolstadiensis Academiæ Cancellarij, &c. Iacobi Christophori Episcopi Basileensis &c. Georgij Lauterij Præpositi Monacensis, & Alberti Hungeri huius Academiæ Procancellarij &c. (vt de viuis taceam,) quorum nonnullis, post mortem, ipse etiam coram Academico confessu Ingolstadij, oratione encomiastica eò libentius parentauit.

232 Quod autem bona Ecclesiæ, semel vt cunq; prodigè expensâ non restituantur, nec ab ijs, qui expenderunt, nec ab alijs, qui acceperunt; quid mirum? quando & per apertam rapinam possessa vix inquam redeunt: præterquam quod sæpe facultas restituendi abest; nec satis bonorum superfluum ab alijs distinctio liquida est; & obligatio quoque ipsa restituendi oppositu contrariæ sententiæ in praxi magna ex parte eneruatur, vt in simili sæpius dixi.

233 **ASSERTIO V.** Quicquid sit de obligatione restitutionis, illud tamen omnino certum est, Clericos mortaliter peccare (ex suo genere) si superflua ad vitam & statum in usus vanos, seculares, & inutiles, non in pauperes, aliâque pias causas erogent: ac proinde siue in foro externo testari pos-

sint, siue non possint; certè tamen in conscientia, ex eiusmodi bonis, non nisi ad pias causas testari posse; ac proinde debere non solum impia, sed etiam (saltem communi iure) profana, & ad alias, quàm pias causas instituta legata, ante mortem, in conscientia, sub peccato mortali reuocare; adeo vt, nisi forte ignorantia & bona fides excuset, non possit alioqui beneficiarius verè pœnitens & contritus mori, imò nec omnino per Confessarium absolui; quia seruat affectum vigentem ad peccatum mortale, prodigæ scilicet effusionis bonorum Ecclesiasticorum, quam dum non reuocat, probat.

234 Ita non solum docet Nauarrus quæst. 1. Monit. 31. & 38. (in hac re negans, aliquem antiquorum Canonistarum contrarium sensisse;) item in propugnaculo Apologiæ num. 2. ac insuper à fortiori omnes, tam Theologi, quam Canonistæ, pro prima parte præcedentis assertionis à nobis relati; sed etiam contrariæ sententiæ auctores, quicquid Nauarrus quæst. 1. Manual. 38. num. 1 & 3. in contrarium referat suum aduersarium Sarmientum & Sotum, quasi senserint, Clericum superflua sibi, non maiori obligatione teneri in pauperes, alioues pios vius expendere, quam Laicum sua bona itidem superflua: quod tamen Sarmientum ipse postea negauit sentire, vt videre est apud Nauarrum in propugnaculo. Apolog. n. 3. de Soto verò infra diceret.

235 Etenim quia res hæc magni momenti est, operæ precium est, singulos auctores ad præcedentem assertionem in contrarium relatos breuiter percurrere. S. Thomas quæst. 85. art. 7. ait: *sicubi bona pauperum & ministrorum sunt indistincta, (vti quidem esse, cum sunt amplissimi redditus, rectè præsumunt Caietanus, Ledesma, Petrus Sotus part. 4. Valentia, Lessius, infra) eorum distributio fidei ipsius committitur; & si quidem in modico deficiat, vel superabundet, potest hoc fieri absq; bonæ fidei detrimento; quia non potest homo in talibus particulariter accipere illud, quod fieri oportet: si vero sit multus excessus, non potest latere. Vnde videtur bona fidei repugnare; & ideo non est absq; peccato mortali, &c. qui in hunc sensum etiam bene adducit illud Matth. 24. v. 48. Si autem dixerit malus seruus ille in corde suo: Moram facit Dominus meus venire: & ceperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebrijs, veniet Dominus serui illius, in die qua non sperat, & hora qua ignorat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis; illic erit fletus & stridor dentium. Similia habet idem S. Thomas quodlib. 6. a. 12.*

236 Adrianus loc. cit. conclus. 3. ait; *non licere sacerdoti, aut alij præbendato de bonis Ecclesiæ ultra victum sobrium & decentem sibi usurpare, vel ex eisdem agnatos diuites facere. Et paulò infra §. Ex quibus infero, ait, Ecclesiasticus de bonis Ecclesiæ prodigè & inutiliter exponens, sententia Sanctorum, rapinam committit & sacrilegium; sed restituere non tenetur.*

Idem habet Gerson non solum in loco pro nobis citato, sed etiam in contrario de auaritiâ; *Si certa, inquit, bona beneficiatus habet instituta pro pauperibus, & illa consumit ad alios usus, ipse ad restitutionem obligatur; secus si solum sit commissum fidei suæ; ubi etsi peccet grauiter & sacrilegè abutendo bonis illis luxuriose; tamen restituere non tenetur.*

Sylvester V. Clericus q. 20. apertè approbat dictū Canonistarum; esse peccatum mortale, dare bona Ecclesiastica consanguineis, ultra statum suum, & non ut pauperibus, si magnus sit excessus.

Sotus lib. 10. q. 4. a. 2. etfi de cætero non nihil laxior, approbat tamen supradictam doctrinam S. Thomæ. Et a. 4. conclus. 2. ait; *Episcopos omnium arctissime (adeoque arctius, quam Laicos) teneri præcepto elemosynæ, ad superflua in pauperes, alijsq; usus pios eroganda. Et subdit; eos debere frugalius vivere, multoq; cum minori pompa, quam divites huius mundi; neq; conviviatorum splendorem & lautitiam illis esse licitam, neq; alium domesticum apparatus. Nam, ut Hieronymus ait, de illis vivere fas est, non luxuriari. Ad-dit; eosdem non alios habere debere filios, quam paupe-res; neq; consanguineis aliter providere, quam pauperibus; ut Episcopus, qui pingui Ecclesie præfectus est, consanguineos ante indigos quadam victus mediocritate sustentet, non pro sua tantum vita, sed pro suis successoribus in perpetuum. Et eodem art. 4. requirit, ut qui Episcopus (in Italia v. g.) duo triaue millia ducatorum, & eo amplius habet, vel quintam, vel sextam partem distribuatur in pauperes ex præcepto misericordiæ.*

238 Driedo, & Couarrunias locis citatis approbant Adriani, & aliorum sententiam, peccare mortaliter; etfi restituere non teneantur.

Valentia loc. cit. itidem tanquam certum tradit, Ecclesiasticos strictissimo præcepto misericordiæ esse obligatos, præ alijs, ad elemosynas faciendas pauperibus de superfluis; atque adeo gravissimè peccare, si donatione, vel testamento, vel aliter, in alios usus non pertinentes ad decentiam status id superfluum conferant, siue eius sint domini, siue non.

239 Molina cit. disp. 144. expressè cum alijs asserit, lethaliter nihilominus peccare contra charitatem, si quod ultra suam congruam sustentationem in profanos usus infumunt, notabile quidpiam fuerit. Ibidem etiam ait: [Quando reditus Episcopatus notabiliter superant competètem Episcopis pro Episcopatus ratione, sustentationem, ut frequentissimè in Hispanijs (adde, & in Germania) superant, neque in Episcopatu aut alibi comperiuntur hospitalia, collegia, aut alia pia opera perpetua, de bonis immobilib⁹ ab Episcopali mensa præcisè erecta, multum verisimile est, quartam illam cum Episcopi redditibus esse permixtam: tenerique proinde Episcopum de iustitia infumere in pauperum elemosynis, alijsq; operibus pijs partem suorum reddituum prudentis arbitrio maiorem.] In quam sententiam etiam superius citat Caietanum, Driedonem, Ledesmium, ac Petrum Sotum. Quo spectat etiam animadversio Valentia tom. 3. disp. 10. quæst. 3. pun. 7. cum ait: [Ex hac varietate (portiones reddituum diuidendi) factum est, ut iam vix in aliqua Ecclesia reperiat illa quarta pars pauperibus deputata; sed videntur omnia bona in tres alias partes duntaxat distributa: pars autem pauperum non est ab alijs sequestrata, &c.] & infra in specie negat, hospitalibus seu præstimonialibus beneficijs erigendis fuisse destinata. Idem Molin. etiam disput. 147. non patitur, testamenta Clericorum exten-

di, nisi ad pios usus, ut magis patebit assertione sequenti.

Azor cit. quæst. 4. non solum idem docet, sed etiam Soti opinionem, quod non satis distinctè videatur inter Clericum & Laicum, vocat liberiorè & laxiorè; additque, beneficiarios non solum communi lege charitatis, sed etiam ex peculiari præcepto Ecclesie, teneri ad superflua in pauperes, aut Ecclesias eroganda; adeoque in multis casibus peccare mortaliter superflua retinendo, &c. cum Laici ita non peccarent; ut si, inquit, beneficiarius, quod ex fructibus sibi redundat, infumat in venationibus, canibus, vel equis nutriendis; in ludis, parafitis, securis, & alijs vitiosis hominibus sustentandis; in pompa, fastu, luxu, epulis & convivijs, voluptatibus & delicijs; alijsque huiusmodi rebus inanibus: item si suorum, alioquin non indigentium, fortunam amplificet; si primigenia constituat; si amici & natis nihil indigentibus donet, ut eorum rem familiarem augeat, & ad alioiorem vitæ conditionem prouehat; ac in honorum & dignitatum gradibus collocet.

Idem etiam Azor infra S. Thomam, quæst. 185. asserentem, Beneficiarium esse dominum portionis sibi ob laborem operum & ministerium debitæ, aut deputatæ, interpretatur, de portione, quæ est ad vitæ usus necessaria, utpote quæ sola Clericis iure naturali & diuino debetur; & de hac, inquit S. Thomas, potest statuere beneficiarius idem quod de patrimonio: alios vero fructus, qui excedunt portionem Clericis ad usus vitæ debitam, ex peculiari Ecclesie præcepto, in pauperes, alijsque pios usus erogare tenetur. Ita Azor. Quæ tamen, ut verum fatear, non satis video, quomodo cohæreant cum ijs, quæ idem author in eadem, & præcedenti quæstione, de dominio Clericorum, contra Nauarrum disseruerat.

Idem denique addit, nil interesse, siue bona Ecclesie sint diuisa, siue non; quin etiam Canones & iura loqui de omnibus bonis, quæ Clerici ex Ecclesijs & Beneficijs acquirunt, siue ante, siue post beneficiorum diuisionem factam. Et ita eos Canones, inquit, intellexisse videntur, etiam prædicta beneficiorum facta diuisione S. Bernardus, Gratianus, Proffer, Synodus Tridentina, Glossa, & omnes Iuris Canonici Doctores, & supra citati Theologi; quibus puto magis in hac parte fidem habendam, quam Soto, & quibusdam alijs Theologis iunioribus. Ita Azor.

Imo Gregorius de Valentia loc. cit. asserit, vix in vlla Ecclesia reperiri vllam quartam partem, antiquo iure pauperibus deputatam, sed videri omnia bona in tres alias partes, fabricæ nimirum, ministrorum, & Episcopi distributam; partem autem pauperum non esse ab alijs sequestratam, ut etiam Lessius num. 45. asserit, qui demum num. 43. & 47. apertè docet, mortaliter peccare Beneficiarios, si expendant illam portionem redundantem in usus profanos, vel ad ditandos amicos; nec posse testari licitè nisi ad pias causas, ut infra magis patebit.

Nec his repugnât Henriquez & Arboreus; adeo, ut nec vnum authorem sciam, qui loquendo saltem de cõmuni iure, huic assertioni aduersetur. Nec omnino puto (quo d' Nauarr⁹ velut indignissimū refert)

à quoquam contrarium S. Thomæ tribui; licet reuera is, in citatis locis, non magis contra præcedentem, quam hanc assertionem adduci possit, vt consideranti apparebit.

243 Probatur autem assertio, tum ex dictis pro præcedenti assertionem, quæ in primis hanc etiã comprobant à fortiori; tum ex alijs etiam scripturis ac sacris canonibus, in quibus speciatim Episcopis benignitas & hospitalitas in egentibus magnopere commendatur, 1. ad Tim. 3. & 5. & ad Tit. 1. Optimum est decretum Concilij Tridentini loc. cit. quod vel solum ad hoc propositum sufficere potest.

244 **ASSERTIO VI.** Non solum reipsa ac de facto nusquam, aut communi iure, aut priuilegio, siue consuetudine introductum est, vt Beneficiarij, siue Episcopi, siue Episcopis inferiores, seu suis, inter viuos donationibus, seu testamentis erigendis, ab obligatione in præcedente assertionem explicata, in conscientia liberi sint; sed nec fieri omnino potest, vt ab ea liberentur, nisi forte, in casu particulari, ex causa rationabili, per specialem summi Pontificis dispensationem. Hæc assertio quoad singulas partes ita declaratur.

Primo enim reipsa ac de facto nulla consuetudine, aut priuilegio obstat, donatione inter viuos, Beneficiarios quoscunque sine peccato mortali (ex suo genere) de fructibus superfluis beneficiorum disponere non posse, nisi ad pios vsus, est communis omnium sententia, quos præcedenti assertionem retulimus, vt pote qui hac de re absolute, sine exceptione, ipsique rebus, prout de facto se habent, spectatis, loquuntur, vt ibidem vidimus. Ratio patebit ex dicendis.

245 Secundo quod ad testamenta attinet, etsi quidem Clericis Beneficiarijs quibuslibet, communi iure, testari liceat de bonis secularibus, ex cap. *Quia nos*, de testamentis; vel iuxta Nauarrum, q. 1. monit. 22. & q. 3. monit. 1. Molinam tom. 1. disp. 147. & Lessium cit. cap. 19. dub. 4. n. 41. de ijs etiam, quæ sustentationi subtraxerunt, aut suo labore ac ministerijs sunt promeriti, iuxta assertionem 3. & ex consuetudine (sicubi est) ipso communi iure approbata, etiam de fructibus beneficiorum, ad pias causas, & ad remunerationem seruitorum sibi impensorum, ex cap. *Relatum* 2. de Testament. iuxta Couarruuiam in cap. *Cum in officijs*, de testament. num. 9. Valentiam loc. cit. & Molinam cit. disp. 147.

246 Nihilominus tamen inter omnes constat, de facto quidem Episcopos (nulla consuetudine, vel priuilegio obstante) de superfluis prouentibus testari nullo modo posse, nisi ad pios vsus; imo nec omnino testari posse de suis prouentibus, nisi ex speciali facultate Summi Pontificis, vt docent Couarruuias, Molina, Azor infra; etfi Lessius lib. 2. cap. 19. dub. 4. numero 42. dicat, Episcopos in multis locis testari, non ignorante Pontifice; quod tamen ipse concedit solum fieri posse ad pias causas, vt dicemus.

247 Tertio quod ad aliorum Clericorum testamenta spectat præter ea, quæ diximus, constat, itidem inter omnes, secluso speciali priuilegio, & consuetudine legitime præscripta (de qua

quidem hic in Germania nihil constat) Clericos nullo modo, etiam testamento, disponere posse de superfluis prouentibus, nisi ad pias causas; multo vero minus propinquos ab intestato, quoad eiusmodi bona, ijs licite & absque peccato mortali succedere, vt patet ex cit. cap. *Quia nos*, & cap. *Relatum* 2. de testament.

Et confirmatur; quia Episcopi propterea libere testari ad profanos vsus non possunt, quia præsumuntur habere redditus amplos ac suæ sustentationi superfluos: sed multi Parochi vel etiam Canonici in Germania non minus amplos redditus habent, quam nonnulli Episcopi Italiæ, puta in singulos annos duo vel tria aureorum, millia; & quibus proinde etiam multo plus residui manet, si habita personarum conditione, portio conuenienti sustentationi respondens subtrahatur. Quæ igitur obscuro ratio patitur, vt Episcopis ea facultas adempta censetur, Parochis autem cæterisque Clericis Episcopo inferioribus vniuersim ea facultas concessa existimetur?

248 Sed & quod in assertionem dictam, nusquam, consuetudine obtentum, vt Beneficiarij in conscientia licite, & absque mortali peccato, de superfluis eiusmodi testari possint ad vsus profanos, seu non pios; multo minus vt propinqui in his ab intestato licite succedant, vt præter Nauarrum quæstione 1. monit. 48. & 50. quæstione 3. monit. 3. 4. 5. & alios pro sequenti parte assertionis citandos, expresse etiam tradunt Molina cit. disputatione 147. conclus. 11. & Lessius cit. dub. 4. numero 44. quantumuis Couarruuias, Azor, & Valentia putent in Hispania & Gallia, Clericos Episcopis inferiores, vi præscriptæ consuetudinis, licite etiam in conscientia testari posse ad vsus profanos, ac non pios (v. g. ad ditandos amicos &c.) modo non vanos & inutiles: quin & propinquos eis ab intestato licite succedere; quod certe non probatur, vt mox patebit.

249 Quarto enim, nec posse quidem consuetudine, aut priuilegio, saltem communi, vllò modo induci, vt licitum sit beneficiarijs vllis, superflua ad profanos vsus testamento, seu quauis dispositione applicare, tradit in primis Petrus Sotus citat. parti. 2. lib. 3. vbi ait: *Constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cum CHRISTI sint, merito etiam pauperum esse; nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licite in alios vsus, quam Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* Et infra: *Contrarium credimus errorem esse grauissimum &c.* Idem non solum tradit Nauarrus quæstione 1. monit. 84. & 50. & quæstione 3. monit. 3. 4. 5. item Maior, Aluarus Pelagius, Syluester, Angelus, Archidiaconus, Franciscus apud Couarruuiam, & Azor infra, alijque authores communiter pro prima parte quartæ assertionis citati, sed etiam Molina cit. disputatione 147. conclus. 13.

Ratio huius doctrinæ est. Quia supposita & semel acceptata pia voluntate Testatorum, non solum humano, sed etiam diuino & naturali iuri

repugnat, vt Ecclesiastici eiusmodi prouentus ad alios quam pios vsus applicentur; sicut eidem iuri repugnat, vt etiam alia iusta legata, vel testamenta, præsertim pia, interuertantur: contra ius autem, seu legem naturalem & diuinam, nulla est præscriptio, nec alia legis humanæ dispositio, vt suo loco dictum tom. 2. disp. 5. q. 2. du. 3. & 4. Accedit, quod alioquin pariter etiam fieri posset, vt beneficia omnia ab Ecclesia alienata, in seculares vsus conuerterentur; & sic omnes piæ fundationes prorsus euerterentur: quod nemo dixerit.

Vnde optime etiam Nauarrus q. 3. monit. 6. Molina cit. disp. 147. conclus. 14. & Lessius n. 15. notant, facultatem testandi, etiam à summo Pontifice concessam Clericis, solum intelligendam, ad pios vsus; nisi forte in aliquo casu contrarium disertè exprimat, de quo infra.

251 Quinta vero & vltima pars non solum asseritur à Couarruua & Azorio, sed etiam Molina locis citatis; quia summus Pontifex est œconomus & dispensator bonorum Ecclesiæ, iuxta beneplacitum Dei: potest ergo ex causa rationabili, secundum prudentis viri arbitrium, bonum Ecclesiæ concernente, in casu particulari, aliquam eorum partem à primario suo vsu, ad alium per se licitum & honestum transferre. Alias vero talis concessio nec licita erit, nec vllius valoris, vt expresse etiam tradit Molina. Quia *Summus Pontifex, inquit, non est dominus horum bonorum, sed dispensator; neq. illi concessa est facultas ad ea dissipanda, sed solum ad vtiliter & rationabiliter ea moderanda atq. expendenda.*

Quod si neque Pontificis quidem indulto, vniuersim ac indeterminate obtineri potest facultas dispensandi de eiusmodi bonis superfluis ad vsus profanos, multo minus id consuetudine, aut alia induci poterit ratione, vt antea dictum ex communi.

252 Sed contra tertiam, & quartam partem obijcitur à Couarruua, Azorio, & Valentia locis citatis consuetudo in Hispania & Gallia palam recepta, qua Clerici Episcopis inferiores libere testantur de suis prouentibus, etiam in vsus profanos; quaque etiam eorum propinqui ipsis ab intestato succedunt.

Fatemur nos quidem, quod etiam Nauarrus cit. q. 3. Molina & Lessius locis citatis tradunt, in Hispania, Lusitania, Gallia, & forte etiam alijs quibusdam locis, apud Clericos Episcopis inferiores vigere consuetudinē libere testandi (quam etiam licitam esse posse, tradunt apud Paludanum Ostiensis, & alij apud citatos) eamque approbatam non solum forensi vsu, & ipsius Regni legibus (quæ in hac refere nullam autoritatem habent) sed etiam tacito, vt apparet, Summi Pontificis consensu.

353 Verum hinc minime colligitur, ipsos beneficiarios de superfluis prouentibus in foro quoque conscientiæ, vi talis consuetudinis, ad vsus etiam profanos testari, aut ipsos consanguineos ab intestato eis succedere vniuersim posse; tum quia id diuino iuri repugnat, vt dictum; tum quia alias valide inde colligi posset, etiam testamenta ad quoslibet vsus inutiles & vanos, non esse morta-

liter illicita; cum vniuersim forum externum talibus testamentis assistat: tum quia omnes fatentur, donatione inter viuos, de superfluis disponere non posse, nisi ad pios vsus, vt dictum; cum tamen dispositio per testamentū, in Clericis, multo magis sit odiosa, secundum canones, ex dictis. Tum quia optime potuit, in foro externo, libera illa potestas testandi cum onere illo conscientie relinquere; non solum quia idem aliquo modo in Laicorum testamentis accidit; sed etiam quia in Clericis Episcopo inferioribus ijs locis recte præsumi potuit, id; quod à toto genere, ac vt plurimum accidere solet, saltem in Gallia & Hispania, vbi fere tenuiores sunt redditus, nec tam frequēs beneficiorum pluralitas, eos vix habere bona, præterquam patrimonialia, vel quasi patrimonialia, seu quæ suo labore, aut non debita parimonia acquisierunt, de quibus eos liberam testandi habere facultatem, etiam in conscientia, superius diximus; alioquin nulla esset causa, cur hæc facultas Clericis potius, quam Episcopis concederetur, vt dictum n. 248.

254 Quæres I. Quonam modo sint intelligenda, necessaria ad vitam & statum? Respondetur, ea habere magnam latitudinem, vt etiam supra de elemosyna dictum, disp. 2. q. 5. du. 2. & vero in ijs etiam comprehendi moderatas, & pro ratione status conuenientes donationes, obsequiorum, & beneficiorum remunerationes, aliaque liberalitatis, gratitudinis, & beneuolentiæ moderata officia. Nec vero ea præcisè desumenda sunt, ex ipsius Clerici beneficio & titulo, sed etiam ex dignitate, si quam forte aliunde habet Beneficiarius, sui tamen muneris interim non negligens, vt notat Nauarrus q. 1. monit. 21. 36. & 37.

Qui etiam monit. 27. n. 4. concedit, ipsamet Beneficiarij alicuius promotionem ad sublimem in Ecclesia dignitatem, facere quandoque posse, vt consanguinei, qui alioquin necessarijs non egerent, iam ratione sui cognati, ne alioquin eo penitus indigni, aut alieni, & præ illo contempti quodammodo videantur, necessarijs ad statum indigeant. Quibus proinde iam titulo paupertatis, merito aliquo modo subueniri à Beneficiario possit: quod tamen non omnibus æque probatur.

255 Quæres II. An in bonis quasi patrimonialibus Clerici, computentur etiam distributiones quotidianæ? Affirmat cum Couarruua in citat. cap. *Cum in officijs*, de testamentis n. 4. Valentia loc. cit. Negat Nauarrus cap. 17. Manual. n. 94. & q. 1. de retribus Ecclesiæ monit. 30. quod per se loquendo verius videretur, cum distributiones sint aliquota pars totius corporis, & quidem in varijs Ecclesijs admodum diuersæ. Quæ proinde aliquando possunt esse maiores, quam vt adæquate sint stipendia præsentis officij, aliquando etiam forte minores.

DVBIVM IX.

*De restitutione bonorum fortuna;
ac primum quidem eorum, qua
furto sunt ablata.*

Ad S. Thom. 2. 2. q. 62.

256 **Q**UÆRITUR I. Quomodo generatim restituenda sint res furto ablata? **ASSERTIO I.** Sicut notabilem quantitatem furatus, tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: ita qui furando propter paruitatem materiae tantum venialiter peccauit, non tenetur ad restitutionem, nisi sub veniali. Ita omnes. Ratio est. Quia cæteris paribus, nõ est maius peccatum retinere, quã auferre alienũ; nec per se loquendo, minus peccatum, retinere rem alienam, quam auferre. Quæ sit autem notabilis quantitas, dicitur de furto quæstion. 8. dub. 4.

257 **ASSERTIO II.** Auferens quantitatem notabilem, restituere sub peccato mortali tenetur solũ excessum illum, quo ex non notabili quantitate sit notabilis; vt si tres bazij sint notabilis quantitas, non vnus; sufficit ad peccatum mortale vitandum, restituere duos; quamuis etiam tertius, sub peccato saltem veniali, vtique etiam sit restituendus. Ita ex communi docent Petrus Nauarrus lib. 3. de Restitut. cap. 1. num. 53. Aragonius a. 6. & sequentibus. Ratio sumitur ex dictis; quicquid in contrarium dixerit Ioan. Medina, Codice de restitutione q. 10.

258 **ASSERTIO III.** Res iniuste ablata non solum restituenda est, si etiamnum integra extet, quamuis forte apud dominum peritura fuisset; sed etiam si quocunque modo perierit aut vitata sit apud malæ fidei possessorem, integre restituenda seu compensanda est. Ita ex communi Ioannes Medina quæst. 3. de restitutione, Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 1. num. 12. Ratio est. Quia talis tenetur non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis; vt is, qui segetes vel domum alienam combussit. An vero semper res eadem numero restituenda sit, dicitur de circumstantijs restitutionis.

Excipiuntur tamen duo casus. Primus sit si fur purgauit moram, rem opportune domino offerendo; tunc enim si absque noua eius culpa perit, domino perit, vt recte post Paludanum, Medina, Petrus Nauarrus locis citatis, & Sa V. *Furtum*. Secundus, si res similiter apud dominum, sine eius voluntate & incuria, prius peritura, aut vitanda fuisset, quam eam alienaturus, aut consumpturus erat, vt docent Syluester V. *Furtum* quæst. 16. Couarruias in regulam Peccatum part. 2. num. 1. Carbo de restitut. quæst. 28. Medina & Petrus Nauarrus locis citatis post Antoninum part. 2. tit. 1. cap. 12. §. 16. contra Paludanum. Ratio est. Quia tunc reuera nullum dominus patitur, damnum, ex furto,

259 Addit vero Petrus Nauarrus, si res apud furem (dum est in mora restituendi) quomodo-cunque pereat, post illud tempus, quo apud dominum fuisset peritura, tunc teneri furem ad restitutionem. Quia iniusta acceptio, & detentio, æquivalent: Si autem post illud tempus, res quocunque casu extans domino fuisset ablata, restituenda vtique esset; ergo etiam iniuste post illud tempus detenta restituenda erit.

In contrarium tamen est, quod etiam hoc casu, domino nullum damnum datur per furtum; nec posterior illa retentio ita nociua est domino, sicut noua post superatum periculi tempus, acceptio nociua fuisset. Respondeo, dari damnum, si vti fieri oportebat, res fuisset restituta. Et domino, non furi commodare debet, quod res priori periculo fuerit subtrahata.

260 **ASSERTIO IV.** Restituenda est res ablata, si extet, secundum statum, quem habet, etiam si apud furem meliorata sit; subductis tamen in foro conscientia expensis, quas fecit cum domini vtilitate. Ita docent Syluester V. *Expense* quæst. 4. Medina quæst. 6. Couarruias num. 2. Carbo quæst. 27. de Restit. post Gabrielem, & colligitur ex cap. *Ad nostram*, de iureiurando; quamuis Syluester V. *Furtum* quæst. 16. probabiliter dicat, nihil furi compensandum, si res ita meliorata, legitime venerit ad manus domini. Certè quidem in foro externo, fur iuste damnari poterit ad iacturam expensarum: in foro quoque conscientia tenetur dominum prorsus indemnem præstare.

261 **ASSERTIO V.** Si res amplius non extet, aut vitata sit, vel pretium eius imminutum, restituenda, siue compensanda est secundum optimum statum, in quo dominus illam consumpturus, aut alienaturus fuisset. Ita Syluester V. *Furtum* quæst. 16. Couarruias & Medina locis citatis, V. *Furtum*. Ratio est. Cum enim fur in proposito non teneatur ad restitutionem, nisi ratione iniustæ acceptionis; satis est tantum domino prædesse restituendo, quantum ei accipiendi incommodi datum est; etsi Nauarrus cap. 17. num. 26. Syluester V. *Restitutio* 7. quæst. 7. post Gabrielem, doceant, rem eiusmodi destructam à fure restituendam, quanto maioris valuit à tempore, quo male accepit, & in mora fuit; quod non probatur.

262 **ASSERTIO VI.** Tenetur etiam fur, & alius quicunque malæ fidei possessor, domino compensare, tam damna ex furto emergentia, quam lucra cessantia, iuxta prudentis viri arbitrium. Ita ex communi post Paludanum, Nauarrus man. cap. 17. num. 25. Petrus Nauarrus de Rest. lib. 4. cap. 1. Ratio patet; quia fur omnium horum damnorum per iniuriam causa est.

263 **ASSERTIO VII.** Quin etiam omnes fructus, tam mixti (subductis expensis, quas dominus erat factururus in re ipsa colenda;) quam naturales, quos fur ex re ablata percepit, restituendi sunt; ij videlicet, qui aut solum, aut potissimum ex ipsa re fructuosa proueniunt, non ex industria potissimum humana. Ita post Scotum, Antoninum, Paludanum, Gabrielem, Syluester

V. *Restitutio* quæst. 7. & Medina quæst. 6. Salon. quæst. 66. art. 6. conclus. 3. Nauarrus, Petrus Nauarrus, Carbo, locis citatis. Et probatur ex cap. *Gravis*, de restitutione spoliatorum. Ratio est, quia secluso pacto, ad eundem dominum pertinent res, & fructus eius naturalis.

264 Et quidem naturales fructus videntur etiam esse reditus ex locatione rei alienæ percepti, vt expresse docent Paludanus, & Petrus Nauarrus, etsi contrarium sentiat Syluester V. *Fructus*, & Nauarrus locis citatis. Imo ad hunc effectum idem videtur esse, si fur rem ablatam, ob dilationem temporis, etiam carius vendidit, quam ipsemet dominus rem eam vendidisset, vt ex communi docet Salon quæst. 62. art. 6. controuers. 4.

265 Secus est de fructibus, qui potissimum ex industria, non ex re ablata proueniunt: quales sunt vsuræ & lucra ex vsu furtiua pecuniæ acquisita, vt post Scotum, Gabrielem, Maiorem docet Medina quæst. 4. de vsura, Petrus Nauarrus num. 59. Nauarrus & Carbo locis citatis; hi enim non sunt restituendi, nisi forte ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, de quibus assert. præced. actum: quicquid in contrarium dixerint Altisiodorensis, & alij apud Medinam citati.

Imo si res, apud dominum, nec naturales quidem illos, seu mixtos fructus tulisset, eosdemque fur absque vtilitate sua consumpsisset, probabile videtur, restitutionem non esse faciendam, iuxta fundamentum in 5. assertione positum, & à ple-risque approbatum.

266 **ASSERTIO VIII.** Res ablata restituenda est à fure ei, à quo iniuste accepta fuit, si eam iuste possidebat, alias domino. Ita communis. Et colligitur ex dictis dub. 1. de bonæ fidei possessore. Intelligere vero, nisi peculiaris ratio suadeat, priori possessori, quamuis iniuste restituendam, vt dicitur dub. 12. de circumstant. restit.

267 **ASSERTIO IX.** Facienda est restitutio non solum ab ipso fure, sed etiam ab eius hæredibus; esto fur ipse penam forte corporis in externo foro iam lucri. Ita habet communis Doctorum sententia, vt videre est apud Rebellum. 2. parte de iustitia lib. 8. quæstione 16. sect. 2. & Lessium lib. 2. de iustit. cap. 20. dub. 20. Et patet ex cap. *Tua nos*, de vsuris, & glossa ibidem, & leg. 9. §. de condict. furt. Ratio est, quia onera debitorum testatoris, saltem quæ directe pecunias, aliasue res pretio æstimabiles concernunt, transeunt ad hæredes; siquidem hoc ipsa ratio hæreditatis postulat: hæres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti leg. *Hereditas*, §. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem hæreditati quasi annexa; substituitur enim in locum defuncti. Vnde etiam in quodam rescripto Gregorij (XI.) Pontif. ad Carolum Imperatorem, inter alios etiam damnatur articulis 12. Iuris quondam Saxonici: *Quod hæres non teneatur de furto, vel spolio perpetrato per illum, cui succedit in hereditate, respondere; quod erroneum est, saltem in foro conscientia.*

Neque de hac re, videtur inter Doctores vlla esse controuersia; saltem in quantum ad ipsos hæredes de re furtiua, aut simili modo à præcedenti possessore inique acquisita peruenit. Illud solum dubitatur, an hæredes furis teneantur in solidum, aut supra vires hæreditatis. De qua re probabilis est, singulos hæredes in foro conscientia non teneri in solidum, sed pro rata hæreditatis, esto alij deficiant pro sua parte, vt speciatim de hæredibus vsurarij, docent etiam Caietanus tomo secundo opuscul. 8. quæstion. 5. Syluester V. *Vsura* 6. quæstion. 10. Sotus libro 6. quæstion. 1. art. 4. Medina quæstion. 4. de vsuris, Couarruias libro 3. var. cap. 3. Rebellus loc. citat. Lessius loc. citat. etsi contrarium asserat glossa communiter à Iurisperitis recepta, in citatum cap. *Tua nos*, quam sequitur Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 278. Par enim est, vt sicut bona defuncti diuiduntur in hæredes, ita etiam obligationes eiusdem & onera.

Addit Rebellus: si ad hæredes nihil ex bonis defuncti perueniret, tunc vt nullius forent hæredes, sic etiam ad nullam restitutionem teneri: licet aliqui Iurisperiti in eo etiam euentu, eos teneri ex delicto defuncti astruant; quod tamen non placet, inquit, cum obligatio ex delicto non possit nocere hæredi, nisi quoad ea bona, in quibus defuncto succedit, &c. Nisi forte omiserit inuentarij confectionem iuxta Couarruiam res. sol. cap. 3. & Molinam disp. 216. & 33. de Iustit. quod ipsum tamen Rebellus rectius existimat, ad forum solum externum, non conscientia spectare.

Atque hanc sententiam memini etiam Anno 1615. die 14. Martij in disputatione quadam Iuridica fuisse defensam Thesi 35. his verbis: *Quomodo transeat ad hæredes hæc actio, an in solidum, an vero in tantum, quantum ad eos de re furtiua peruenit, dissentunt Doctores. Contra communem tamen sententiam, arridet mihi sententia Cuiacij, qui hæredes in tantum teneri ait, quantum ad ipsos de re furtiua peruenit; exceptis duobus casibus. 1. si lis cum defuncto fuerit contestata. 2. si hæres ipse rem furtiuam contrectauerit.*

Et quidem licet Cuiacius lib. 7. obseru. 37. de hac re sit dubius, in neutram partem etiamquam asserens; lib. vero 13. obseru. 37. plus etiam videatur dicere his verbis: *Non datur in heredem conditio rerum furtiuarum, vel conditio rerum amotarum, nisi fuerit lis contestata &c.* tamen idem Cuiacius in suis recitationibus seu commentarijs in tit. 17. lib. 4. Cod. de hæredit. actionibus, cum dixisset, in heredem non dari actionem ex delicto, nisi in id, quod ad eum peruenit, addit; *Sola conditio furtiua datur in solidum in heredem, etiamsi nihil peruenit ad heredem, infra leg. in condit. de conditio furtiua §. ultimo, Inst. de obligat. ex delicto. Igitur est grauior furti executio, quam doli, vel amotionis rerum, cum hæres furis teneatur in solidum, etsi rem non teneat, nec tenuerit.* Et idem Cuiacius cit. lib. 7. obseru. cap. 37. fatetur eam esse omnium Iuristarum sententiam: *Videamus, inquit, an verum sit, condictionem furtiuam in heredem in solidum dari. Omnibus placet dari, secundum leg. 9. ff. de Condict. furtiua, quæ si decesserit,*

omnibus

omnibus placere non dari. &c. Ita Cuiacius sed in foro conscientie standum est ijs, quæ diximus.

269 Quæritur II. An eodem modo ad restitutionem teneatur, qui ab eodem, vel pluribus, successiue modica furando, tandem peruenit ad notabilem quantitatem? De hac re, siue loquamur de ipsa commissæ culpæ grauitate, siue de restitutionis obligatione per eam contracta, variè sunt sententiæ Doctorum.

Prima est eorum, qui sine discrimine asserunt, peccare mortaliter (nisi forte inaduertentia excuset, aut probabilis præsumptio, de condonatione, ex peculiari quadam causa) & teneri ad restitutionem sub mortali. Ita Sotus libro 5. de iustitia quæst. 3. art. 3. ad 3. Couarruias lib. 1. variar. resolut. cap. 3. n. 12. Petrus Nauarrus l. 3. cap. 1. à nu. 5. Lopez 1. part. cap. 99. Conradus q. 166. Aragonius post Cordubam, & videntur consentire Bannes hic q. 66. a. 6. & Salon ibidem controversia 3. qui dicit, ita sentire omnes recentiores. Ratio est. Quia vltimum furtum attingit notabilem quantitatem, & infert notabile damnum proximis, sicut vltimus ictus inferre potest mortem.

270 Patitur tamen difficultatem. Tum quia difficilis est in praxi; nec enim poenitentes de minimis furtis aut seipfos accusant; nec à Confessario interrogantur, an similia prius furati. Tum quia vltimum furtum reuera pro obiecto non habet furta præcedentia. Tum quia nemo dixerit, sapius in horis, seu officio diuerforum dierum, omittentem vnum versiculum, aut Alleluia &c. tandem peccaturum mortaliter.

271 Secunda sententia est, non peccari mortaliter, nisi quando ex proposito ad eiusmodi notabilem quantitatem peruenitur; restituendum tamen etiam sub peccato mortali: nisi quando minima illa, maximo temporis intervallo interposito (v. g. trium vel quatuor annorum) accipiuntur etiam ab eodem. Ita Nauarrus cap. 17. num. 139. Graffius 1. part. lib. 2. cap. 93. n. 18. & 19. Et fere Rebellus libro 3. quæst. 15. sect. 5. & 5. & consentiunt quoad duo priora Carbo q. 2. de restitut. Toletus edit. ant. l. 5. cap. 16.

Probatur hæc sententia quoad primam partem, ex obiectis contra primam sententiam: quoad secundam ex eo, quia alias sequeretur, posse citra mortale hospites, institores, mercatores, numularios &c. ditescere ex rebus solo furto acceptis; quod nemo dixerit; nec absque magno damno Reipublicæ dici aut fieri potest. Quoad tertiam probari potest. Quia talis saltem tenetur ad restitutionem, ratione ipsius rei acceptæ. Quoad quartam probatur. Tum quia quæ tanto post intervallo accepta sunt, censeri possunt à dominis condonari. Tum quia moraliter non videntur coalescere posse in vnam actionem. &c.

272 Patitur tamen difficultatem quoad primum & tertium. Quia cæteris paribus, non est maius peccatum retinere, quam accipere: præterquam quod sæpe fieri potest, vt res acceptæ plane inutiliter fuerit consumpta; quo casu non

potest locum habere obligatio restituendi ratione rei acceptæ. Item quoad secundum: quia si per se non est mortale, furari per intervalla minima, vsque ad notabilem quantitatem, non erit etiam mortale facere id ipsum ex proposito. Item quia vel iste committendo vltimum furtum recordatur aliorum furtorum, vel non &c. si non; tunc omnes facile concedent, illum per inaduertentiam excusari posse à mortali: Si sic; tunc voluntarie & ex proposito peruenit ad notabilem quantitatem. Quartum vero præterquam quod secundo non satis coheret, magna ex parte fundatur in præsumptione incerta, quæ sæpe fallere potest.

273 Cum hæc autem sententia fere etiam conuenit Lessius libro 2. cap. 12. dub. 7. & 8. qui docet, non ipsum quidem postremum furtum, (vbi propositum directum notabilem quantitatem auferendi abest) sed detentionem voluntariam rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, esse peccatum mortale; ac proinde nec mortaliter quidem peccari, cum adest propositum, furta eiusmodi parua, antequam compleatur summanotabilis, restituendi.

Quod etiam docet Rebellus; qui cum Lessio itidem asserit, in eiusmodi minutis & successiuis furtis, maiorem quantitatem requiri ad peccatum mortale, quam in alijs, de quo q. 8. dub. 3.

Azor vero tom. 3. l. 5. c. 13. licet illam Nauarrus sententiam refellat, non satis tamen de cætero explicat, quid ipse vnuersum sentiat, etsi significet, se primæ sententiæ adherere.

274 Tertia sententia est Ioannis Medinæ quæst. 10. de restitut. vbi aliter distinguit: diuitem enim, aut ex proposito ditescendi ita furantem, peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem sub mortali (nisi aliunde constet de condonatione) non autem pauperem, qui aliunde non habet necessaria. Ratio esse potest. Quia præsumi potest, huic fieri condonationem, non autem illi.

Et vocatur hæc sententia pia à Lopez; quam etiam Lessius censet probabilem, si vel hominis illius conditio talis sit, vt alij teneantur ei succurrere, aut quando constat, illos, quibus accepit, non fore inuitos circa rei acceptæ substantiam; etsi circa modum accipiendi inuiti sint; alias non esse tutam. Et certe hæc sententia patitur eandem difficultatem quoad primam partem, quam prima in simili, quoad alteram vero, quam secunda quoad quartum.

275 Interim non dubito, Iudicibus in foro externo circumspectione vtendum, ne pro minimis furtis, etsi frequentatis, & miseros & vere egenos homines mortis supplicio afficiant, in quibus Theologi quidam sentiunt, eos nec mortaliter quidam peccasse, vt dictum.

Quarta sententia est Angelii apud Lopez & Aragonium; qui dicit, talem nec peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, si à pluribus acceperit, secus si ab eodem. Sed contra hanc sententiam, nisi limitetur, valide pugnat, quod contra primam quoad secundum adductum est. Omnibus igitur spectatis, sic

276 **ASSERTIO I.** Speculatiue quidem loquendo, probabilissima videtur sententia prima, quam præter citatos sequitur etiam Vasquez 1. 2. disp. 146 c. 2. & colligitur ex adductis, & collatis rationibus.

Ad primum in contrarium patebit responso ex sequenti assertione. Ad secundum Respondetur, eam non esse rationem; sed quia per vltimum furtum damnum notabile datur, non minus ipsa acceptione, quam retentione. Ad 277 tertium responderetur, disparitatem esse; quia neglecti versiculi diuersorum officiorum, hoc ipso, quod hæc diuersorum dierum pensum proprie concernunt, non continuantur inter se; nec possunt adeo (saltem secluso formali proposito) esse materia vnius moralis actionis. Atqui debitum euitandi notabile damnum proximi, in eodem bonorum genere, nullo certo termino constrictum, omnia tempora sine discrimine complectitur: Quo fit, vt damna etiam interrupte data, inter se quali continentur & vniantur: Eandem solutionem indicat Vasquez.

278 Et simile censetur esse, saltem regulariter loquendo, si quis absolute paruam quandam elemosynam quolibet die faciendam voueat; censetur enim talis in eiusmodi voto proprie & principaliter non distinctum singulorum dierum seruitium, sed pauperum in primis vtilitatem, quasi per modum vnius moralis debiti spectasse; ita vt si vno die intermittat, teneatur altero compensare. Quodin oratione, quæ non ita commode & æque vtiliter vno die coniunctim persoluitur, secus accidere creditur, vt docent, non solum Sotus libro 7. de Iustitia, quæstione 2. articulo 1. sed etiam Arragonius quæstione 88. articulo 3. itemque Angles, Berarducius &c. idque respiciendo communem vouentium intentionem prout eam ex ipsa natura rei interpretari licet: de qua si aliunde aliud constaret, secus iudicandum foret, vt recte citati, quicquid Vasquez citatus in contrarium sentiat.

279 **ASSERTIO II.** Etsi communiter expedit, in his furtis etiam aliquam restitutionem poenitenti iniungere, vt monet etiam Lessius, non ideo tamen facile poenitentibus mouendi sunt scrupuli de peccato mortali; cum facile bona fides, vel ignorantia, in re tam perplexa possit excusare: nisi quis aut expresso proposito notabilem quantitatem auferendi, aut alias, in aliquo officij vel opificij genere, quasi perpetuo vsu eiusmodi furta continuaret: tales enim nisi desistant, nec absolui quidem debent; vt si quis diminutis mensuris, aut ponderibus, merces distrahatur.

Hos enim execrantur omnes; & grauius reprehendit Scriptura Prouerbiorum 11. versu 1. *statera dolosa abominatio est apud Dominum.* Deuteronom. 25. vers. 13. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus.* Et vers. 16. *Abominatur enim Dominus DEVS tuus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam.* Vbi satis significatur, id esse mortale. Et merito; quia tales gra-

uiter sunt perniciosi, saltem communitati, si non singulis. Et si nunquam de superfluis, etiam in leui necessitate, dans elemosynam, mortaliter peccat; quanto magis aliena rapiens? Nec vllus est ex Theologis, qui istis fallacioribus patrocinetur. Cætera patent ex dictis.

280 **ASSERTIO III.** In particulari, præter inaduertentiam & bonam fidem, diligenter etiam ex alijs circumstantijs considerandum, an & quatenus dominis, non solum quoad modum acceptationis, sed etiam quoad ipsam rei acceptæ substantiam, rationabiliter iniuris, eiusmodi res accipiantur, vel retineantur. Et hoc sensu, ratio quoque habenda est illarum circumstantiarum, an post longa temporum intervalia, non continue accepta; an res sint minimæ; an à pauperibus, vel propinquis, aut domesticis; an fraudulenta intentione acceptæ &c. maxime vero, an vnquam alicui graue nocumentum illatum.

Hocque modo sepe excusari famulos, aut ancillas, qui modica esculenta, vel poculenta, pro suo vsu, diuersis temporibus suffurantur suis dominis, ex Nauarro c. 17. n. 138. & Caietano V. *Furtum* notant Rebellus 3. q. 15. sect. 4. & 5. & Lessius n. 48.

281 **ASSERTIO IV.** Quin etiam omni inaduertentia & condonatione seclusa, probabile est, eiusmodi minutis furtis nunquam mortale peccatum patrari, nec obligationem restituendi sub peccato mortali contrahi: nisi quando inter se comparata, peculiari ratione, modum vnius aliquaratione habuerint; vt si non per magna intervalia fiant in eodem genere negotij; sicut solet fieri ab ijs, qui vinum aqua mixtum vendunt, aut merces diminuto pondere, aut falsata mensura, vel qui animo congregandi notabilem quantitatem, à multis aliquid furantur; & in alijs similibus casibus: secus, si non habeant modum vnius. Ita Rebellus numero 44. Et ratio pro posteriori parte satis patet ex dictis. Ratio prioris partis est: Quia contrarium videtur non parum obnoxium scrupulis; & contra communem sensum & praxin.

282 Sed quid si plures simul ingrediantur vineam, & dum singuli modicum quid accipiunt, notabile damnum, iudicio prudentis, domino inferant. Respondent Couarruias, Medina, Lopez, Conradus, Azor, Rebellus, & alij citati, communiter, distinguendo; nam si comunicato inter se consilio & opera, ita vt vnus sine alio non furaretur, hoc faciant, peccant mortaliter, & ad restitutionem in solidum tenentur singuli. Quæ pars certa est, & magis patebit infra de circumstantijs restitutionis.

283 Quod si consilia ac operas inter se non comunicarint, norint tamen, notabile damnum domino vineæ inferri, tum iuxta citatos, omnes & singuli peccant mortaliter, & tenentur sub mortali ad restitutionem quisque suæ partis; quia pro sua quisque parte scienter cooperatus est ad notabile damnum: sicut qui sciens aliquem ad mortem fere percussurum, eidem vltimum ictum, quo per accidens moritur, infligit.

Tandem

DVBIUM X.

*An et quo modo restituenda,
qua accepta sunt propter rem,
alias debitam, aut turpem, seu
illicitam.*

Ad S. Thomam 2. 2. q. 62.

Quod ad primum attinet, esto ASSERTIO I. Accipiens aliquid tanquam mercedem, ut aliquid faciat, vel non faciat, quod iam alias simpliciter ex iustitia facere, vel non facere tenetur (v.g. Iudex, ut iuste iudicet, vel ne iniuste iudicet;) & mortaliter peccat; & tenetur ad accipi restituendum. Ita ex communi & certa Sotus lib. 4. q. 7. a. 2. Nauarrus cap. 17. n. 33. Salon q. 62. a. 5. controuers. 3. Ioan. Medina q. 27. de restitut. Valentia q. 6. pun. 5. Petrus Nauarrus de rest. lib. 4. cap. 2. a. n. 88. Couarruias in regulâ Peccatum part. 2. §. 2. Lessius lib. 2. cap. 14. dub. 9. Nec dissentit Carbo q. 50.

Ratio est; quia talis labor inuendibilis est, ut pote iam alteri ex iustitia debitus; perinde ac si cuius rem suam venderes. Quod multo clarius est, si is ipse, cui venditur, iam antea alio quodam titulo, v.g. stipendij, contractus, vel officij, ius habeat ad illud, velut ad rem suam.

Quod si is ipse ius ad eam rem non habeat, tum admittit quidem Sotus, posse citra iniustitiam, aliquid pro eodem accipi; sed cum communi rectius negat Lessius n. 67. Quia hoc ipso, quod actio talis ex iustitia alteri cuius debita est, non est in potestate operantis, ut eam denuo possit diuendere.

Quod si forte circa litem aliquam, ea est varietas sententiarum, ut iudici liberum sit, utramlibet partem in iudicando sequi (de quo infra;) putat quidem Lessius, iure naturali non esse contra iustitiam, si iudex aliquid ab una parte accipiat, ut in eius potius fauorem iudicet. Sed contrarium videtur verius; quia videtur iuri naturali repugnare, ut sententia iusta, in alterius partis præiudicium, villo modo pretio ematur: præsertim quia id sua natura tendit ad peruertenda iudicia, iudiciumque affectus. Hoc certum, id legibus esse prohibitum. Et vero tenetur iudex habenti ius probabilis causam adiudicare; aut in pari probabilitate, seu casu ancipiti, ad transactionem cogere; adeoque curare, ut res diuidatur, aut certe alteri parti aliud fiat compensatio, ut suo loco de iudice dictum q. 4. dub. 1.

ASSERTIO II. Acceptum pro eo, quod ex charitate solum, aut alterius virtutis obligatione erat debitum, non est ex iustitia restituendum. Ita Sotus, Valentia, & ex parte Petrus Nauarrus n. 100. etsi contrarium sentiant Medina, Couarruias, Nauarrus, Salon, Carbo. Ratio est. Quia talis vendit rem suam; & alioquin, ut suppono, saltem ratione cuiusdam difficultatis, aut molestiæ, pretio æstimabilem. Lessius tamen cit. dub. 9. excipit ea, quæ nullam habent difficultatem v.g. ut odium

284 Tandem si nec id quidem scierint, mortaliter quidem non peccasse accipiendi aiunt, propter ignorantiam; postea tamen re comperta, sub mortali teneri ad restitutionem pro rata parte: Quæ duo postrema etiam docet Vasquez citatus, addens, eum, qui cum alio, vel alijs, singulis, notabilem quantitatem auferentibus, esto furti sit conscius, non minus, imo plus, quam in priori casu (citra tamen notabilem quantitatem) accipiat, non peccare mortaliter.

285 Sed ut verbo dicam, hæc mihi videntur incredibilia. Nec video, cur aliorum furta, mihi nullo modo voluntaria, imputentur, ita ut qui alioquin furando minima, non nisi venialiter peccarem, accedentibus aliorum consimilibus furtis, peccem mortaliter, aut sub mortali restituere tenear; cum actiones singulorum plane sint distinctæ, nec villo modo aliorum alijs communes aut voluntariæ, ut suppono; quantumuis interim materialiter concurrant. Et si mortale non est, alijs singulis notabilem quantitatem auferentibus, accipere modicum aliquid, cur obsecro mortale erit, aliquanto minus accipere cum alijs notabilem quantitatem non auferentibus?

286 Nec est par horum ratio cum eo, qui leui ictu iam ante quasi moribundum volens occidit; aut qui vna cum alijs itidem leues per se ictus eo vsque infligit, dum percussus omnino occumbat. Quia in vtroque casu ictus illi, licet alioquin leues, hic tamen etiam per se singuli, ob dispositionem subiecti, graue damnum inferunt; cum in priori quidem casu vltimus ictus vitam auferat, cuius nullam partem alij abstulerant: in posteriori autem, vnus & idem indiuisibilis effectus, qui est vitæ ablatio, omnibus & singulis, per modum vnus cooperantis iure attribuitur: esto seorsim alioquin non nisi leue damnum intulissent.

287 Quare semper probabilis existimaui (quod ut video etiam sentit Lessius dub. 9. n. 52.) eos, de quibus agimus, in postremis illis duobus casibus, nec peccasse mortaliter; nec ad restitutionem sub mortali teneri: quia reuera dici non potest, absolute loquendo, tales voluntarie sua actione graue damnum dedisse. Quod ex parte etiam sentit Petrus Nauarrus lib. 2. cap. 1. numer. 4. dum ait, venialiter tantum ad restitutionem teneri, qui postremo casu rem bona fide consumpsit.

Cæterum ob neglectam restitutionem, etiam sub excommunicatione imperatam, censura non incurritur; nisi furtum sit rei notabilis, & quod ex se esset mortale, ut recte Sa V.

Furtum, Carbo, & citati, & dicitur tom. 4. de censuris.

deponatur. &c. Sed nec istud caret difficultate, & voluntatis mortificatione.

292 **ASSERTIO III.** Quin etiam propter rem ex iustitia debitam, licet quandoq; aliquid accipere, vt fatentur omnes. Et primo quidem etiam publici iustitiæ ministri, si iustum sui laboris stipendium non habeant, possunt aliquid accipere vsque ad iustum præcise stipendium, idque in foro conscientiæ, ex probabili sententia etiam cum forte lex, quæ obligare non censetur, id prohibet, vt docet Molina tract. 2. disp. 83. licet quoad legis positivæ obligationem, saltem de Iudice Ecclesiastico neget Azor tom. 3. lib. 13. cap. 16. dub. 1.

293 Secundo, si quis in aliqua re adhibeat extraordinariam operam vel industriam, ratione materiæ, loci, temporis, modi, ad quam alias non teneretur: modo caueatur scandalum, vt docent Carbo, Molina locis citatis, Petrus Nauarrus lib. 3. cap. 3. n. 18. & sequentibus, post Nauarrum opusc. de datis & acceptis pro iustitia n. 47. & 48. nec id per se videtur lege prohibitum.

294 Tertio gratis & libere donatum; quamvis ob leges ciuiles, & præcipue etiam ob iuramentum à Ministris hac de re præstari consuetum, communiter sit illicitum iudicibus, à partibus litigantibus munera accipere, præcipue lite adhuc pendente, vt peculiariter etiam in Bavaricis statutis habetur. Restitui tamen acceptum non debet ante sententiam; quia leges translationem dominij non impediunt, vt recte Petrus Nauarrus num. 15. & Molina disputatione 18. quamuis Ioannes Medina quæst. 11. & Lessius numero 72. ex l. *Pluribus* 18. ff. de officio Præsidis, & l. *solent* §. finali ff. de officio Proconsulis, contrarium sentiant.

295 Imo Nauarrus putat, non obstantibus legibus, posse etiam licite eiusmodi munera accipi, si non dentur ratione officij, vel impensi laboris, sed alio titulo, vt ratione amicitia, nobilitatis, vel alterius causæ, siue ex parte dantis, siue accipientis. Sed hoc in praxi non vacat periculo; & in foro externo facile præsumitur cõtrarium; ac in particulari statuta prouincialia consulenda sunt; quibus si forte alicubi dominij translatio impediatur (vt quidem fit in muneribus acceptis pro iustitia, aut gratia, apud Sedem Apostolicam obtinenda, iuxta Extrauagantè, quandam apud Azorium, & Bullam 28. Gregorij XIII.) tunc etiam restituendum erit acceptum, secundum omnes.

296 Quarto, vi consuetudinis toleratæ & præscriptæ, vt notat Molina disputatione 84. & Azor citatus.

Et quidem aliquo, ex prædictis modis excusari subinde possunt parochi, qui præter suum stipendiũ, nihilominus aliquid accipiunt pro particularibus ministerijs, alioquin debitis, vt pro auditione confessionum, pro exequijs defunctorum. Illud tamen excusari nullo modo potest, quod hæc nonnulli quandoq; adeo sordide exigunt, etiã diuites ipsi à pauperrimis, vt absq; pecunia, quam illi sæpe dare non possunt, nec præstare quidè eiusmodi iã alioquin debita officia velint.

Præter hos modos, potest etiam licite aliquid dari, etsi nec valide, nec licite accipi, ad redimendam iniustam vexationem: quod quidem nõ obstante lege positiva, licitum esse docent cum Corduba Petrus Nauarrus loc. citat. & Molina disp. 18. contra Sotum, ex communi.

Plura de muneribus & xenijs in specie Azor tom. 3. lib. 13. cap. 16. vbi ex communi asserit, *xenia*, hoc est esculenta & poculenta, posse recipi à quocunq; iudice, siue seculari, siue Ecclesiastico, siue ordinario, siue delegato; cum etiam communi iure sint excepta. Sed nihilominus hæc in re etiam consuetudo probata, & statuta particularia attendenda erunt.

Bene etiam de hac re Augustinus epist. 54. ad Macedonium: *sunt*, inquit, *alia persona inferioris loci, quæ ab utraq; parte non insolenter accipiunt, siue officialis, & à quo amouetur, & cui admoetur, officij: ab his exorta per immoderatã improbitatẽ reperi solent, data per tolerabilem consuetudinẽ non solent: magisq; reprehendimus, qui talia iniustate repetierunt; quã qui ea de more sumpserunt: quoniam multæ necessaria personarum rebus humanis vel inuitantur huiusmodi commodi, vel tenentur.* Vbi vel de redemptione iniustæ vexationis loquitur, vel de muneribus gratuitis. Vid. supra de Iudice & aduocato q. 4. dub. 4. in fin. & dub. 6. in fine.

Quod ad secundũ quæsitum attinet, An & quo modo soluendũ, aut restituendũ, promissum, vel acceptum propter rem turpẽ seu illicitam? esto

298 **ASSERTIO I.** Acceptũ pro actione mala quocunq; licet iniusta, non est restituendum in foro conscientiæ, ante Iudicis sententiam, vel confessarij præceptum; idque siue dono datum sit, siue vt merces laboris: modo dans ad alienandũ, & accipiens ad recipiendum non sit incapax; nec aliunde translatio dominij per legem irriteur, vt fit de acceptis per simoniam. Ita Syluester V. *Restitutio* 2. 4. 8. quæstione 2. & V. *Elemosyna* quæstione 4. Nauarrus in an. cap. 17. numero 36. Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 2. numero 130. Ratio est. Quia opus etiam iniustum, vt est laboriosum ac periculosum operanti, in alterius gratiam ex pacto susceptum, pretio æstimabile est; etiam si nullam aliam conductori vtilitatem adferat &c.

Contrarium tamen quoad iniustam actionem sentiunt Valentia q. 6. punct. 5. & Caietanus V. *Restitutio* cap. 4. qui in casu homicidij, putat, occisio pecuniam restituendam; item Sotus & Salo citati, qui putant dari restituendum, sed sine firma ratione. Vnde

299 Colligitur I. Etiam Assassinos, seu homicidas, siue in bello, seu extra bellum mercede conductos, liberos esse à restitutione acceptæ mercedis, vt docet etiam Nauarrus citatus; quamuis vtique tam ipsi, quam conductores teneantur de damnis occisi & hæredum, vt suo loco dictum dub. 4.

300 Colligitur II. Meretrices, seu publicas, seu occultas, licite retinere turpem mercedem, vt teste Valentia, omnes fere Theologi & Iuristæ communiter sentiunt, cum S. Thoma quæst. 32. art. 7. & quæstione 62. art. 5. quicquid Baldus,

Angelus

Angelus, & alij quidam in contrarium dixerint: idque etiam si blanditijs quædam elicuerint, iuxta Nauarrum cap. 16. n. 16. & Petrum Nauarrum n. 124. contra Medinam & Caietanum: modo duo obseruent.

301 Primum, vt nil accipiant ab ijs qui alienandi potestatem non habent, vt sunt Religiosi, minores; nisi forte quoad hos, parua sit pecunia, iuxta dicenda de ludo. Secus est de milite, qui licet iuxta leges in foro externo mercedem turpem soluere non teneatur, tamen solutam ab eo, in foro conscientie, licite retinet meretrix, vt recte Petrus Nauarrus n. 123. cum Soto & Adriano; etsi contrarium (quod satis ex iure non probatur) sentiat Valentia cum Medina.

Secunda conditio est, vt absit vis & fraus, vt præter Sanctum Thomam ibidem, & citatos, notat Molina tom. 1. tract. 2. disputatione 94. quamuis Sa V. *Resitutio* eam etiam liberat à restituendi obligatione, quæ consuetis mendacijs multa extorserit: nempe quia hæc nota solent esse omnibus, nec adeo ijs quisquam inuitus decipitur.

302 Colligitur III. Etiam à virginibus, coniugatis, monialibus turpi quæstu acceptum, non magis dantibus restituendum, quam ab alijs solutis, vt recte docent Couarruias, Valentia, citati, Petrus Nauarrus numero 121. Molina disputatione 94. Nauarrus numero 34. Sotus, Caietanus, Syluester, Medina, & alij; quicquid nonnulli in contrarium dixerint. At vero quia sui iuris non sunt, ideo sic acceptum non minus parentibus, marito, religioni, siue Superiori dare debent, quam quod labore manuum acquisierunt: occulte tamen, ne damna inde consequantur, vt recte Molina cum Soto.

303 ASSERTIO II. Pretium ob turpem actionem ex pacto promissum, in foro conscientie (quantumuis in foro externo negetur actio;) necessario est persoluum; non quidem ante actionem peractam; tunc enim licite dari, & accipi non potest, eo quod ad malum opus perpetrandum referatur, nec detur sine approbatione sceleris: sed post peractum opus; quando iam & datio, & acceptio per se licita est: modo absit, quæ per accidens interuenire potest, approbatio sceleris. Ita Sotus, Couarruias, Valentia cum S. Thoma loc. citatis; quicquid in contrarium dicat Nauarrus n. 78. & Medina. Ratio, quia ex iustitia debetur; nec vlla causa est, cur non soluatur.

304 ASSERTIO III. Acceptum propter turpem causam, si quando restitutioni obnoxium est, restitui debet ante Iudicis sententiam danti. Ita Medina, Petrus Nauarrus, Couarruias. Colligitur ex communibus principijs de restitutione explicandis dub. 12. nisi forsitan ipsa lex eum fecerit inhabilem ad recipiendum; tunc enim Ecclesie, vel pauperibus, iuxta dispensationem iuris dandum est, vt de acceptis per simoniam ex communi sentit Valentia quæst. 9. puu. 5. cum Medina.

305 Sed id quidem verum habere certum est, post

sententiam à Iudice latam; sed ante sententiam danti restituendum putant Sotus lib. 9. q. 9. a. 1. Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 2. n. 147. Bannes 2. 2. q. 32. a. 7. Aragonius q. 6. a. 6. Binsfeldius in cap. 46. de simonia q. 6. Quam sententiam refert, nec improbat Valentia q. 16. punct. 5. ego vero vt probabilem existimo; ita contrariam, censo probabiliorem infra disputat. 5. quæst. 8. dub. 4. num. 90.

Nec obstat illud Vlpiani l. 2. de condictis ob turpem causam; qui dedit Iudici ad dicendam iniustam sententiam, recipere non potest, quia male dedit; procedit enim in foro externo, in quo non datur ei actio, ob præsumptam fraudem, vt docent citati.

D V B I V M X I.

An es quo modo restituenda, aut soluenda sint acquisita vel amissa per ludum; vel extorta per metum danti iniectum, siue in contractu & promissione, siue extra.

Ad S. Thom. 2. 2. q. 62.

306 **D**eludo sequentes assertiones statuimus. ASSERTIO I. Ludo, etiam iure prohibito, citra vim, fraudem, aut aliam iniuriam acquisita, ante sententiam Iudicis restitutioni obnoxia non sunt. Ita ex communi Iuris peritorum Caietanus V. *Ludus*, Sotus de iustitia lib. 4. q. 5. a. 2. Couarruias in regulam *Peccatum*, part. 2. §. 4. Carbo q. 41. & sequentibus, Nauarrus man. c. 20. n. 19. Salon q. 5. de dominio a. 6. Valentia q. 6. pun. 5. Lessius lib. 2. c. 26. dub. 3. quicquid Paludanus, Richardus, Angelus, Turcremata putent, talis lucri domini non acquiritur. Ratio est. Quia nulum ius impedit acquisitionem domini; quamuis amittenti detur actio ad repetendum in iudicio, quod perdidit, per authenticam *Alearum vsu* C. de Religiosis: quanquam hoc ipsum ius Carbo q. 38. putet, per non vsum esse abrogatum.

307 ASSERTIO II. Non potest proinde is, qui perdidit, furtiua compensatione amissum recuperare; sed in iudicio, si velit repetere potest; nisi iurauerit, se non repetiturum. Ita Carbo, Salon, alij; & colligitur ex dictis; quicquid Adrianus de furtiua compensatione dixerit.

308 ASSERTIO III. Oppignorata fide ludens, si quid perdidit, in conscientia soluere tenetur; nisi coram Iudice condonationem impetret; aut nisi forte alicubi extet peculiare ius promissionem, talem irritans; quod de Hispania referunt Couarruias, & Sotus. Ita Valentia, Salon, post Medinam & Castro. Et colligitur ex dictis: quicquid Couarruias, Sotus, Carbo, Angles, Lessius dub. 4. & apud Salonem plerique ex discipulis S. Thomæ in contrarium dixerint; quorum sententia probabilis est. Tum quia id citata l. significatur. Tum ob hoc ipsum, quod repeti potest.

ASSERTIO

309 ASSERTIO IV. In quibusdam casibus restituendum, quod ludo acquisitum est. Ita ex communi S. Thomas q. 32. art. 7. ad 2. & primo quidem quod à perdente alienari non potuit, sicut quidem stulti, infantes, & qui septennium non exceſſerunt, vt & Religiosi, sua autoritate alienare nihil possunt, nec pupilli, vel minores tutorem vel curatorem habentes, sine eorundem autoritate: nisi sint bona minorum Castrensia vel quasi, apud Lessium infra. Quædam etiam non sine autoritate Iudicis, vt immobilia & mobilia pretiosa, quæ seruando (id est, quæ diu) seruari possunt.

Interim tamen etiam pupilli (qui tales dicuntur vsque ad inchoatam pubertatem) & minores, atque monachi, ex superiorum consensu, in Academijs, aulis, seu curijs morantes, minutulum quid in ludo honesto exponere possunt, (nisi forte aliunde contrariam esse Superiorum voluntatem constet,) secundum Sotum, Nauarrum, Valentiam locis citatis; qui permittunt quinque de centum.

310 Imo Molina tom. 1. disp. 242. Sanchez lib. 6. disp. 38. n. 2. & 30. Lessius lib. 2. cap. 17. dub. 8. & cap. 26. dub. 5. ex probabiliori, post Glossam, Decium, Nauarrum, Lopez, Cordubam & alios à Sanchez citatos, docent, impuberes & pupillos pubertati proximos, (vti est in puero decennium, cum anno dimidio; in puellis nouennium cum anno dimidio) aut minores iam puberes, etiam si Curatorem habeant, contrahendo aut paciscendo circa res suas (non tamen immobiles, aut quæ seruando seruari possunt,) contractu oneroso, per ludum scilicet, emptionem, venditionem, locationem, etiam absq; tutoris aut curatoris autoritate, obligatos manere naturaliter; ac proinde in foro conscientie, contractui stare debere; nisi forte cum ipso tutore (certis casibus apud Sanchez recensitis exceptis) contraxerint: quæuis postea beneficio restitutionis in integrum, eiusmodi contractus si velint, per Iudicem irritos reddere possint. Idq; non obscure probatur ex l. Cum illud §. hares ff. Quando dies legati cedat, l. si eius pupilli, in princip. ff. Ad Trebellianum, l. 1. §. vlt. ff. de minorennibus.

311 Quæ doctrina magna molestia liberat Confessarios, ne cogere teneantur ad restitutionem tam eos, qui à minoribus per ludum, aut similem contractum aliquid acquisuerunt, quamdiu in iudicio non repetitur; tum ipsos minores, si per ludum, aut similes contractus aliquid etiam sine Curatoris autoritate lucrati sint: quamuis Couarruias in cap. Quamuis pactum, par. 2. §. 4. n. 10. cum plerisq; Iurisconsultis contrarium sentiat.

312 Secundo restituendum est, quod lucrando acquisiuit, qui perdere nil potuit, aut tantum non potuit, quantum vno iactu seu commisso lucratus est, secundum Couarruiam, Valentiam, Salonem, & alios ex communi. Imo Sotus & Castro negant, in toto lusu aliquem lucrari posse plus, quam perdere initio de suo potuerit. Sed contrarium est probabilius, et docent Nauarrus numero 14. Valentia, Carbo, Salon. loc. cit.

Tertio, quod fraude acquisitum, v. g. sine voluntate soluendi, simulata imperitia, per falsâ instrumenta lusoria &c. Nihil autem restituendum, eo quod quis certus de victoria, peculiam cum altero compromissionem seu sponsionem fecit; nam hoc fit communi & recepta quasi colludentium lege; quod etiam in similibus obseruandum est, ex communi sententia, quam habet Valentia, Lessius c. 26. n. 30.

Imo satis probabile videtur, nec eo casu restituendum, quo quis lucratus est quidpiam, quod iam antea certus erat, ratione peritiæ, se lucraturum, seclusa fraude & simulatione, quæ ludo aut sponsioni causam præbuerit, vt de sponsione vniuersim sentiant Toletus lib. 5. cap. 6. Couarruias in regulam peccatum par. 2. §. 4. n. 6. post Decium: etsi contrarium tam de ludo, quam de sponsione ex communi doceat Lessius lib. 2. cap. 26. dub. 5. Rebellus part. 2. lib. 12. q. 3. n. 3. & quoad ludum Azor tom. 3. l. 5. c. 25. q. 4.

314 Quarto, quod quis lucratus est ab inducto ad ludendum vi, metu, aut conuictio; puta obiecto inurbanitatis, egestatis, tenacitatis probro, ni ludat, iuxta Sanctum Thomam, Caietanum, Nauarrum, Couarruiam, Sotum, Salonem citatos, restitutioni obnoxium est, quia per iniuriam acquisitum est: etsi contrarium, saltem si abfuit vis & metus cadens in constantem virum, non omnino improbabiler sentiat Molina disputatione 506. & Franciscus Garzia de contractibus apud Lessium cap. 26. dub. 2. & Azorium tom. 3. lib. 5. c. 25. q. 1. de qua re plura, mox infra quaesito seq.

Solis vero precibus inducto, nihil restituendum est, quicquid dixerit Adrianus, nisi forte importunissimis, quæ ipsæ alioquin si repudientur, probrum aut dedecus incurrant, vt notat Valentia.

315 Quæritur secundo, An & quo modo restituendum, quod ab altero ob iniectum metum datum fuit.

ASSERTIO I. Stando præcisè iure naturali, nullus actus, siue contractus, irritus est, eo præcisè quod per metum factus sit. Ita ex communi Carbo q. 46. Valentia tom. 4. disp. 10. quaest. 3. punct. 2. Henriquez lib. 11. cap. 9. Petrus Ledesma q. 47. a. 3. Vasquez 1. 2. disp. 27. à n. 17. post Paludanum 4. dist. 15. q. 2. a. 5. quamuis alij aliter sentiant. Ratio est. Quia quod per metum fit, simpliciter voluntarium est; id autem per se sufficit ad valorem contractuum.

316 ASSERTIO II. Imo etiam absolute loquendo, contractus mere civiles, inhi per metum iniuste non incussum ab altero contrahente, validi sunt; quamdiu non irritantur per sententiam Iudicis. Est communis; & colligitur ex dictis; cum enim contractus metu initus, per se loquendo, iure naturali non sit nullus, & tali casu per leges humanas ipso facto non irritetur, consequens est, eum ante sententiam validum esse.

Et confirmatur. Quia & metum patiens, ex sua parte satis voluntatis habet, & contrahens alter vt suppono, metum non incurrat, nec

aliunde

aliunde ullam iniuriam facit ei, qui metum patitur: Ergo. &c. Exemplum est, si quis iniusto metu à principe adigatur, vt equum suum vendat Ioanni, qui nullo modo fuit causa iniusti metus. Dixi tamen *mere civilis*; quia de matrimonio alia est ratio, vt suo loco docetur.

317 ASSERTIO III. Ob iuris tamen dispositionem, donatio, aut contractus ex metu cadente in virum constantem, ab extrinseco iniuste incusso, rescinditur in foro externo per Iudicis sententiam. Est certa & communis, & clara in iure, apud Carbonem, & alios, vt infra patebit. Secus si sit metus iustus, aut leuis, vt habet communis vtriusque Iuris peritorum sententia, apud eundem.

318 ASSERTIO IV. In foro conscientie, quocunque metu iniusto, etiam leui, extortum ab accipiente, restituendum est, seu per donationem, seu per alium contractum acceptum sit: modo vere coram Deo principalis causa, aut saltem conditio sine qua non talis contractus fuerit metus; ita vt, nisi tali metu iniecto, initus non fuisset. Ita ex communi Syluester V. *Metus* in fine. Nauarrus cap. 17. n. 15. Couarruias in regulam *Peccatum* part. 2. §. 3. Carbo citatus, Lessius lib. 2. cap. 17. dub. 6. n. 46. post Ostiensem, Ioannem Andream, & alios. Ratio; quia siue validus sit talis contractus, siue non sit, quod sic obtentum est, iniuste obtentum est: Ergo restituendum.

319 ASSERTIO V. Imo probabilius videtur, contractum tali metu initum, ipso facto nullum esse in foro conscientie. Est multorum Theologorum, vt dicemus. Probatur. Quia ille contractus, quo contrahens alter in conscientia nullum plane ius acquirit, vel ad rem accipiendam, vel ad rem retinendam seu usurpandam, non est validus in foro conscientie: at in nostro casu, contractus metu extortus, ex parte alterius contrahentis, qui metum iniecit, est talis; quandoquidem iniuste ac per iniuriam, adeoque nullo iure accipit & retinet, quod tali contractu acquirit, vt manifestum est: Ergo &c.

Et confirmatur. Quia sententia, ex parte rei iudicata iniusta, nulla est, ex dictis supra de Iudice q. 4. dub. 3. Ergo etiam contractus, ex parte rei acceptus iniustus, nullus erit: hic est talis: ergo &c.

320 Idem satis colligitur ex vtroque iure. Nam l. *Metum* 9. ff. quod metus causa, per metum coacto conceditur actio, non solum in personam, quæ metu incussit, sed etiam in rem. Item l. *Si mulier* 21. ibidem dicitur, quod metus causa gestum erit nullo tempore Prætor ratum habeat: at si aliquo tempore ratum fuisset, non posset nullo tempore ratum haberi. Et l. *Qui in carcerem* 22. ibidem expresse dicitur; *Qui in carcerem quem detrahit, vt aliquid ei extorqueret, quicquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.* Similiter l. *C. de rescindenda venditione* habetur; emptionem per vim extortam, tanquam malæ fidei emptionem irritam esse.

321 Ex Iure Canonico habemus cap. *Ad audiendam*, de ijs, quæ vi metusue causa fiunt; vbi aperte etiam habetur, ea quæ vi metusue causa fiunt, carere

debere robore firmitatis. Et in communi vtriusque Iuris regula habetur; *Vim & fraudem nemini patrocinari debere.*

Accedit autoritas Doctorum. Nam ita hanc sententiam ex Canonistis, præter alios, tradunt Panormitanus cit. cap. *Ad audiendam* n. 1. apud Molinam tom. 2. de iustitia disp. 326. ex Legistis Bartolus in cit. l. *Metum*, alijq; plures apud eundem. Ex Theologis ita docet Sotus lib. 6. de Iustitia q. 1. a. 4. & lib. 8. q. 1. a. 7. ad 3. etsi postea in 4. dist. 29. quæst. art. 3. mutarit sententiam. Idem constanter docent Molina citatus, Sa V. *Contractus* n. 7. Carbo q. 46. de rescit. Palatius lib. 4. de contractibus cap. 9.

322 Contrarium tamen sentiunt Azor tom. 1. lib. 1. c. 11. q. 15. Lessius cit. dub. 6. & plerique Canonistæ ac Legistæ apud Sanchez de matrimonio lib. 4. disp. 8. a. n. 9. quorum sententiam etiam ipse, & quidem expresse in hoc nostro casu, multis defendit; & pro eadem citat complures Theologos, tum antiquiores, tum recentiores: sed qui speciatim in casu nostræ assertionis nihil fere docuerunt, procedentes tantum generatim, iuxta sensum primæ & secundæ assertionis; cum tamen necessario videatur faciendâ distinctio inter illum, & hunc casum, vt satis ex allatis rationibus colligitur.

323 Ad iura cõcedentia exceptionem & actionem, ad rescindendos tales contractus, & similia, quæ cõgerit Sanchez, facile Respondetur. primo, pauca imo fere nulla agere determinate de casu nostræ assertionis; sed vel indefinite, vel iuxta sensum secundæ assertionis: etsi quidem ad eum finem, vt in foro externo rescindatur, siue inuvalidus pronuncietur talis contractus, l. *Si cum exceptione* 14. ff. de eo, quod metus causa, nihil referre dicatur; vtum is qui conuenitur, an alius metum fecerit; modo rem possidens lucrum senserit.

Secundo Respondetur, in iure quandoquæ tales contractus quasi validos reputari, fictione quadam; siue quia etsi non de iure, de facto tamen subsistunt; & quosdam effectus habent, quos dum Iudex rescindit, dicitur ipsum contractum rescindere: tum quia eum in foro externo non omnis metus iniustus, sed grauis tantum irritet contractum; cuius proinde diiudicatio ad Iudicem pertinet; idcirco ante sententiam à Iudice latam, ita de eo loquuntur iura, tanquam si alioquin rata fuissent, quæ per talem metum gesta sunt, vt recte etiam Molina notauit.

324 Addi potest tertio, quod in iure dicitur; *Irritur & rescindatur*, non semper accipi stricte, pro eo, quod est ex valido inuvalidum reddere: sed aliquando etiam pro eo, quod est inuvalidum declarare, vt patet l. 1. ff. *Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur*; & in iure Canonico nonnunquam ab excommunicatione aliquis absolui dicitur, qui nullo vnquam iure ea fuit ligatus, vt patet ex cap. *Audiuimus*, causa 22. quæstione 1. ex communi; iuxta Glossam ibidem. Item redire ad communionem dicitur, qui nunquam excommunicatus fuit, cap. *De illicita* 24. q. 1. & plura in hunc sensum refert Suarez tom. 5. disp. 7. sect. 4. n. 5.

Vnde

325 Vnde negandum est, exceptionē in iure nunquam dari, nisi vt elidatur actio, quę alioquin re ipsa valida erat, & iure subsistebat. Nec id probatur l. 2. ff. de exceptionibus; et si regulariter id verum sit.

Tandem si vel maxime in iure Ciuili, talis contractus validus censeretur, id tamen nostrę sententię nil præiudicaret; quandoquidem in eodē iure sine controuersia validus habetur contractus, leui metu extortus, ita vt in foro externo non detur actio, quod metus causa, ad vitandas scilicet lites. Esto forte damnum graue passo ex tali metu, succurratur officio Iudicis, & rescindatur cōtractus, vt dicit idē Sanchez d. 9. n. 5. & Lessius citatus: cum tamen ipse Sanchez n. 4. ex cōmuni Theologorū sententiā vniuersim doceat, acceptū per talē metū, qui est causa sine qua non, in foro conscientię esse restituendum. Pro quę sententiā citat etiam Syluestrum, Nauarrum, Co-uarruuiam, Ledesmam, Veracruciū, Petrum Nauarrum, Lopez, Molinam, & plures; quod nos itidem superius asseruimus, si contrahens ipse alteri iniuste metum incusserit.

326 Addit vero Sanchez n. 11. & Lessius citatus, ea quę dicta sunt de metu, restitutionis obligationem inducente, spectari etiā ad metum reuerentialem, qui fuit conditio sine qua non contractus: quod verum est, si talis metus fuerit iniuste incussus; quod rarius videtur accidere.

Postremo Sanchez circa finem citat. q. re ipsa tandem videtur nostram sententiā amplecti, cum ait: *Quia ius humanum non irritauit votum, metu leui emissum, id vtiq; firmum est: ac vero circa promissiones & contractus humanos leui metu extortos, non disposuit obligationem inde nasci; nec iure naturę, ratione iniurię illatę oriebatur; sed tantum denegauit actionem in foro externo, & inde est, vt talis promissio relicta suę naturę minime obliget.* Certe si contractus iniusto metu etiam leui extorti, nec dispositione iuris humani, nec iure naturę obligationem inducunt, qua nihilominus ratione validi sint, non videtur posse intelligi, cum validum esse non possit, quod obligationem nullam habet. Atque hætenus dicta ad contractus mere ciuiles pertinent; nam quę sit matrimonij ratio, suo loco dicitur.

327 ASSERTIO VI. Promissio iniusto metu extorta non obligat, nisi iuramento firmata sit. Ita ex communi post S. Thomam 2. 2. quęst. 89. art. 7. ad 3. Molina, Sanchez, Carbo citati. Obligat vero non per modum contractus ex iustitia, sed præcise ratione iuramenti ex religione, vt colligitur etiam ex S. Thoma loc. cit. Et prima pars habetur etiam cap. *Debitores*, de iureiurando.

328 Dubium manet, an etiam irrita sit promissio iniusto metu extorta, quando ille, cui promissio facta est, non fuit causa metus. Et similis quęstio est, an acquisita per per contractū metu extortos, nulla culpa ipsius contrahentis, esto contractus iuxta assertionem secundam sint validi, restituenda sint. Asserunt citatus Sanchez num. 7. Molina disp. 267. n. 5. Syluester V. *Restitutio* 2. dicto 7. & est sententiā probabilis. In qua tamen magis consequenter loquetur, qui negarit, eiusmodi con-

tractus fuisse validos; cum vix intelligi possit, quo modo, si contractus valeat, alter e vestigio teneatur, rem per contractum acceptam restituere.

Sarmientus vero l. 2. selectarum c. 11. à n. 6. vsq; ad 11. negat, hac vniuersali vsus distinctione, contractus metu iniusto extortos & validos esse, & à restitutionis obligatione liberos, si cōtrahens alteri non fuit causa metus. Quam distinctionem etiam indicat S. Thomas citatus. Et hæc sententiā videtur probabilior, quia, vt ex dictis colligi potest, obligatio restituendi, adeoq; etiam nullitas contractus, oritur hoc casu, non ex defectu voluntarij, sed ex iniuriā illata: nullam autem intulit iniuriā possessor, culpę metus iniecti expers. Ergo. &c.

Nec verum est, quod alij dicunt, rem tali casu vitio affectam esse, vnde cunq; iniustus metus oritur, & ita cum vitio transire: id enim nulla ratione probatur, & est petitio principij. Fateor, tamen, si resinitio ab eo, qui metum iniuste incussit, fuerit inualide acquisita, tunc iam rem, vt pote vitio plane affectam, ad quemcunq; deinde possessorē, sine voluntate prioris domini transeat, esse restitutioni obnoxiam, vt habet cōmunis sententiā, & ex dictis colligitur.

Similiter certum est, si contrahens per metum, non habuerit vere voluntatem contrahendi, tum & contractū ipsū in conscientia inualidum esse, & quod ita acceptum à quocunq; etiam ante omnem Iudicis sententiā, postquam satis rescuerit, esse restituendum; quandoquidem in iure substantia quasi contractus consistere dicitur in consensu & voluntate, leg. *obligationum substantia*, ff. de actionibus & obligationibus. Atq; hanc sententiā & doctrinam Ingolstadtij cum docerem, tum priuatim, tum publice non semel defendi.

DVBIVM XII.

Quid restituendum ob falsatam monetam; aut defraudatam gabbellam; aut illicitam lignationē, pabulationem, venationem, piscationem, aucupium.

Ad S. Thom. 2. 2. q. 62.

329 **Q**UÆRITUR I. Quid restituere teneantur falsantes monetas aut liceras.

ASSERTIO I. Falsantes monetam (quod crimen est læsæ maiestatis) omnium sententiā reuertitur ad compensanda omnia damna, si quę alijs inde sunt consecuta; vt quidem accidit, si materia vitietur, villiorq; pro nobiliori sumatur; si moneta aut iusto pondere non cadatur, aut cula minuatur. Ratio sumitur ex generali fundamento sæpius declarato, ad compensationem teneri, qui sciens & volens alteri iniuste damnum, seu causam damni dedit, vt dictum dub. 2.

Regula-

Regulariter autem nulli tenetur de damno, qui eo solum falsauit, quod sine auctoritate legitima, aut non debita forma pecuniam prouocit; nisi forte ea banniretur, aut alioquin inutilis redderetur, vt sæpe accidit, vt recte Nauarrus Man. cap. 17. n. 167. & Syluester V. *Falsarius* n. 9. licet aliter sentiat Petrus Nauarrus lib. 3. cap. 1. à n. 310. Quod si etiam monetario damnum aliquod datum est, id compensandum erit, iuxta prudentis arbitrium. De ipsa vero per se iniuria dictum supra dub. 6.

331 Dices; quid ergo sentiendum de ijs, qui annis superioribus 22. 23. &c. contra leges monetarias Imperij in ipso Imperio, vilioris materiæ monetam cuderunt. Respondeo, eos, qui absque Imperij ac Imperatoris consensu, primi eam ataxiã induxerunt, vel promouerunt, ex qua ingentia quam plurimis damna illata, multique suis sedibus relictis exulare, nec pauci famæ emori coacti fuerunt; cum iniusta causa eiusmodi damnorum fuerint, à restitutione excusari non posse: at vero eos, qui necessitate quodammodo coacti, ad auertendâ propria damna, inualescentem iam vsum, ex tacito quodam totius Imperij consensu, secuti sunt, à restitutionis obligatione ac iniustitia excusandos esse: quandoquidem modus & ratio monetæ cudendæ in Imperio, pendet ab eiusdem Imperij consensu, quo potest prioribus legibus derogari, & necessitatis publicæ causa, monetæ valor & ratio mutari.

Quamquam multi viri prudentes & graues existimarunt, multo rectius publico bono consultum futurum fuisse, si monetâ ipsa in se non mutata, solus valor eiusdem auctus fuisset, vt tempore Caroli V. accidit: nec id forte initio difficile fuisset statuere, si non priuati quidam, ea in re priuatam potius, quam publicum commodum spectassent; qui qua ratione suam conscientiam velint exonerare, Deoque rationem reddere, ipsi viderint.

332 **ASSERTIO II.** Ad eandem restitutionem tenentur falsantes litteras, aut instrumenta publica; idque siue apponendo adulterina signa, siue scripturam mutando. Eadem ratio est, si qui testamenta, instrumenta, rationum libros iniuste lacerent, comburant, nam & isti grauius iniuri sunt, & sæpe etiã periuri; etsi forte, saltem in foro conscientiæ, proprie falsarij non sint; cuius tamen contrarium asserunt Syluester & alij.

Amisâ vero scriptura de hæreditate, nobilitate, &c. aliam similem facere, nec falsare, nec peccatum mortale esse, asserit Sa verbo *Falsarius*; cum nemini fiat iniuria: quod ego tamen non facile dixerim; quia graue est, publicorum instrumentorum consiciendorum, etiã alio quouis damno secluso, ius sibi vindicare.

333 **ASSERTIO III.** Restituendum his casibus ijs ipsis, quibus damnum datum est, si cognoscantur; alias vero pauperibus, vt sentiunt communiter omnes. Abradens vero exuberans pondus quod proprie non esse falsare monetam, notat Sa loc. cit.) monetario restituere debet; aut

pauperibus, si ille ignoretur, secundum Petrum Nauarrum, & alios.

Quod forte tamen certum alicui non videatur: cum enim talis possit talem monetam in massam redactam alijs vsibus applicare; cur non possit exuberans pondus suo etiã vsui applicare, relicto interim iusto pondere monetæ? Certe paucillos eiusmodi excessus condonare censetur monetarius: sicut vicissim etiã paucillus defectus eidem condonatur: cum moraliter impossibile sit, ad infimas vsque minutias punctum æqualitatis tangere. Secus est; si quis etiã de iusto pondere diminuat, vt Iudæi faciunt.

Verum Respondetur, ob hoc ipsum, quod in eudenda moneta sigillatim non potest semper punctum attingi; ideo hic videtur tam Reipubl. quam Monetarij tacitus consensus & pactio, vt excessus ille sit quædam compensatio defectus quandoque interuenientis; vt ita saltem in tota aliqua summa pecuniæ nullus sit notabilis defectus; quod non fiet, si priuatis liceat exuberans monetæ particularis pondus abradere.

334 **ASSERTIO IV.** Ad similem compensationem tenetur etiã, qui falsam, siue adulterinam monetam, sciens cum altero, pro alia re commutauit, vt omnes docent. Quod si quis id nescius & bona fide fecerit, putant Nauarrus & Petrus Nauarrus citati, nihilominus postquam rescierit, restituere debere damnificato; saltem vt limitat Nauarrus, si ipse fuit in culpa, accipiendo eiusmodi falsam monetam pro vera.

335 Sed non minus probabile existimo, absolute loquendo, non teneri, vt significat Syluester V. *Falsarius* n. 8. nisi res pro pecuniâ falsa accepta, eademque numero restituenda extet, aut aliqñ factus sit ex contractu ditior; vel certe ipse nulla simili fraude deceptus, verus fuerit pecuniæ dominus; alioquin satis erit, cedere actionem decepto in primum deceptorem, vt de bonæ fidei possessore dictum in simili superius dub. 2.

Ratio est. Quia extra illos casus, nec ratione rei acceptæ, nec ratione iniustæ acceptionis, aut etiã ipsius contractus, vlla hic oriri potest obligatio restitutionis; & in pari innocentia causa, melior est conditio possidentis. Plura apud Couarruuiã de collatione veterum numismatum.

336 **Quæritur II.** Quid restituendum, ob gabelas, iniuste exactas, vel defraudatas? Intelligitur vero hoc nomine, omne publicæ pensionis, siue exactionis genus; siue sit *ueltigal*, quod pro rebus auectis vel aduectis soluitur, siue *tributum*, quod ex proprio cuiusque subditi solo Principi in subsidium necessitatis tribuitur, siue *Tallia*, quæ secundum proportionem totius substantiæ, quam quisque habet, à subditis exigitur, iuxta Syluestrum V. *Gabella* 1. n. 1.

337 **ASSERTIO I.** Gabellæ aperte iustæ in conscientia persoluendæ sunt; ac proinde si defraudentur, restituendæ. Ita ex communi Syluester V. *Gabella* 3. quæst. 8. Caietanus in summa V. *Ueltigalis*, Ioannes Medina quæst. 13. de restitut. Sotus lib. 4. de iustitia quæst. 6. a. 4. Castro lib. 1. de lege poenali cap. 11. Couarruuias in regulâ *Peccatum* par. 2. §. 5. Petrus Nauarrus l. 3. c. 1. n. 129.

Nauarrus man. c. 17. n. 201. de tributis loquens, Valentia q. 6. pun. 5. Vasquez 1. 2. tom. 2. disp. 159. n. 14. post Panormitanum, & alios.

338 Probatur tum ex illo ad Romanos 13. v. 7. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vestigal, vestigal: cui timorē, timorē: cui honorem, honorem.*

Tum quia hæc partim spectant ad stipendium, iure naturali principi debitum: partim ex tacito consensu, & quasi contractu debita sunt ad communia onera æqualiter perferenda. Accedit ipsa communis existimatio hominum.

339 Contrarium tamen docet Angelus V. *Pedagium* quæst. 6. cui fauet Nauarrus man. cap. 13. n. 55. & 60. asserens, per se nullam legem, quæ statuit poenam temporalem, obligare transgressores ad peccatum mortale; eiusque exemplum adducit legem de vestigalibus soluendis; refutatus idcirco à Vasquez citato.

Caietanus vero loc. cit. cap. 3. ait, vix ullam gabellam esse iustam, Fumus V. *Gabella* n. 18. dicit, omnes fere esse dubias. Vnde Sa V. *Gabella*, edit. ant. ad restitutionem non vult obligare eos, qui fraudarunt; in tanto enim dubio, inquit, ob grauium Doctorum opiniones, melior est conditio possidentis: sed in particulari circumstantiæ considerandæ, & ubi gabellas manifeste iustas esse constiterit, tutum non existimo negare: neque est sufficiens fundamentum, cur omnes gabellæ aut iniustæ, aut dubiæ existimantur.

340 Illud crediderim, si à vectoribus, aut venditoribus nulla fraude vsis, nihil exigitur, non magnopere à Confessario cogendos, vt inquirent exactores; sufficere enim, si petitum vestigal soluant, docent Carbo q. 33. Sotus loc. cit. & lib. 3. q. 6. art. 7. in fine, & fauet Nauarrus citatus cap. 23. n. 55. & 60. nisi forte aliud habeat communis vsus Reipub. & persuasio: alias sensus legis, & mens tacite paciscentis populi in mitiorem partem accipi poterit; etsi contrarium sentiant Petrus Nauarrus, & alij.

341 ASSERTIO II. Gabellæ iniustæ, si defraudetur, restituendæ non sunt, qn potius in his tã Princeps impones, quã ministri exigentes, obnoxij sunt restitutioni. Ita omnes. Pater; quia pretiū inique extortū vel acceptum obnoxium est restitutioni.

ASSERTIO III. An gabellæ dubiæ sint in conscientia soluendæ, dubium est: siquidem Valentia cum Soto putat, in dubio præsumendū pro Principe, Carbo q. 33. ex communi dicit, persoluendas, si antiquæ sint, secus si nouæ. Quod etiam docent Syluester V. *Gabella* 4. n. 7. & Caietanus citatus, post Angelum, Gabrielem, &c. Equidem in dubio probabili, nec exigentē, nec defraudantem peccati mortalis damnauerim, vel ad restitutionē coegerim, cum Petro Nauarro & Sa: idque ipsum indicat Syluester V. *Gabella*. n. 6. Nã ex vna parte melior est in dubio conditio superioris præcipiētis; ex altera subditi possidētis, in his videlicet rebus quæ superioris arbitrio nõ p oña subsunt.

342 ASSERTIO IV. Ad iustas gabellas quatuor conditiones requiruntur. Prima est, legitima auctoritas in parte imponētis, qualis est Imperatoria, Regia, & aliorū Principū, qui in sua administratione Superiorē non agnoscunt. Hic accedit auctoritas

Pontificis, & cōcilij generalis in ordine ad finem spiritualem: & denique aliorum, quibus hoc ius consuetudine præscripta cōuenit; alias incurritur excommunicatio bullæ, vt recte notarūt Caietanus, Syluester, Medin. Couarruias, Valeria, alij citati.

343 Secunda conditio est legitima causa, qualis est, vel principis iuxta suū statū competens sustentatio, exclusio immoderato luxu; vel necessitas, aut manifesta vtilitas boni communis. Quod si causa veteris gabellæ penitus desijt, nec alia noua sufficiens successit, tū iniuste gabellæ exactio, pducitur secundū omnes: nisi forte excuset inmemoralis consuetudo; vt quidē excusare posse sentiunt Carbo & Medina: etsi negent Syluester, Caietanus, Petr⁹ Nauarr⁹, & apud eundē Angelus, Gabriel, Corduba, quod vtiq; veri⁹ est, si ea ipsa consuetudo semp fuerit in prima illa causa fundata.

Hoc certum est, datū pro certa causa v. g. pro affecurandis, siue sternendis vijs publicis, causa non secuta, obnoxium esse restitutioni; vel certe vt minimum damna subsecuta à Principe cōpensanda, vt docent Medina & Carbo: quamuis Petrus Nauarrus ex Syluestro, & Caietano non male asserat, vtrumque restituendum.

344 Tertia conditio est legitim⁹ modus seu forma, vt videlicet secundū proportionē bonorū equaliter omnes grauentur, & non magis illi, qui plus indigent. Vnde cōmuniter iniustū est, gabellas imponere ijs rebus, quas quis ad suā, aut suorū sustentationē & vsum acquirit; cum etiā in iure non concedantur, nisi super ijs rebus, quæ negotiationis causa transportantur, aut venduntur, vt ex Cod. de vestigalibus l. *Vniuersim* & l. *Omnium* recte docent Caietanus, Valentia loc. citatis.

345 Addit Angelus, non posse contrariū consuetudine introduci: Sed vniuersim talis consuetudo reprehendi non debet; saltē cum aliæ gabellæ ad propositos fines non sufficiūt; modo interim prouideatur, ne imoderate grauentur pauperes, aut certe iisdem alia ratione fiat compensatio, vt docent Antoninus 2. part. tit. 1. cap. 14. Nauarrus man. cap. 17. num. 203. Syluester V. *Gabella* 3. n. 14. Valentia citatus, & Azor tom. 3. lib. 5. cap. 21.

Ob eandem causam, non potest princeps suo arbitrio, & absque iusta causa, publicum bonum concernente, subditos quosdam eximere ab eiusmodi publicis oneribus; ne hoc ipso alij plus iusto grauentur, iuxta citatam l. *Omnium*. Quæ tamen suppetente, potest, vt docent Syluester V. *Præuilegium* q. 9. Azor tom. 1. l. 5. q. 10. ex Bartolo.

346 Quarta conditio est, vt non petatur, nisi à quibus iure potest. Ab Ecclesiasticis autē non potest, vi vilius consuetudinis, sine expressa licentia Papæ, nisi quoad ea, quæ deferunt causa negotiationis; aliā exigentes, si quidem sit communitas, incurrunter interdictionem; si autem personæ singulares, excommunicationem, ex cap. *Quoniam* de censibus in 6. De qua re iusta seueritate censet Nauarrus cap. 17. n. 203. & est excommunicatio hodie reseruata in bulla cœnæ, vt recte Tolentus in eadem bulla.

Exciipiuntur tamen casus quidam, in quibus etiam licite à Clericis eiusmodi pensiones

exiguntur.

exiguntur, de quibus Toletus ibidem, & Azor tom. 3. lib. 5. cap. 19. & sequentibus; vbi etiam in specie de studiosis agit; in quibus quidè standum est communi consuetudine: quod etiam nonnulli de Clericis sentiunt, apud eundem cap. 19. q. 3. Sed obstat cit. cap. *Quamquam*, & bulla cœnæ; de qua re plura de Ordine.

Quæritur III. Quid restituendum, ob illicitam lignationem, pabulationem?

347
ASSERTIO I. Ligna cædens, aut pabula carpens in silua, aut pascuis alterius priuati, vel eius communitatis, ad quam ipse non spectat, sine explicito, aut rationabiliter præsumpto consensu domini, illiusque communitatis, perinde peccat, & ad restitutionem obligatur, vt in alijs rebus furto sublati accidit: nisi quis forte extreme, vel saltem grauiter indigens, moderate quippiam ex aliena sylua, sine damno notabili, acceperit; tunc enim probabile est, accipientem non peccasse saltem mortaliter, nec ad restitutionem teneri. Ita Medina q. 102. Sotus 4. de Iustitia, Nauarrus manual. cap. 17. n. 122. Valentia q. 6. pun. 5. Aragonius q. 62. a. 3. Lessius lib. 2. cap. 3. dub. 14. Ratio est. Quia moderata acceptio bonorum eiusmodi non ita solet ægreferrî; nec tam est perniciosa domino, quam vtilis accipienti; & communi gentium vsu, tales non perinde habentur fures, ac si alienam domum ingressi, pecunias furripuissent, inquit Aragonius citatus.

Idem est de eo, qui pabulatur in alienis pascuis, ne greges fame pereant; modo tamen hic, si extra necessitatem extremam alicui damnum notabile inferat, compenses, secundum Carbonem quæst. 36.

348
ASSERTIO II. Lignans aut pabulans in sylua, seu prato eius communitatis, ad quam ipse pertinet, peccat quidem venialiter, si tempore iure prohibito, aut supra mensuram iure taxatam accipiat; ac post Iudicis sententiam tenetur ad soluendam pœnam statutam: at vero mortaliter non peccat, nec ante sententiam ad restitutionem accepti tenetur; nisi damnum notabile communitati intulerit; hoc enim iuxta viri prudentis arbitrium compensare debet. Nec vero id communiter pluris æstimari debet, quam ligna cæsa; nisi forte multæ nouæ plantæ vtilis excisæ sint.

Ita præter citatos Molina tom. 1. tract. 2. disp. 58. Salon q. 62. a. 3. controuersia 2. Lessius citatus; & habet communis praxis, & persuasio hominum; quæ optima legum interpretis est; quicquid Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 10. corollario 1. absolute dicat, eiusmodi cæsores, si notabilem quantitatem cædant, peccare mortaliter, contra Molinam, Salonem, Lessium, & mox ad restitutionem teneri, contra alios omnes.

Addit Lessius idem dicendum de incolis duorum oppidorum, vel pagorum, habentium loca compascua, vel syluas cæduas; si alteri in alterorū syluis hinc inde lignentur. Censentur enim tunc communitates condonare vicissim, quod oblatum fuerit, contentæ multâ, si qui in furtoprehendantur. Sed in particulari leges etiam municipales & consuetudo attendenda sunt.

Quæritur IV. Quid restituendum ob illicitam venationem, piscationem, aut upium, 349

ASSERTIO I. Animalia domestica, quantumuis à stabulo procul aberrantia, auferens, restituere debet, vt ex l. *Pomponius* ff. de acquirendo rerum dominio, docent omnes; nisi forte sint à domino penitus derelicta; quod item de alijs rebus incendio, aut naufragio periclitantibus dicendum, vt recte docent Nauarrus cap. 17. n. 98. & Caietanus opusculo de vfura cap. 1. Ratio. Quia hæc semel sub dominium redacta, seipsa nõ possunt in libertatem vindicare.

350
ASSERTIO II. Idem dicendum de feris mansuefactis, captis, aut inclusis, aut alioquin solitis redire ad consueta domini septa; quamdiu consuetudinem redeundi non amittunt. Secus est de feris, quæ retenta feritate, quocumque casu custodiam euaserint. Ita ex Institut. §. *Pauonum* de rerum diuisione, docent Ioannes Medina q. 12. de restitut. Sotus l. 4. de iustitia q. 6. Couarruias in regulam peccatum part. 2. §. 8. n. 14. Valentia q. 6. pun. 5.

Nec tamen putarim, vt absolute docent Nauarrus citatus & Syluester V *Iuramentum* q. 1. §. *Tertium*, statim amittere consuetudinem redeundi, si bis, terue non redeant; nisi plane ad pristinam feritatem redeant, atque ita in libertatem se vindicent; quod prudentis arbitrio diiudicandū est, vt recte Lessius 2. lib. n. 30. cap. 2.

351
Nec etiam captæ, aut in dominium alicuius redactæ censi debent feræ illæ, quæ in vasta aliqua sylua, seu saltu, aut magno lacu, arte, vel natura circumseptæ sunt; sed illæ solum, quæ in piscinis, hortis, viuarijs ita oclusæ tenentur, vt eas dominus arbitratu suo possit capere & vsurpare, si velit, vt recte ex Couarruua n. 15. notat Valentia citatus, Petrus Nauarrus num. 296. Lessius n. 46. quicquid dicat Iosephus Angles in flor. 4. & alij.

352
ASSERTIO III. Idem in specie sentiendum de columbis, sub testum redire consuetis; iuxta Nauarrum cap. 107. n. 127. & communem. In quibus tamen videndum, an recepta consuetudine, & tacita quasi conuentione licitum sit, vt habeates columbaria eas sibi mutuo capiant. Item vtrum, cum in agris alienis pascuntur, impune à domino agri occidatur, vt notat Aragonius.

Certe Nauarrus, Sotus, Valentia, Molina disp. 48. Lessius n. 39. putant non admodum nocere agris, ac proinde, sicubi moris est, licite haberi; præsertim si dominus etiam agros habeat, aut saltem in columbario eis alimenta præbeat.

353
Addit Lessius n. 28. columbas appositis illecebris suo columbario capientes, communi iure obligari ad restitutionem. Secus, inquit, si id sine fraude accidat, v. g. quia melius eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. Sed, vt dictum, in his attendendum ad consuetudinem, communem, & in Repub. probatam.

354
ASSERTIO IV. Ad animalia non mansuefacta pertinet etiam examen apum; quod proinde si ita euolet, vt aspectum fugiat, ac difficilis sit eius persecutio, potest à quolibet capi; etiam si ex arbore aliena dependeat. Et si re integra

prohibere possis, ne alius fundum tuum ingrediatur, aut arborem conscendat, vt docent Azor tom. 3. lib. 1. cap. 13. q. 1. & Lessius loc. cit. ex l. *Naturaliter* ff. de acquirendo rerum dominio.

355 ASSERTIO V. Venantes aut piscantes contra iustam prohibitionem, feras seu pisces adhuc liberos, & sub nullius dominium redactos, vtpote in syluis, aut fluminibus existentes, peccant quidem contra iustitiam, cum ius alterius violent; atque ideo etiam debent compensare damna insecuta ei, qui ius venandi habet; si nimirum notabiliter imminuantur feræ; & post sententiam Iudicis iustam pœnam soluere debent: Attamen nisi Princeps in aliquo particulari casu, seu loco, iustas ob causas, ferarum dominium acquiri prohibuerit, feræ captæ restitui non debent; cum à capientibus earum acquiratur dominium. Ita Sotus, Medina, Carbo, vterque Nauarrus, Valentia citatus, Syluester V. *Venatio*, Molina disp. 81. alijque communiter omnes; ita vt neget Petrus Nauarrus, sibi visum esse, qui contrarium sentiret. Ratio est; quia communi iure res sub nullius adhuc dominium redactæ, sunt primo apprehendentis seu occupantis, vt dictum q. 1. dub. 3. esto apprehensio illa ob prohibitionem illicita sit.

Quam proinde doctrinam citati authores etiam recte extendunt ad eos qui in alienis, etiam priuatis fundis, aut syluis vel fluminibus ab alio conductis venantur, piscantur. Quo fit, vt per se loquendo, qui in eiusmodi locis vnâ aut duas feras capit, parum, aut nihil restituere teneatur; quia vix vllum ideo damnum dedisse censetur.

356 Sed quid sentiendum de piscibus nassa conclusis; aut feris, seu auibus laqueo tentis? Couarruuias in regulam *Peccatum* n. 13. Nauarrus c. 17. n. 176. Azor tom. 3. lib. 1. cap. 13. ex communi iuxta l. *In laqueum*, de acquirendo dominio, adiudicant illas eximenti; nisi contraria alicubi sit consuetudo.

Sed contrarium videtur verius cum Molina d. 42. Sayro c. 9. n. 6. & Lessio n. 48. nisi forte fera se extricata fuerit, priusquam ab eo, qui laqueum aut nassam posuerit, apprehenderetur. Nec sane in alio casu videtur lex illa recepta: præsertim quia alias vix negari posse videtur, eum, qui laqueum tetendit, saltem ius ad rem acquisiuisse; cui proinde iniuria infertur; esto non ideo quod acceptum est, restitutioni obnoxium sit, vt in simili dictum n. 355.

Alia ratio est feræ, quæ cum ab vno vulnerata fuisset, nunc ab altero capitur; pertinet enim hæc ad capientem, vt ex communi docent citati ex §. *Illud quæstionum*, Instit. de rerum diuisione: nisi ita vulnerata fuerit, vt percussor insequens eam certo esset capturus, vt recte Lessius n. 47.

Quod si fera, quam ego persequor, incidat in alienum laqueum, tum is qui prior occupauerit, dominus efficietur, vt docet idem Lessius n. 50. Etsi Sayrus, Molina, Rebellus quæst. 14. n. 16. diuidendam prædam existiment. Plura de his rebus in ff. l. 3. 4. 5. de acquirendo rerum dominio & l. 3. ff. de acquirenda possessione, & Instit. de rerum diuisione.

Vt autem sciatur, quando venatio iuste prohibeatur, sit

357 ASSERTIO VI. Ad hoc duo requiruntur. I. autoritas legitima, qualis est in eo, qui Superiorem in suo regimine non agnoscit, aut certe hoc ius aliunde legitime præscripsit: alias liberum videtur, etiam in alieno agro aucupari, vel venari, saltem ex communi consuetudine; licet ius Ciuile aliter disponere videatur, vt notat Azor tom. 3. lib. 3. cap. 3. q. 3.

Secundo requiritur iusta causa, videlicet ne aut feræ pereant, vel notabiliter deficient; aut ne Principi honesta recreatio desit; aut ne agricultura, aliaue necessaria Reipublicæ negotia à priuatis deserantur, litæ sue & rixæ multiplicentur; vt habet communis apud Carbonem q. 34. Molinam disp. 46. Aragonium, Valentiam loc. citatis: quicquid Ostiensis, Ioannes Andrea, & plures alij Iurisconsulti, apud Couarruuiam, & Carbonem dixerint, simpliciter illicitam esse talem prohibitionem.

358 Præter hæc autem, quæ ad validam prohibitionem sunt necessaria, etiam in ipsa prohibitionem modus seruandus est. Primo enim etsi Principes possint prohibere, tamen nisi ex magna aliqua publicæ necessitatis causa, impedire captarum ferarum dominium nõ possunt, vt ex communi docent Caietanus, Couarruuias, Petrus Nauarrus, Lessius n. 46.

Secundo æquum non esse omnium omnino animalium, piscium, auium venationem, omni tempore prohibere, notat Carbo quæst. 34. nisi idipsum forte etiam specialis aliqua ratio requiratur.

359 Tertio Principes qui pœnis atrocioribus, vt mortis, mutilationis, publicorum flagellorum, venantes in loco publico afficiunt, Syluester V. *Restitutio* 3. & V. *Venatio*, Nauarrus, Couarruuias, Molina citati, Lessius n. 45. alijque communiter omnes, grauiter damnant: nisi forte id fiat, ob peculiarem contumaciam & contemptum Principis; aut quia tales ferarum indagatores etiam alias nocturnas prædas agunt aut latrocinia exercent, vt sæpe accidit.

Quarto grauiter etiam peccant, si, quantum in se est, damnum ferarum non auertant; & multo magis, si feras ab agris efficaciter arceri non permittant; itemque si damna illata non compensent, vt docent Carbo q. 34. Lessius, alij.

360 Quod limitandū censeo, modo subditus damnum patiens, ipse sibi per suam negligentiam causam damni non extiterit. Vbi diligenter prædantis iudicio expendendum, an & quantum diligentiae onus, in custodiendis, contra feras, prædij, iure imponere subditis Princeps potuerit.

Excipit Lessius n. 37. alios etiam duos casus. Primus, si communitas sponte videatur in hæc onera consensisse. Secundus, si Princeps in terra hostili à se occupata, tale ius in aliquo saltu

instituat, priuquam agri vicini diuidantur. Plura apud citatos.

DVBIUM XIII.

Quid restituendum, ob contractum illegitime peractum; speciatim ex defectu solennitatum; & quid de testamentis minus solennibus sentiendum?

Ad S. Thomam 2. 2. q. 62.

361 **Q**uaritur I. An & quando generatim restitutio facienda sit propter contractum illegitime peractum.

Respondeo breuiter, generatim loquendo, ex triplici capite fieri posse, vt contractus sit nullus, aut alioquin id, quod per eum acquisitum est, restituendum. Primo; Si ipso iure naturali sit irritus, aut saltem ita iniustus, vt retractandus sit à contrahente, etiam citra Iudicis sententiam, prout ex parte dictum dub. 11. & in particulari melius constabit infra de contractibus quæst. 7.

Recte tamen notat Sa V. *Contractus* & V. *Respublica*, cum Caietano, contractum, qui communitate in usu, & Reipublicæ vtilis est, non debere facile condemnari, nisi aperte constet esse illicitum; cum possit Respublica supplere, quod contractus deficit. Nec etiam facile damnanda statuta, quæ videntur iniusta, vel usuraria; cum Respublica ob bonum commune rem vnus transferre possit in alterum, vt dictum etiam superius quæst. 1. dub. 5. & in materia de legibus.

Quod si contractus non aduersetur iustitiæ, licet aliunde sit illicitus v. g. ex parte loci, temporis, &c. tum per se, & secluso iure positivo, ipsiusque iudicis sententia, non est irritus.

362 **S**ecundo irritus est contractus; si lex non solum prohibeat contractum, sed etiam simpliciter & absolute dominij, omnisque iuris translationem impediatur, vt ex communi recte docent Sa loc. citat. & Angles in 4. part. 2. de dominio, alijque infra citandi. Qua ratione, nec Testatores suos necessarios hæredes defraudare sua legitima possunt; nec Clerici inferiores, sua auctoritate, bona Ecclesiæ alienare, vt habetur extra de alienatione rerum Ecclesiasticarum. Simile est, ne valeat donatio inter maritum & uxorem; inter patrem & filium non emancipatum; nisi in quibusdam casibus, apud Syluestrum V. *Donatio* 2. & Medinam Cod. de restitut. q. 23. & 24. Ex parte etiam, ne pupilli absque tutoris auctoritate, contrahant, iuxta dicta dubio 9.

Quod si lex in præsumptione fraudis & doli fundetur, adeoque contractum irritet, non absolute, sed propter dolum, quem subesse præsumit, tunc si absit fraus & dolus, veritasque stet contra præsumptionem, in conscientia non est irritus contractus, ante sententiam iudicis, vt ex communi docent Syluester V. *Lex* q. 9. Nauarrus c. 17. n. 83. vel 301. & c. 23. n. 62. Valentia q. 6. pun. 5.

Tertio irritus redditur contractus, si, quamuis non sit ipso iure in conscientia nullus & irritus, à iudice tamen legitime irritetur, vt ex communi docet Valentia alijque citati. Exemplum esse potest, si contractus ex graui metu, vnde unquam tandem iniecto, sit irritus, iuxta dicta dub. 11. aut si ob præsumptionem fraudis sit prohibitus: quo casu putat Valentia, talem contractum semper à iudice rescindendum; quod tamen per Episkiam limitat Molina disp. 224. in causa pupilli, vt diximus dub. 11. n. 310. Imo de testamento minus solenni contrarium colligitur ex iure, saltem in casu, vt mox dicam.

364 **Q**uaritur II. An contractus mere ciuiles, ob defectum solennitatum iure requisitarum, sint in foro conscientie irriti. In controuerfia hac grauissima quinque sunt sententiæ. Primo enim Couaruias in regulam *Peccatum* part. 2. §. 3. num. 8. & lib. 3. variat. resolut. cap. 2. num. 5. Carbo de restitut. quæst. 46. Beia calu 53. Salton quæst. de dominio artic. 4. Aragonius tractat. de dominio ad quæst. 62. Azor tomo 3. lib. 6. cap. 9. & apud eisdem Baldus, Ledesma, & alij, absolute docent, tam testamenta, quam alios contractus, iuris solennitate destitutos nullos esse etiam in foro conscientie; quandoquidem absolute in iure irriti decernuntur. Excipiuntur tamen semper legata pia, etiam testamento minus solenni coram duobus testibus relicta, quæ valere docent iidem, ex cap. *Relatum* 1. de testamentis, de quo infra.

Secundo Syluester V. *Alienatio* §. 12. & V. *Testamentum* §. 5. Angles part. 2. de dominio, Panormitanus, Adrianus, Medina, Tabiena, Armilla apud Carbonem, & alij quidam absolute putant, tales contractus in conscientia, si fraus absit validos esse; adeo vt nec apud iudicem quidem eorum rescissio postulari possit. Fundamentum est, quia putant eiusmodi solennitates solum pertinere ad forum externum, vt acta iudicis auctoritate rata habeantur, non ad forum internum conscientie, seu obligationem naturalem.

365 **T**ertio Sotus lib. 4. de iustitia quæst. 5. artic. 3. Sa V. *Contractus*, Lopez 2. part. cap. 14. item Victoria, Paulus de Castro apud Carbonem & Molinam, putant, tales contractus in foro quidem externo irritos haberi; at in foro conscientie esse validos: & nihilominus per iudicem irritari posse; idque ipsum alteram partem licite procurare, quamuis ei de contraria voluntate, Testatoris v. g. constet. Idem docet Bannes hac q. 62. de dominio, excipiens tamen matrimonialem contractum (qui semel validus irritari non potest) & electionem Ecclesiasticam, quam iure irritam, nec in conscientia quidem transferre titulum probabilis putat, quicquid dixerint Panormitanus & alij, &c. Sed de his non est quæstio.

366 **Q**uarto, Valentia disputat. 5. quæstione 6. punct. 5. docet, contractus absolute propter bonum commune prohibitos, etiam in conscientia irritos esse: at vero qui solum ob præsumptionem fraudis prohibiti sunt, inter quos numerat etiam ipse testamenta minus solennia (quamuis Sotus, Couaruias, Molina de his aliter loquatur)

non esse irritos in conscientia, donec per Iudicem irritentur, vt supra dictum.

367

Quinto Molina tom. 1. disputatione 81. docet, testamenta quidem minus solennia in conscientia rata esse, nec irritari posse per Iudicem, si aliunde, nimirum ex confessione hæredis, cui testamentum aduersatur, constet, eam esse voluntatem testatoris. Id quod firmis argumentis ex iure probat idem Molina, præcipue ex leg. *Est inutiliter*, & l. vltim. C. de Fideicommissis. Item l. *Non dubium* C. de testamentis. Additque nec apud Iudicem quidem talis testamenti irrationem exigere posse hæredem, qui comperitam habeat eam testatoris voluntatem: at vero alios contractus destitutos debita iuris solennitate, non solum in foro externo, sed etiam in conscientia irritos esse; ac proinde quæ per eos acquisita, etiam ante sententiam, restituenda, cum in iure absolute irriti decernantur, nec a libi declaretur, solum in externo foro irritos esse. Eandem sententiam & distinctionem tanquam probabiliorem sequitur Lessius lib. 2. c. 19. dub. 3.

368

ASSERTIO I. Testamenta minus solennia ad causas pias, tam in foro externo, etiam extra terras Romanæ Ecclesiæ, quam in foro conscientia valida sunt; modo adint duo testes iure gentium requisiti. Ita communis omnium Theologorum, & Iuristarum sententia, nominatim Valentia questione 14. punct. 3. Azor libro 5. cap. 21. tom. 1. Lessij libro 2. cap. 19. dub. 2. Molina tom. 1. disputatione 134. qui dicit, hoc seruare praxin vtriusque fori. Ex Iuristis idem docent Couarruias in capit. 11. de testamentis numero 9. Iulius Clarus §. *testamentum* numero 1. Tiraquellus in tract. de priuilegijs causæ piæ, priuilegio 1. vbi cum sex sententias de valore testamenti, seu legati minus solennis in genere retulisset, denique concludit, *Non tamen mihi est animus*, inquit, *omnium omnia adducere, satis est, quantum ad hunc locum pertinet, quod omnes in hoc conueniant, quod in relictis ad pias causas ubique sufficiant duo testes, iuxta cap. cit. de testamentis.*

369

Quibus postremo adiungo Iasonem male à nonnullis in contrarium citatum. Is enim in l. 1. numero 21. Cod. de sacrosanctis Ecclesijs sic ait: *De Iure Canonico clarum est, quod cessant solennitates iuris civilis in testamento condito ad quamcumque causam piam, cap. Cum esset, & cap. Relatum de testamentis: qua iura procedunt non solum in foro Canonico, sed etiam in foro civili, & in terris non subiectis Ecclesiæ, secundum glossam, & magis communem opinionem.* Ita Iason, nec vnum quidem referens, qui contrarium senserit, vt proinde iam dudum etiam libro 2. defens. Eccles. libert. c. 8. contrariam sententiam, velut in re graui, & cum Ecclesiæ præiudicio coniuncta, non satis tutam putarim: Nec his repugnat Henricus Canisius Ingolstadtensis Academiæ vna mecum olim Professor, qui & se ad eosdem authores refert lib. 3. summa iuris Canonici cit. tit. & eandem sententiam suam et Testamenti factioe comprobauit, multis pijs legatis testamento minus solenni relictis.

Ratio est. Quia cum ad summum Pontificem spectet, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, & pia eorumdem studia fouere, submotis etiam quibuslibet impedimentis contrarijs; ideo potuit is quidem, hac in re, legibus derogare: voluisse autem derogare, satis aperte colligitur ex cit. cap. *Relatum*, de testamentis.

Addit Lessius primo, idem dicendum esse de legatis pijs, in profano testamento contentis, iuxta citat. capit. *Relatum*, & Couarruiam citatum. Secundo, etiam legata profana posita in testamento ad pias causas minus solenni valere, ex communi apud Clarum. Tertio, nec duos quidem testes ad pia testamenta, & legata in foro conscientia necessarios esse, sed solum probationis causa in foro externo. De quo loquitur citat. cap. *Relatum*. Quod etiam cum Molina doceo inferius questio. 7. dub. 11. num. 307.

Quod vero ad cætera testamenta, aliosq; contractus mere ciuiles attinet, sit,

ASSERTIO II. Nulla sententia ex citatis aperte falsa videtur; minus tamen est cæteris probabilis prima, quoad testamenta minus solennia; quæ in conscientia irrita non esse, eo præcise, quod debita solennitate destituantur, ex iure efficaciter probare videntur Molina, & Lessius. Eademq; etiam communis est sententia Theologorum, vt ex dictis constat.

Et rursum ex eo etiam confirmatur, quia communis sententia Doctorum vtriusque iuris est, ex testamento minus solenni oriri obligationem naturalem, vt testatur Iulius Clarus §. *testamentum* questione 90. numero 1. & Iason. l. *Cunctis* 10. C. de Iuris & facti ignorantia numero 13. & fatetur Couarruias numero 10. at qui hoc nihil aliud est, quam testamentum tale in foro conscientia esse validum; ita vt hæres ab intestato teneatur ei satisfacere; quamuis Ius ciuile actionem ex eo non concedat; sicut etiam accidit in simplici promissione: quandoquidem naturalis obligatio nihil aliud est, quam quæ præciso omni iure positiuo, oritur ex natura actus, & à iure positiuo superueniente non irritatur.

ASSERTIO III. Probabilissima tamen videtur tertia illa Soti, Victoria, Lopez, Bannis & Sa sententia, nisi forte in aliquo particulari casu, ius, aut consuetudo recepta, aperte impediatur omnem dominij, iurisque translationem; aut etiam ante sententiam præcipiat restitutionem, vt supra dictum; & modo etiam hæres ab intestato, qui legatum sibi commissum testamento minus solenni irritari procurat, fraude non agat, sed totam Iuris & facti controuersiam, iudici ita candide dirimendam proponat, voluntatemque testatoris, si scit, patefaciat, ad quod etiam sub iuramento cogendum à Iudice, ex l. vlt. C. de Fideicommissis, valide probat Molina.

Hanc sententiam ideo mihi præ cæteris persuadeo. Tum quod in foro conscientia apud Theologos magis practicatur, vt notant Bannes &

Lessius;

Lessius; sicut etiam ad praxin facilior & accommodatior est. Tum quia cum iura eodem modo de Testamentis, & alijs contractibus minus solennibus loquantur; & tamen ex iure satis constet, testamenta minus solennia non esse in foro conscientiae irrita ut dictum, recte ob paritatem rationis, idem de alijs contractibus dicendum erit.

DVBIVM XIV.

De Circumstantiis Restitutionis; nimirum quid seu quantum; cui, & quo loco; à quibus; quo ordine; & quando, restituendum.

S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 3. 5. 6. 7. 8.

373 **Q**uæritur primo; Quid & quantum restituendum? Quatuor præcipuas circumstantias restitutionis q. 62. a. 3. 4. 5. 6. 7. & 8 hoc ordine persequitur Sanctus Thomas, ut art. 3. & 4. agat de circumstantia *Quid*, artic. 5. de circumstantia *Cui*, art. 6. & 7. de circumstantia *Quis*, art. 8. de circumstantia *Quando*. De quibus ordine agemus. Quod vero ad præsentem quæstionem attinet, sit

374 **ASSERTIO I.** Idipsum (in specie, vel indiuiduo) per se loquendo est restituendum, quod ab altero ablatum est, siue re ipsa iam ab altero possessum fuerit, siue ex spe probabili possidendum; quamquam hoc casu, bonum ablatum, seu potius impeditum, ad æqualitatem compensandum non sit, sed iuxta arbitrium boni viri. Ita S. Thomas a. 4. & patet ex dictis supra dub. 2.

375 **ASSERTIO II.** Si res ablatam consumptibilis non est, tum eadem numero restituenda est; secus, si sit vsu consumptibilis, ut pecunia, frumentum &c. tunc enim regulariter satis est æquivalens restituere; nisi ex rationabili causa constet, aliam esse domini voluntatem. Ita communis apud Valentiam q. 6. pun. 6. quicquid Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 1. num. 5. vniuersim dicat, eum qui rem æque præstantem restituisset, sine omni iniustitia, rem ipsam ablatam, quamuis postulanti domino, negare: quod non probatur; poruit enim ob quandam circumstantiam extrinsecam ut quia à maioribus accepta, vel magno principe donata, res in indiuiduo rationabiliter & iure exigi.

376 **ASSERTIO III.** Nunquam etiam plus restituendum, quam ablatum fuerat; nisi vel post sententiam iudicis, in pœnam; aut per accidens, cum res restitutioni obnoxia forte meliorata fuit, iuxta dicta superius dub. 9. Atque ita ex communi Sanctus Thomas hic artic. 3. Ratio patet; quia restitutio æqualitatem spectat, non excessum: & pœna ante sententiam iudicis non est soluenda ut dictum tomo secundo, disputatione quinta, quæstione 6. dub. 4.

Quæritur secundo; Cui & quo loco, restituenda res accepta.

377 **ASSERTIO I.** Regulariter restituenda est ei, à quo accepta est, si quidem is ad eam vel tanquam dominus, vel saltem tanquam custos, aut depositarius ius aliquod habebat. Ita Sanctus Thomas quæst. 62. art. 5. ex communi, idque Caietanus ibidem & in Summa V. *Restitutio* & Nauarrus cap. 17. Manual, nu. 29. etiam extendunt ad furem & prædonem; tanquam si ipsis quoque immediate res restituenda sit, non domino ex l. 1. §. *Prædo* ff. depositi; saltem ubi non constet, furem domino restitutum.

Sed hoc improbabile videtur, nec rationabiliter præsumi potest, esse domini voluntatem, sine qua fur nullum ius ad rem illam acquirendam, nec restituendi quidem gratia habere potest, ut recte Salon, Aragonius, Bannes, hic loc. cit. Valentia quæst. 6. punct. 4. & plane, indicat Sanctus Thomas citatus. Et lex illa intelligitur, si de vero domino non constet; aut cum res in iudicium deducta est, ut per auctoritatem iudicis, nomine prædonis, sit restituenda; aut cum forte dubium est, num fur ille habeat ius ad eam rem. An vero liceat quandoque restituere furi, dictum est supra, tam de bonæ, quam malæ fidei possessore dub. 2. & 9.

378 **ASSERTIO II.** In quibusdam tamen casibus, non est restituenda res iusto possessori, à quo accepta erat. Ita omnes cum Sancto Thomæ, cit. art. 5. Primus casus est; si talis restitutio sit nociva ei, cui fieri deberet; aut alteri, præsertim ipsi domino: tunc enim aut restitutio differenda aut res apud alterum tutiore loco deponenda est, ut de gladio furiosi dicit S. Thomas art. 5. ad 1. Id vero etiam necessario faciendum esse, si dominus aut possessor antiquus re illa abuti velit in aliorum iniuriam, aut etiam in suam ipsius nocuentum, per eius rei læsionem, quæ ipsius dominio subest, ut vitæ, membrorum, &c. communis est sententia.

379 At si solum per prodigaliteriam, vel intemperantiam re sua abusus est, putant quidem, nihilominus Melina tom. 1. tractat. 2. disputat. 755. Angles art. 1. de restitut. difficultate 2. & Lessius lib. 2. cap. 16. dub. 4. (citanturque in eandem sententiam Sotus lib. 4. quæst. 7. artic. 1. Nauarrus cap. 17. num. 62. & 63.) posse, & quandoque etiam debere differri restitutionem. Sed si dominus exigat rem suam, verius existimo, debitum hic nullum esse; posse quidem, differri restitutionem concessero, si dominus non nimium urgeat: at si fortiter instet, videtur iuste negari non posse, ut vniuersim docet Azor tom. 8. lib. 3. cap. 39. & de re deposita ex communi Aragonius art. 5. post Adrianum, Sotum, &c. etsi negare videatur Caietanus hic. Eadem videtur ratio rei mutuata.

Imo Sotus, Salon, Petrus Nauarrus, putant, etiam domino restituendum, si plane urgeat, quomodocunque in eius nocuentum restitutio vergat, quod non credo: & recte negant Angelus, & alij citati, cum S. Thomæ; nisi forte adeo importune urgeat, ut sine proprio debitoris in-

commodo detrectari restitutio non possit: in quo charitatis ordinis habenda est ratio.

380 Eadem de causa bona Ecclesiastica, restitutioni obnoxia, non Prælato dissipanti; sed Ecclesiæ restituenda, docent Caietanus, & Valentia citati; licet aliter sentiat Nauarrus manual. cap. 17. numero 29. cui ex parte fauet S. Thomas articulo 5. ad 5. vbi docet, Episcopum si bona Capituli sibi vsurparit iniuste, debere restituere. Capitulo; si bona Ecclesiæ suæ custodiæ deputata, in alterius dominium transferat, puta sanguinei, vel amici, restituere debere Ecclesiæ, & sub sua cura habere, vt ad successorem perueniant; quod si bona Ecclesiæ animo solum surripuerit ea nempe possidendo vt sua, tum animus solum iniquum deponendum.

381 Secundus casus est, si plane ignoretur dominus, etiam facta sufficiente inquisitione; tunc enim seu viuus sit, seu mortuus, id quod debitum est, pauperibus, vel in pios vsus distribuendum esse docet Sanctus Thomas articulo 5. ad 3. ex communi, & cum eo Aragonius, Bannes ibidem, Valentia q. 6. pu. 4. aliiq; omnes, iuxta cap. *Cum tu*, de vsuris.

Addit Aragonius ex Couarruua in regulam *Peccatum* part. 3. §. 1. id etiam iure naturæ faciendum esse; quia debitor debet restituere domino meliori modo, quo potest; etsi Sotus libro 4. de iustitia quæstione 7. articulo 1. ad 3. Medina quæstione 3. Petrus Nauarrus numero 44. Lessius cap. 14. dub. 6. contrarium sentiant; præsertim cum creditor per mortem videatur amisisse ius & dominium rerum temporalium.

382 Quocirca etiam nonnulli putant, habentem bona aliena contractu iusto, eorumque dominum penitus ignorantem, posse illa sibi retinere, cum cit. cap. *Cum tu*, de vsuris, vt & cap. *Cum sit*, de Iudæis, solum de bonis illicite obtentis loquantur; de quibus id merito cautum, ne ex iniuria ditescere quis possit. Eandemque sententiam probabilem censet Lessius citatus. Sed contrarium vti communius, ita verius est.

383 Interim si Domino, aut hæredibus nihil prodesse pium hoc opus existimetur, nec eam domini fuisse voluntatem præsumatur, tunc iure quidem naturæ restitutio talis facienda pauperibus non erit; & potest restituens, si vere pauper est, etiam sibi ipsi restitutionem facere, ex communi.

384 Quod si Creditor non est omnino ignotus, sed potius indeterminatè cognitus; quod tunc accidit, quando debitor certo scit, se debere vni ex duobus, aut tribus, vel pluribus; sed ignorat tamen in particulari, quis ille sit, tunc res aut inter hos diuidenda erit æqualiter, vel inæqualiter, pro ratione dubij, aut certe ex eorum voluntate aliter cum illis transigendum, v. g. per sortes, vt recte Aragonius cit. q. 62. a. 5. ex communi.

385 Quæres, an etiam res casu inuentæ si Dominus etiam diligenter inquisitus ignoretur sint pauperibus distribuendæ. Affirmant Caietanus, Syluester, Nauarrus, Couarruuias, Valentia &

Summistæ omnes; estq; communis Theologorum & Iurisperitorum sententia.

Sed satis probabilis videtur sententia Soti libro 5. de Iustit. quæstione 3. articulo 3. Aragonij hic artic. 5. Petri Nauarri libro 4. cap. 2. numero 75. & apud eisdem Sarmientæ, Ledesma, Bartholomæi Medinæ, & aliorum, quos non reijciunt. Sa V. *Theaurus*, & Lessius capit. 14. dub. 7. posse licite seruari ab inuente, tanquam res derelictas, donec prodeat verus Dominus; eo quod talis res merito habeatur pro derelicta & perditâ, saltem donec proprius dominus occurrat.

Nec obstat cap. *Si quid inuenisti*, & cap. *Molti*, causa 14. q. 5. quia loquuntur in casu, quo dominus nascitur.

Tertius casus est, si dominus sit mortuus, tunc enim res debita restituenda est hæredibus, ad quos realia iura defuncti transeunt; vt ex communi docet Sanctus Thomas quæstione 62. articulo 5. Quod si nec hæredes supersint, danda est pauperibus, iuxta dicta: nec ad eiusmodi restitutionem pauperibus faciendam, opus est Episcopi auctoritatem accedere, saltem per se, & communi iure, vt recte cum Soto, docent, Nauarrus cap. 17. numero 91. Medina, Petrus Nauarrus, Aragonius ex communi. Et colligitur ex cap. *Cum tu*, de vsuris; quisequid in contrarium aliqui dixerint per eap. *Cum sit*, de Iudæis. Quod in particulari solum casu, nempe de Iudæis loquitur; vt & cap. *Quamquam*, de vsuris in 6. agit solum de manifesto vsurario, nec tamen absolute & vniuersim ea in re Episcopi auctoritatem requirit, vt ibidem videre est.

Quartus casus est, si dominus forte absens, alium suo loco constituat acceptatorem debiti; alias vtenique dominus multum distet, transmittendū est ei, quod debetur, si quidem hæc putetur voluntas domini; idque præcipue si res magni valoris, & possit commode transmitti: estque hoc faciendum sumptibus debitoris, si is iniuste rem acceperit, vt patet ex cap. *Redimegranda* 3. quast. 1. & l. *Si vero*, ff. de rei vindicatione: nisi forte dominus interim sedem mutauerit, nec sine sumptu eam illuc fuisset translaturus; tunc enim fur eum deducere poterit, vt recte Lessius du. 15. cap. 18.

Quod si debitor iuste rem obtinuit, satis est, eam illic restituere, vbi accepit; nec tenetur, suis sumptibus rem ad dominum transmittere; nisi vel de hoc ipso, pro varia contractus ratione, saltem tacite fuerit conuentum; vel debitor ipse, non dominus sedem mutauerit.

Transmissa autem per nuncium res, si pereat, antequam ad Creditore accipiatur, debitori perit; quia dominus est, ex dictis de dominio: nisi forte Creditor ipse nuncium misisset; vel aliter eum transmissionis modum determinasset; tunc enim ipsi periret, & non debitori transmittenti, vt cum Panormitano, Medina, Ledesma, ex communi recte notat Aragonius q. 62. artic. 5.

Quod si ob difficultatem & incommoditatem transf.

transmittendi, excusetur forte debitor à trans-
missione, iuxta dicenda de causis excusanti-
bus; tunc differenda erit restitutio: quod si
impedimentum sit perpetuum, pauperibus erit
restituenda, aut pijs causis, ex Nauarro man-
cap. 27. n. 29. & dictis in simili n. 381. & 386.

389 Quintus casus est; Si lex in poenam peccati
priuet eum, qui dedit, iure recipiendi. Quo mo-
do Sanctus Thomas quæstio. 62. articulo 5. ad 2.
tradit, id quod per Simoniam acceptum est, nec
danti restituendū, nec ab accipiente retinendum,
sed pauperibus dandum, De quo infra de Simonia
disp. 5. q. 8. dub. 4.

390 Quæres, an sufficiat id, quod tibi debeo,
soluere Creditori tuo? Lessius cap. 16. dub. 5.
cum Angelo V. solutio numero 13. & Syluestro
eodem V. numero 4. quæstio. 3. causa 5. & glossa
Instit. Quibus modis soluatur, putat id satis ef-
se in foro conscientia, licet in foro externo ordi-
nari cogar meo creditori restituere, iuxta Bar-
tolom. l. solutum de pignoratitia.

Ego nec in conscientia id existimo sufficere,
nisi in utroque debitore, par plane per omnia
fuerit obligationis æqualitas, non tantum se-
cundum quantitatem, sed etiam quoad debiti
liquiditatem, obligationis magnitudinem, se-
cundum omnes præsentis circumstantias, ita ut
proprius creditor tunc non possit esse rationabi-
liter iniustus, ut bene etiam docet Valentia q. 6.
punct. 7.

391 Quæritur III. A quibusnam restituenda sit res
accepta?

ASSERTIO I. Omnis, qui vel rem alienam
habet, vel iniuste, aut etiam iuste titulo oneroso
accepit, ad restitutionem tenetur; ille quidem
ratione rei acceptæ, hic ratione ipsius acceptio-
nis, ut docet S. Thomas quæst. 62. a. 6. & dictum
supra dub. 2.

392 ASSERTIO II. Ad idem tenentur etiam coo-
peratores iniustæ acceptationis, his versibus com-
prehensi à S. Thoma q. 62. a. 7.

*Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

Quorum sex priores positiva & directa causa
iniustæ acceptationis esse intelliguntur, tres po-
stremi indirecta, iuxta Sanctum Thomam locis
citatis.

Intelligitur autem hoc loco *palpo* is, qui lau-
dando, vel adulando, ad iniustam acceptationem
inducit. Verbo *recursus*, receptor furis, nempe
qui eum ut furem recipit, eia ad hoc ipsum coope-
rando; nõ qui materialiter & solius amicitia causa
eum recipit, ut recte Aragonius cit. a. 7. Verbo
Participans intelligitur qualiscunq; socius criminis,
siue ut excusator, siue ut mediator, siue ut explo-
rator. Verbo *mutus, non obstant, non manifestans*; is,
qui ex officio & obligatione erga læsum, teneba-
tur impedire eius damnum verbis, siue præcepto,
aut consilio erga male factorē; ut Superior, Con-
sultor, Custos; aut factis, ut Princeps, Iudex,
apparitor &c. aut verbis apud Superiorem mani-
festando, ut testis. Qui qua ratione in particulari
teneantur ad restitutionem diximus supra du. 2.
& q. 4. dub. 6.

ASSERTIO III. Nemo tamen ex prædictis ad
restitutionem tenetur, nisi eius generis coope-
ratio fuerit iniusta; & acceptio seu damnificatio
propter ipsam talem cooperationem fuerit con-
secuta. Ita aperte S. Thomas quæst. 62. a. 7. ad 3.
Item Nauarrus, Couarruias, Medina, Lessius
lib. 2. cap. 13. dub. 10. ex communi, contra Ri-
chardum, Angelum, Caietanum, qui de indire-
cte cooperantibus aliter docuerunt. Patet ex ijs,
quæ in genere dixi de restit. supra dub. 2.

Id vero procedit, siue interim acceptio ini-
qua reuera sine tali cooperatore facta non fuisset,
siue secus, ut recte cum Sancto Thoma docent
Caietanus ibidem, & V. Restitutio, Salon hic, Io-
annes Medina quæstione 7. de restit. Sotus li-
bro 4. quæstion. 7. articulo 3. Couarruias super
regulam Peccatum part. 2. §. vel quæstione 6.
part. 3. Petrus Nauarrus libro 3. initio 2. capituli,
& alij, quicquid Innocentius, Ostiensis, Altifio-
dorensis, Richardus, Antoninus, Gabriel, A-
drianus apud citatos, & Syluester V. Restitutio 3.
in contrarium dixerint.

Inde autem fit, ut ad restitutionem non te-
neatur, nec iubens, nec consulens, si ante
factum & ille iussionem, & hic consilium reuo-
cet, quia reuera tales non cooperantur, quan-
do operam à se collatam prius irritam faciunt,
quam in opus prodeat, ut recte Sa V. Restitutio,
Petrus Nauarrus cap. 14. numero 27. post Me-
dinam; quicquid nonnulli dixerint. Nec etiam
suadens, nisi persuaserit; nec consentiens, si aut
primum post factum consenserit, resque sine
fiducia futuræ approbationis facta est, aut eti-
am ante factum, sed res ob talem consensum
facta non est, ut docent omnes, & S. Thomas lo-
cis citatis.

Exemplum est in eo, qui suffragium dat
indigno, postquam videt per priora suffragia
beneficium illi iam adiudicatum esse, secundum
Caietanum V. Restitutio, Nauarrum cap. 17. nu-
mero 21. Salonem quæstione 62. articulo 7.
controversia 1. Medinam, & alios, nisi forte
talis ex officio debuerit & potuerit electioni ef-
ficaciter obistere, eamque irritam reddere,
Nec etiam in dubio an reuera cooperatus fue-
rit, vel an ad restitutionem teneatur, ad eam
teneatur quisquam, ut ex probabili docet Syl-
uester V. Restitutio quæstione 3. dub. 2. Petrus
Nauarrus libro 3. cap. 4. à n. 58. Sa citatus, &
dictum supra dub. 2.

ASSERTIO IV. Omnes aliquo ex prædictis
modis efficaciter inferentes damnum, tenentur
in solidum, ita ut si ceteri non restituant, to-
tum quisque restituere teneatur; esto fuerit
causa minus principalis. Ita ex communi & cer-
ta docent Caietanus, Sotus loc. cit. Valentia q. 6.
pu. 3. Petrus Nauarrus n. 49. post Antoninum,
& patet ex cap. finali de iniurijs & damno dato.
Ratio. quia sunt causa totius damni, etsi non
totalis.

Vnde si exercitus, ex consensu ducis coniun-
ctisque operis & animis urbem aliquam iniuste
deprædetur, non solum Capitaneus, sed etiam
singuli gregarij milites in urbe prædantes,

aut.

aut pro securitate facinoris excubantes, in solidum de damno tenentur, ut recte Lopez 1. part. cap. 98. Sotus 4. de iustitia part. 7. articulo 3. Couarruias §. 12. numero 2. quia singuli, ut dictum, efficaciter, etiamsi non totaliter, ad totum damnum concurrunt; cum vnus alteri præstet fiduciam, autoritatem, aut qualemcunque opem, nec vnus sine alijs facinus aggredi ausus fuisset; quicquid in contrarium senserit Nauarrus cap. 17. numero 21. Syluester V. *Bellum* q. 7. conclus. 6. & Petrus Nauarrus nu. 53. quasi singuli milites teneantur solum de suo quisque damno.

397 Secus est de latronibus, qui non communicato consilio & ope, suo quisque arbitrio, urbem vel domum deprædantur, ut dictum supra dub. 9. sicut & de remigantibus Christianis in nauibus Turcarum, qui qua ratione ab onere restitutionis & peccato probabiliter excusentur, dictum est du. 2. & in materia de scandalo.

398 ASSERTIO V. Est tamen inter istos cooperatores aliquis ordo, ita ut vnus ante alterum ad restitutionem teneatur. Itacum Sancto Thoma citat. quæstione 62 articulo 7. ad 2. omnes. Et quidem loquendo de titulo restitutionis ex iniusta acceptione præcise, iuxta Sanctum Thomam ibidem; Primus est *iubens*, quo etiam pertinet vi cogens, aut fraude consulens aut quolibet modo inducens, ut suo nomine damnum inferatur. Imo etiam vniuersim scienter, malum *consulens*, ut insinuat Sanctus Thomas, & aperte docet Caietanus articulo 6. & Bannes articulo 7. consulentem executori anteponeutes, & merito: licet aliter Lessius cap. 13. dub. 5. Ratio est. Quia hoc ipso, quod isti executores determinarunt ad damnum inferendum, par est, ut primi damnum sentiant, & in se principaliter contrahant omnem obligationem, quam ab eis inductus incurrit. Hos igitur deinde sequitur *exequens*, ut habet communis, quicquid Nauarrus, & quidam alij executores etiam iubentia transferre videantur.

399 Inter alios autem eum esse ordinem, indicat Sanctus Thomas ad 2. qui in ipsis versiculis citatis seruatur: sed reuera quoad directe concurrentes inter se ipsos comparatos, res admodum dubia est, & videtur parua inter eos esse differentia. Nec vero vnus se habet velut instrumentum respectu alterius, ut videre est apud Petrum Nauarrum numero 74. Quocirca iudicio boni viri res in particulari diiudicanda erit, & æquissimum videtur, ut quisque conferat aliquid pro rata parte, siue plus, siue minus, ut etiam docet Lessius citat. cap. 13. dub. 6. numero 49.

400 Paulo diuersa ratio est causarum non impediendum, quas probabile est, non nisi post omnes causas positivas teneri, iuxta Lessium dub. 11. numero 81. quicquid sit de ordine earundem inter se. Quod si absolute loquamur, de ordine restitutionis quocumque titulo faciendæ, ante omnes utique tenetur ille, qui rem alienam eandem numero restituendam adhuc possidet, aut certe ex ea ditior est factus, ex communi,

apud Couarruiam, Valentiam, Petrum Nauarrum. &c.

401 Quod si res non eadem numero restituenda, à damnificatis alicui donata fuerit, tunc si donator restituere possit, donatarius non tenetur; saltem si donans per commixtionem, aut simili modo, acceptæ rei dominium acquisierit: etsi Lessius libro 2. cap. 13. dub. 5. vniuersim asserat, primo loco, & ante omnes teneri, eum ad quem res furtiua peruenit, siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior.

401 ASSERTIO VI. Vno ex prædictis restituente, non est damnificatio ipsi vlla restitutio faciendæ, ut omnes docent, & per se patet; nec etiam illi ipsi, qui restitutionem fecit, ab ijs qui minus principaliter tenebantur; secus est de principalioribus, qui pro sua singuli parte, vel etiam iuxta dicta, in solidum restituere tenentur in conscientia ei, qui minus principaliter tenebatur, si hic priori forte restituit. Ita expresse Sanctus Thomas quæstione 62. articulo 7. ad 2. & communis. Antoninus, Syluester, Couarruias, Ioannes & Bartholomæus Medina apud Petrum Nauarrum nu. 97. & Lessium loc. cit. quicquid in contrarium dixerit Angelus V. *Furtum* q. 16.

403 Nec quoad hanc vniuersalem doctrinam dissentiant Caietanus, Sotus, Iosephus Angles, Valentia. Quia respectu ipsius damnificati, nulla restat inæqualitas; sed solum respectu socij minus principalis; licet in foro externo socij criminis non detur actio in principalem, iuxta l. si plures 16. ff. de dolo.

404 Interim tamen etiam probabile est, quocumque ex principalioribus in solidum restituente, alios omnes teneri, non quidem secundum æquales partes, sed pro rata singulos. Pro qua sententia, tanquam valde probabili, citat etiam Petrus Nauarrus, Scotum, Gabrielem, Paludanum, & quosdam alios.

Hoc certum, si principalis auctor aut nolit, aut non possit restituere, eum qui succedit, teneri; quod si plures æqualiter fuerint cooperati, ad totum damnum, teneri quidem singulos in solidum in defectu aliorum. At si alij etiam faciant, quod debent, pro sua rata tantum, & æqua parte, ut supra dictum.

405 ASSERTIO VII. Si principali fiat condonatio, alij sunt liberi; secus, si fiat minus principali. Ita communis apud Lessium citatum cap. 13. dub. 3. & Petrum Nauarrum n. 112. qui addit, si damnificatus minus principali omne suum ius actionemque concedat, alios principaliores non minus teneri ei de damno, quam prius tenebantur ipsi damnificato.

406 Quæritur IV. An etiam quis sibi ipsi restitutionem facere possit clandestina compensatione.

Respondetur, id licitum esse his circumstantijs concurrentibus. Prima, ut, quod accipitur, debitum sit ex iustitia, hic & nunc; nam ex sola charitate debitum, aut ex iustitia quidem, sed non statim, & hoc tempore restituendum.

(si mo-

(si modo sit spes, te rem tuam iure alterius finito, commode recuperaturum) accipi non potest. Ita ex communi Caietanus hic quæst. 62. art. 7. Sotus lib. 5. quæst. 3. art. 4. Couarruias in regulam *Peccatum* part. 2. §. 1. n. 3. Ratio est; quia restitutionis debitum solum oritur ex violatione iustitiæ.

407 Et si Petrus Nauarrus lib. 3. de restitut. cap. 1. à numero 192. extendat hoc ad quodcumque debitum, cuius solutio sine peccato prætermitti ab altero non possit: ratus proinde, pauperem graui necessitate pressum, posse etiam eleemosynam negatam à diuite clam surripere, quod etiam docet Sa V. *Furtum*, & Lessius cap. 7. dub. 12. citans etiam *Angelum* & *Syluestrum* V. *Furtum*, Nauarrum cap. 17. num. 5. Ioannem Medinam Cod. de eleemosyna q. 7.

Sed contrarium est verius. Quia in graui solum necessitate alter retinendo, imo etiam tuncdo rem suam, nulli facit iniuriam; secus in extrema, vbi omnia sunt communia. Idem colligitur ex cap. *Si quis*, de furtis. Verosimilius id esset, si ex pietate, vel simili virtute debitum esset.

Secunda conditio est, vt debitum sit liquidum, ex cap. *Bona fides*, de deposito: acceptum enim in dubio, cum sit melior conditio possidentis, restituendum est, nisi postea compereris rem esse tuam; secus si bona fide acceptum sit, & postea superueniat dubium, vt recte Petrus Nauarrus & constat, ex quæstione prima, dub. 6.

408 Tertia conditio, vt plus non accipiatur, quam debitum sit; alioquin excessus restituendus erit, vt patet.

Quarta. Vt sit actu debitum, non potestate; vnde pro pœna, nondum lata, sed ferendæ sententiæ, nil clam accipi potest; & acceptum restituendum. Secus esse iudicat Petrus Nauarrus, de pœna ipso iure statuta, v. g. de bonis hæreticorum ipso iure fisco applicatis. Sed neque in his priuata autoritate accipi quicquam posse verius est; quia quamdiu leges vsum & administrationem permittunt (quod sit ante sententiam, ex dictis alibi) non potest possessor suo iure, & facultate spoliari à priuatis.

409 Quinta. Vt debitum non possit saltem consueta litigantium facilitate, adeoque absque notabili molestia, vel amissione beneuolentiæ & fauoris, vt ait Lessius cap. 12. dub. 10. alia via recuperari, siue in iudicio, siue extra; siue interim id fiat propter alterius partis nequitiam, potentiam &c. siue propter defectum probationis, expensas. Colligitur ex Can. *Lator*, causa 2. q. 7.

Excipitur tamen, vi receptæ consuetudinis, debitum ex delicto ortum, quod idem numero reddendum sit, & facile recuperari possit, v. g. si abductum pecus in via publica reperitur, &c. Ob defectum tamen huius conditionis, non oritur restituendi obligatio. Quia ex parterei acceptæ nulla fuit iniustitia.

410 Sexta; Vt vis abfit, quæ non licet, nisi cui licet bellum vindicatum; alioquin satisfaciendum pro iniuria, etsi res accepta propterea restituenda non sit: imo quamdiu vis iniusti inuaforis durat, saltem moraliter, vt quando res ablata nondum est in locum tutum recepta, etiam per modum iustæ defensionis repeti potest acceptum: secus si res in locum tutum iam sit recepta; nisi forte vis sit moderata, atque interim ita perturbata sit Respublica, vt res recuperari aliter non possit, resque tua apud alterum extet in sua specie, vt cum Soto lib. 5. q. 3. a. 3. notat Lessius cap. 12. dub. 11.

Septima. Vt res, ex qua sit priuata compensatio, non sit depositum, ex cap. *Bona fides*, de depositis & l. *Si quis vel pecunias*, & l. vlt. C. de depositis, & in ff. l. 1. §. *Si prado vel fur* eod. tit. iuxta communem, apud Ioannem Medinam q. 3. de restitut. Couarruiam Relect. in caput. *Quamuis pactum* 1. part. §. 4. n. 5. etsi Petrus Nauarrus à n. 389. Lessius citatus n. 60. non improbabili- ter exiltiment, eas leges spectare solum ad forum externum; vel certe intelligendas, si aliter obtineri possit compensatio; ac proinde in foro conscientiæ, seruatis alijs conditionibus, secus facientem non esse damnandum.

411 Quæritur V. Quo ordine Creditoribus satisfaciendum, quando omnibus satisfieri non potest.

412 ASSERTIO I. Iure naturali, tam ex certis, quam incertis debitis, ante omnia prius restituendæ sunt suis dominis res alienæ, quæ eadem numero restituendæ extant; seu quarum dominium in debitorem non fuit translatum, vt sunt deposita, pignora, commodata, locata; & communi iure, extra certos casus, empta nondum soluto pretio. Ita ex communi, & certa sententia docent Caietanus V. *Restitutio*, Valentia q. 6. punct. 10. Lessius cap. 15. dub. 1. Ratio. Quæ hæc non nisi suis dominis, aut qui ipsis succedunt (hæredibus, vel pauperibus, si ignoretur dominus) sunt obligata.

413 ASSERTIO II. Ex rebus in simili specie solum restituendis, non alienis, iure naturæ, prius satisfaciendum est debitis certis, quam incertis. Ita ex communi Syluester V. *Restitutio* 6. quæst. 2. dub. 5. Nauarrus cap. 17. numero 49. Valentia, Lessius citati. Ratio. Quia incerti debitores tantum, & tam strictum ius non habent, quam certi & determinati. Quo fit, vt inique faciant, qui impetrata remissione incertorum debitorum, per compositionem cum Pontifice, pecuniam incertis debitis respondentem, sibi tanquam propriam retinent; nec de illa certis etiam creditoribus satisfaciunt, vt recte notarunt Caietanus & Valentia.

414 ASSERTIO III. Ex iisdem certis debitis, postpositis debitis personalibus, prius soluenda sunt debita, quæ strictè vocantur *Realia*, vt sunt omnia, pro quibus certa quædam, aut omnia bona debitoris, expresse vel tacite, sunt hypothecata: ita tamen vt ante omnia soluantur moderatæ expensæ factæ pro funere debitoris; item pro scribendo testamento, faciendo inuentario, custodia supellestilis, & similibus

opportunitis, vt fiat restitutio. Ita quoad priorem partem, habet communis Theologorum & Iuristarum sententia, ex C. & ff. Qui potiores in pignore, & C. In quibus causis pignus vel hypotheca tacite contrahatur, & authentica, de collatione dotis. Speciales casus refert Aragonius hic q. 62. a. 8. Ratio est. Quia ob hanc causam datur hypotheca, siue ex iuris dispositione siue ex conuentione contrahentium, vt assecuretur debitum; & eo ipso, quod creditoribus hypothecarijs bona debitoris sunt obligata, chirographarijs autem non item, habent illi ius ad bona debitoris, ante istos.

415 Secundam partem ex communi tradit Lessius capit. 15. dub. 4. & quoad expensas funeris, sumitur ex leg. penultim. ff. de religiosis & sumptibus funeris. Idem à simili est, si quis expensas fecerit pro funere eius, quem debitor sepelire debuisset, vt pro funere vxoris, filij &c. De reliquis habetur ex vsu & consensu Doctorum. Ratio. Quia expensæ priores, ob singularem pietatem, merito præ reliquis fauore habent; hæ vero ad hoc ipsum conducunt, vt aliqua fieri possit restitutio.

416 ASSERTIO IV. Inter hypothecarios Creditores, prius satisfaciendum ijs, qui tempore sunt priores; exceptis quibusdam casibus seu debitis priuilegiatis. Ita communis Theologorum & Iuristarum apud Syluestrum V. Restitutio, 6 quest. 5. Couarruiam libro 1. variarum resolut. capit. 7. num. 2. Medinam, Valentiam citatos, Lessium cap. 15. dub. 4. Et habetur ex leg. 2. 4. 5. 6. 7. 8. C. Qui potior in pignore: siue interim hypotheca prior, sit tacita, siue expressa; siue specialis, siue generalis, vt ex communi iuxta II. citatas recte Lessius; quicquid Syluester V. Restitutio 6. q. 5. & Nauarrus cap. 17. num. 50. & 51. dixerint, eos, qui expressas habent hypothecas, præferri ijs, qui habent tacitas, siue legitimas; aut vt speciatim etiam asserit Syluester, speciales generalibus præferri.

Ratio sumitur tum ex regula iuris; *Qui prior est tempore, potior est iure*. Tum quia in hoc casu, cum bona ipsa debitoris creditoribus obligentur, idcirco per priora debita iam obstricta, & quasi onerata, transeunt ad posteriores creditores, qui proinde prioribus nihil præiudicare possunt.

417 Hic tamen excipiuntur septem casus, quos partim ex citatis iuribus, partim ex communi Doctorum sententia refert Lessius citatus. In quibus est & dos vxoris, quæ tamen non præfertur hypothecæ expressæ priori, sed tantum tacitæ, ex recepto vsu, & communi Doctorum, apud eundem. Eodem modo qui mutuauit pecuniam ad refectionem vel conseruationem domus, vel etiam alterius rei, præfertur cæteris, quibus eadem res fuerat ante obligata, iuxta l. 5. ff. Qui potiores in pignore; quia videlicet sine eo res illa nulli prorsus commodo futura erat.

418 Huc etiam refertur ille casus, si pro re emptæ, quæ etiamnum apud debitorem extat, nondum fuerit solutum pretium, nec interim etiam pignus, aut fideiussio, aut pretij exhibitio in-

teruenerit; esto cum venditor fidem Emptoris sit secutus, pretium quasi pro soluto habens, translatum fuerit venditæ dominium, ex Institut. de rerum diuisione §. *vendita*, tunc enim venditor præferendus est cæteris hypothecarijs, saltem non priuilegiatis, vt ex probabiliori doctent Ioannes Medina, Caietanus, Nauarrus, Valentia citati, Salon hic a. 8. in fine, Lessius c. 15. du. 2. post Baldum, conuenienter l. 2. ff. Qui potiores in pignore, & citatæ superius authenticæ de collatione dotis.

Esti contrarium non improbabiler sentiant. Couarruias lib. 1. variarum capit. 7. numero 3. Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 4. numero 39. Molina disp. 536. rati vniuersim, talem venditorem nullo peculiari priuilegio gaudere; nisi forte sit res Ecclesiæ, vel Fisci, vel minoris, vt videre est apud Lessium citatum.

Ratio tamen nostræ sententiæ est. Quia est quidem hoc casu, res talis proprie ac formaliter, nec expresse, nec tacite sit hypothecata veditori, tamen ipsa æquitate naturali, venditor sibi merito hoc ius referuare voluisse censetur, vt res vendita, vsq; ad solutionem præstitam, sibi ante omnes maneat obligata.

419 ASSERTIO V. Eadem antiquitatis prærogatiua, ex probabili, habet quidem etiam locum in debitis personalibus, seu chirographarijs: sed contrarium probabilius est. Primam partem tradunt Medina, Valentia, Salon loc. citat. Toletus l. 5. c. 25. Sa V. Restitutio n. 63. Ratio est. Quia videtur eadem ratio istorum, cum creditoribus hypothecarijs; cum præsertim contrarium in iure non sit adeo clare expressum.

Secundam partem tradunt Aragonius (asserens esse communem Doctorum) & Lessius cap. 15. dub. 6. citans Syluestrum, Antoninum, & Baldum. Eadem est communis Iuristarum sententia quam ex vsu fori tradunt Andreas Gail l. 2. obseruatione 25. n. 2. & Matthæus Wesenbecius in paratitlis ff. de priuilegijs creditoris num. 6. & colligitur ex l. *Pro debito*, C. de bonis autoritate Iudicis possidendis & l. 1. ff. de separationibus.

Ratio est. Quia vbi de personalibus debitis agitur, cum bona ipsius debitoris non sint obligata creditoribus, idcirco non obstantibus prioribus debitis, libera, & sine onere transeunt, & relinquuntur omnibus creditoribus etiam sublequentibus; secus quam in priori casu. Quocirca etiam omnes isti simul concurrunt, & omnibus simul soluitur vel totum debitum, si ad hoc bona Creditoris sufficiant; vel nihil, si pignoratiij Creditores reliquum nihil fecerunt, nisi fortatione causæ quispiam cæteris præferatur, quod plurimum ex consuetudine, aut particularibus statutis pendet.

420 ASSERTIO VI. Inter Creditores tamen personales, nullum alioquin priuilegium habentes, iure à debitore cæteris præferuntur ij, qui in debito exigendo fuerunt diligentiores, adeo, vt à talis creditor, siue extraneus, siue in iudicio exigat solutionem, possit & debeat illi satisfieri integre; etiam si tempore sit posterior. Ita Nauarrus c. 17. num. 52. Syluester V. Restitutio, Valentia,

Valentia, Aragonius citati, Lessius c. 15. dub. 5. & colligitur ex l. Pupillus 24. ff. Quæ in fraudem Creditorum. Ratio est. Quia de tali euidentiuss constat, eum iuri suo non cedere &c.

Secus si debitor, vel eius hæres soluat posteriori, omisso eo, qui habet hypothecam priorem, priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris; tunc enim tenetur priori de damno, & potest prior, quod solutum est recuperare à posteriori, vt recte Lessius ex l. Scimus §. est prauentam C. de iure deliberandi.

421 **ASSERTIO VII.** Alias inter debita personalia, quæ ex delicto, & quæ ex iusto contractu, per se nulla videtur differentia. Ita Syluester V. *Restitutio* 6. Aragonius citatus, Petrus Nauarrus libro 4. cap. 4. Lessius cap. 15. dub. 3. iuxta l. 6. C. de bonis autoritate Iudicis &c. Quicquid Valentia, & Caietanus citati, Nauarrus num. 52. Carbo quæstione 92. Sa V. *Restitutio*, post Antoninum, præferant debita ex iusto contractu oneroso: contra vero Salon quæstione 62. articulo 8. Medina quæstione 2. de restit. dub. 5. consentiente etiam Sancto Thoma opusc. 73. cap. 18. præferant debita ex delicto, & in his ea, quæ cum maiori iniuria fuerunt coniuncta: quæ ipsi etiam praxi aduersantur, nec aliqua firma ratione nituntur.

422 **ASSERTIO VIII.** Etsi quidem paupertatis conditio, per se non faciat melius Creditoris, tamen cæteris paribus, aut in dubio rationabili, aliquando etiam præceptum esse potest, in foro conscientia, vt quis ratione paupertatis, saltem cum grauis est necessitas, cæteris præferatur. Ita Syluester, Medina, Aragonius, Valentia, Salon, citati. Nec dissentit Lessius c. 15. dub. 7. Idem expresse tradit S. Thomas opusc. 73. cap. 18. qui docent, debitorem, si ex pietate soluat Creditori valde egenti, etiam si ille non peteret, non peccaturum; esto talis solutio in foro externo reuocaretur, vt ait Aragonius.

Imo etiam ad hoc teneri sub mortali, ex charitatis lege, cui nil præiudicet iustitia, putauit Valentia, & significant citati. Quod clarius est, si probabile sit, etiam titulo pauperis conditionem esse meliorem. Hoc satis certum, etiam e coniunctissimis, & maxime indigentibus impendi non posse, quod idem numero alijs restituendum sit, nisi in extrema necessitate, aut ex consensu Domini saltem rationabiliter præsumpto, iuxta ea, quæ superius dixi.

423 **ASSERTIO IX.** Ea quæ dixi procedunt communi iure: quod si quæ peculiare alicubi hac de re vigeant leges, aut consuetudines rationi consentaneæ, eæ etiam in foro conscientia seruandæ erunt: alias neglecto præscripto ordine, peccant non solû soluentes debita, sed etiam solutionem mala fide procurantes, vel accipientes; & tenentur ad restitutionem ijs, qui læsi sunt, faciendam. Ita communis apud Lessium cap. 15. dub. 4. contra Gabrielem 4. dist. 15. q. 2. dub. vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam iure potiores sint in restitutione, potius ad Iudicis, quam ad conscientia forum spectare. Ratio est. Quia istæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate natu-

rali, & versantur circa res temporales dispositionilegem subiectas, vt patet in vsucapione. Quocirca etiam ex statutis Bauaricis, Creditores hypothecarij cæteris præferuntur quidem, etiam quoad interesse, sed vnus anni duntaxat.

Aragonius tamen in fine, ob violationem huius ordinis, non putat restitutionem faciendam, quando bona eadem numero alijs obligata non sunt: quod eatenus potest admitti, quatenus prærogatiua personalium debitorum aut nulla, aut non satis liquida est.

Quæritur VI. Quando restituendum?

424 **ASSERTIO I.** Statim est restituendum; ita vt domino rationabiliter inuito, res debita non retineatur. Ita cum S. Thoma q. 62. a. 8. communis. Ratio est. Quia præceptum hoc magna ex parte negatiuum est, adeoque semper ac pro semper obligat, ex dictis dub. 1.

425 **ASSERTIO II.** Probabile tamen est, per se loquendo, non ideo plura numero peccata committi, sed tantum continuari antiquum, quamuis, non interrupto proposito, vno mense vel anno iniuste retineatur res aliena, etiam si forte sæpius interim offeratur occasio restituendi, aut etiam, sæpius renouetur propositum non restituendi. Ita docent Petrus Nauarrus l. 4. c. 4. n. 9. Aragonius hic q. 62. a. 8. & fere Carbo quæst. 7. de rest. post Adrianum: etsi contrarium doceat Sotus l. 4. q. 7. a. 4. Nauarrus c. 17. n. 55. Salon hic a. 8. controuersia 2. Bannes eod. a. 8.

Ratio est. Quia omnes isti actus, seu omissiones particulares, vt ordinantur & tendunt ad vnum peccatum extremum omissionis quasi continuatum, eiusq; ratione etiam ipsi inter se quadam subordinatione continentur, vt generatim dictum, tomo 2. disp. 4. q. 2. dub. 4.

426 **ASSERTIO III.** Secus iudicandum, si post mutatum in melius animum, adeoque post poenitentiam interruptum prioris mali propositi actum, nouum de nouo propositum non restituendi concipiatur, vel prioris propositi, vis, ob nimiam distantiam, seu interuallum temporis, ad sequens propositum, seu omissionem ex ea secutam, nullo modo extendatur; vt si quis nec formaliter, nec virtualiter diutius retinere rem alienam proposuerit, quam per vnus anni spatium; ipse vero postea, mutato proposito, alium annum superaddat. Ita Sotus, Nauarrus, Salon, Bannes citati.

Prima pars est communis omnium, quicquid dubie loquatur Lessius libro 2. cap. 12. num. 24. Ratio est. Quia isti actus inter se non sunt subordinati, nec aut physice, aut moraliter continentur, vt de distinctione peccatorum numerica fufius dictum loco cit.

427 **ASSERTIO IV.** Nihilominus tamen diuturnitas voluntaria retentionis in Confessione, explicanda est. Ita Bannes & Aragonius, & consentit Lessius cit. numero 24. Ratio est, quia esto, peccata ideo non semper multiplicentur, aggrauantur tamen notabiliter, iuxta ea, quæ de circumstantijs aggrauantibus ex probabiliiori doceo in materia de poenitentia tom. 4. disp. 6. q. 7. dub. 3.

DVBIVM XV.

Quanam causa à restitutione excuset.

S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 8.

428 **R**espondetur esse sequentes; quas alij in plures, alij in pauciores tribuunt. Prima est ignorantia probabilis, seu iuris seu facti, quod res sit aliena, vel alteri debita: imo etiam dubitatio rationabilis, num sit aliena, post factam debitam inquisitionem, ut docent communiter omnes, apud Valentiam q. 6. du. 7. Quia in dubio melior est conditio possidentis. Excusat autem hæc causa per accidens, quamdiu durat. Plura hæc de re supra dub. 2.

429 Secunda causa est impotentia restituendi, quæ etiam tamdiu excusat, quamdiu durat, & varijs modis accidit. Primo, ob inopiam, si quis non habeat, nec acquirere moraliter possit, unde restituitur, ut ex communi docent Joannes Medina q. 3. de restitut. Couarruias in regulam Peccatum part. 1. n. 2.

Secundo, ob necessitatem, si quamvis habeas, unde restituas, ipse tamen iam eo indigeas, vel extrema necessitate, quod omnes fatentur, etiam si ipse Creditor aliunde (non ob tuam subtractionem) sit quoque in extrema necessitate, ut recte Sotus lib. 4. de iustitia q. 7. a. 4. Nauarrus man. c. 17. n. 60. Valentia q. 6. pun. 7. contra Tabienam; quandoquidem in ea sunt omnia communia: vel etiam graui necessitate, ita ut alioquin grauem in statu iacturam patiaris, ut recte cum Antonino part. 2. tit. 2. cap. 8. docent Caietanus in summa V. Restitutio, Nauarrus n. 63. Sotus, Couarruias, Valentia citati, Aragonius q. 62. a. 8. quicquid Medina dixerit; seruatis tamen & concurrentib⁹ quatuor circumstantijs.

430 I. Ut res eadem numero restituenda non sit, tunc enim differri quidem potest ad tempus eius restitutio, sed non omnino retineri; nisi in extrema necessitate, ut habet communior & probabilior apud citatos. II. Ut creditor non sit in pari necessitate, ut limitant Sotus, Valentia, Aragonius, & alij; etsi Carbo q. 77. & Sa V. Restitutio non omnino improbabiler dicant, debitorem bonæ fidei non teneri cum mutatione sui status restituere; etiam si creditor ex dilatione cogatur statum mutare; quia in pari casu melior est conditio possidentis. Quod etiam vniuersim de graui necessitate asserit Lessius cap. 16. n. 19.

431 III. Ut in eas angustias amittendi status non sis tua culpa redactus, v. g. ludis, symposijs &c. ut ex Soto lib. 4. quæst. 7. a. 4. & Petro Nauarro lib. 4. cap. 4. num. 44. docet Lessius ibid. num. 28. IV. Ut is ipse status iuste fuerit obtentus, ex communi apud citatos. Quod est valde notandum, inquit Lessius nu. 29. pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repete diuites & magni euadunt: &c. nisi forte in occulto crimine hic rursus excuset periculum infamiae incurrendæ.

432 Cæterum ea necessitas licet extrema, retinendi & consumendi rem alioquin debitoris propriam,

(de re aliena dicitur num. 439.) differt quidem sed non tollit iam aliunde contractam restituendi obligationem, ex communi; licet non nihil dubie loquatur Lessius lib. 2. cap. 16. n. 18. post Syluestrum, & Petrum Nauarrum: nisi forte res bona fide restituta Creditori, mox, incidente præter opinionem extrema necessitate, recipiatur. Quia acceptum & consumptum in extrema necessitate, per se loquendo, non est obnoxium restitutioni, ut cum Scoto, Richardo, Gabriele, Angelo, Caietano, Syluestro recte docet Valentia loc. cit. quicquid dixerint Adrianus apud eundem, Medina q. 3. Nauarrus num. 61. item Panormitanus, Couarruias, & alij apud Carbonem. Secus si dolo ita fuisset restituta; quia vis & fraus nemini patrocinari debet.

Quæ omnia procedunt, siue alioquin, quod restituendum est, fuerit iuste acquisitum, siue iniuste; modo status ipse honeste partus fuerit, ut dictum, & cum Antonino citato recte docent Nauarrus n. 57. Couarruias num. 4. Valentia, contra Caietanum in summa.

Tertio, excusat impotentia, propter damnum graue in rebus proprijs perferendum à debitore, ut est magnum periculum salutis animæ suæ, vel suorum; item iactura vitæ, incolumitatis, libertatis, famæ, necessariorum instrumentorum artis, aut possessionis propriæ vili pretio vendendæ, ut notant Joannes Medina, Sotus, Valentia citati, Nauarrus n. 56. Couarruias num. 3. modo rursus tamen creditor simile damnum non incurrat, ut limitat Valentia.

Imo probabilius videtur, quandoque famam alicuius vilis personæ, moraliter rem æstimando, tam paruum esse posse, ut non obstante eius iactura, ingens aliquod debitum pecuniarium, compensandum sit, ut recte docent Couarruias n. 8. Sotus, Valentia citati; etsi non improbabiler Syluester V. Detractio q. 4. casu 2. Nauarrus c. 17. n. 89. 90. 91. & cap. 18. n. 47. Caietanus hic q. 62. a. 3. & opusc. 31. responsione 14. Petrus Nauarrus l. 2. c. 4. n. 405. Corduba l. 1. q. 31. Lessius lib. 2. cap. 1. n. 86. vniuersim negent, bonum inferioris ordinis esse restituendum, cum iactura boni superioris ordinis.

Cæterum nemo damnum incurtere in proprijs censetur, eo præcise, quod re aliena, eiusue commodis carere cogitur; adeo, ut quamuis alioquin magna pecuniæ summa restituenda sit, si nullum aliunde damnum immineat, procul dubio sine mora restitui debeat, ut omnes docent.

433 Quin etiam restitutionem ex iniusta acceptione debitam, æqualibus, imo etiã maioribus sumptibus, quam res ipsa restituenda valeat, faciendã esse, modo grauis, aut extrema necessitas ideo nõ incurrat, ex communi docent Sotus, Medina citati, Salon hic q. 62. a. 8. ex dictis supra dub. 2. quamuis ob eiusmodi incommodum ad tempus differri possit restitutio, ut recte Carbo q. 87.

436 Quod si quis nihil nisi alienum habeat, idque iniuste partum, adeo ut sine malis artibus nec honestum quidem vllum statum antea habuerit, is iuxta dicta num. 431. restituere tenetur totum,

quo citra extremam necessitatem carere potest, etiam vsq; ad mendicitatem, nisi forte alia causa v. g. infamiae periculum excuset, vt ex cap. *Cum tu*, de vsuris, & cap. *Si quis*, de furtis. & cap. *Ex ijs*, de verborum significatione in 6. cum Richardo, Innocentio, Ostiensi ex communi docent. Medina quaestione 5. de restituit. Petrus Nauarrus lib. 4. cap. 4. n. 42. Aragoniushic, Carbo q. 88. & Lessius c. 16. num. 29. Qui tamen duo notant, talem retinere posse saltem artis instrumenta: quod ideo non improbo, quia poterit ita lucrando plus restituere, quam artis instrumenta per se valeant.

At si quis antea habuit aliquem statum honeste acquisitum, potest seruare id, quod præcisè ad illum statum est necessarium, dum fiat ditior. ad restituendum, vt recte Salon hic artic. 8. Nauarrus & Syluester V. *Restitutio*, 15. quaestione 1. 3. & 4. nisi quis forte temere & sua culpa in eas angustias se coniecerit, vt cum Soto libro 4. quaestione 7. articulo 4. & Petro Nauarro supra num. 44. notat Lessius cit. c. 16. n. 28. & dictum etiam cit. n. 43 1.

437 Tertia causa à restitutione excusans est, si restitutio sit noxia Creditori, vel alijs, iuxta dicta supra, dub. præced. n. 378. De qua re S. Ambrosius l. 1. officior. cap. vlt.

Quarta causa est consensus & voluntas domini; si ipse dilationem concedat, aut omnino restitutionem condonet; modo libera sit condonatio, & ab eo facta, qui potest eam donandi habet. Nec opus est ad hunc effectum, debitum Creditori re ipsa fuisse oblatum, seu representatum, aut certe voluntatem restituendi adfuisse, vt ex communi recte Valentia, quicquid nonnulli apud eundem dixerint.

438 Sunt tamen aliqui casus iure expressi, quibus condonatio eius, à quo iniuste res accepta, nihil prodest: vt accidit I. in Episcopo vel Archiepiscopo visitante Ecclesias, si præter necessarium ad victum aliquid acceperint, iuxta c. 5. & 6. de cens. & exat. in 6. II. In iudice delegato aliquid accipiente à partibus contra præscriptum, cap. *Statutum*, de rescriptis in 6. III. In inquisitoribus, si prætextu officij pecunias extorserint. iuxta Clem. *Nolentes* de hæred. Quid de Simonia sentiendam, dicitur suo loco de simonia, præter ea, quæ dicta sunt dub. 2.

439 Quinta causa est, sufficiens compensatio, creditorum iam aliunde præstita, siue officij cuiusdam collatione oneroso titulo, ex consensu Creditoris facta, siue æqualis debiti vel remissione, vel compensatione, etiam erga Creditorem, vt notarunt Medina & Valentia ex communi. Vbi tamen curandum, vt dominus talem compensationem rationabiliter respuere non possit, de quo supra dub. præc. n. 390.

Addit Petrus Nauarrus num. 34. eum qui nihil aliud habens, quam alienum idem numero alioqui restituendum, seu furto, seu pignore, commodato &c. acceptum, si id in extrema necessitate, vel ipse consumat, vel alteri indigenti distribuat, non teneri ad restitutionem, quod probabile est, etsi contrarium cum Scoto, Richardo,

Valentia videatur probabilius; saltem si debitor, seu de iure, seu de facto, rem eiusmodi domino restitutam, tali casu, rursus ab eo accipere non potuit: alioqui enim necessitas & indigentia rei extra necessitatem acceptæ restitutionem solum differt, non tollit. ex dictis in simili n. 432. Hoc certum, rem propriam in extrema necessitate consumptam, à restitutione prioris debiti non liberare, vt ibidem diximus.

Sexta causa est dispositio supremæ potestatis, non permittentis tantum retentionem alieni, sed ius facientis, vt ex alieno proprium fiat. Quod accidit primo, si alicui per sententiam Iudicis, res aliqua legitime, atque adeo sine errore & iniustitia ex parte rei iudicata adiudicetur.

Secundo, si Summus Pontifex (aut etiam Episcopus secundum Sa) ei, qui multa incerta debita habet (qualia censentur, quorum nullus certus est dominus, aut certe ignoratur) parte tantum aliqua debiti pijs vsibus applicata, reliquum condonet, vt docet Ioannes Medina quaestione 3. Sotus 4. de iustitia q. 7. a. 1. ad 3. Nauarrus c. 27. n. 93. Valentia citatus.

Quod qua ratione fiat, speciatim per bullam Cruciatam, & quo modo idem possit facere Papa, de fructibus beneficiorum male acceptis vel impensis, fuisse declarat Henriquez libro 7. cap. 33. & seqq. Certe quidem si Pontifex talem condonationem incertorum debitorum faciat, absque rationabili causa, dispensatus in conscientia tutus non erit, iuxta eam sententiam, quæ iure naturali pauperibus talem restitutionem faciendam asserit, vt supra dictum, & recte notat Aragonius citatus.

441 Tertio si lege publica, res aliena ab antiquo domino in possessorem transferatur, vt per prescriptionem seu vsucapionem accidit, de qua dictum q. 1. dub. 6.

Ex his colligitur. I. Cessionem bonorum, quæ iure permittitur, per se non tollere obligationem restituendi, semper enim manet hæc obligatio, si pinguior fortuna obuenerit, etsi ad tempus excuset impotentia, vt ex communi docent Couarruias, Valentia locis citatis & Lessius cap. 16. dub. 3.

Qui numero 45. ex Syluestro V. *Restitutio* 7. quaestione 6. Petro Nauarro lib. 4. cap. 4. numero 60. notat, eum qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per Creditores, posse abscondere, quantum necessarium est, vt tenuiter viuat iuxta suum statum: id quod colligitur ex dictis supra à n. 429.

442 Colligitur II. A restitutione excusari adulteram, quæ spurium in hæreditate paterna successurum genuit, & restituere non potest, nisi crimen pandat, cum mortis, vel grauis infamiae periculo, vt ex communi recte contra Maiorem, Paludanum, & Adrianum docent Valentia, & alij omnes, ex cap. *Officij*, de penitentis & remissionibus. Secus si absque tali periculo compensare vel auertere possit incommodum interuersæ hæreditatis; vt si filio commode persuadere possit, vt aliquam conuenientem sibi religionem professus, hæreditate se ab-

dicet: si ex bonis paraphernalibus restituere alijs possit, &c.

443 Nec tamen spurius filius, etsi nôrit matrem adulteram fuisse, credere tenetur ipsi etiam iuranti, se ex adulterio natum. Quia ex regulis Iuris, alleganti suam turpitudinem nulla debetur fides, saltem cum tanto præiudicio: imo si bona fide adeptus est hæreditatem, forte non tenetur ex statu decidere, quamvis postea resciscat factum; satis est, si restituat, quantum saluo statu potest, vt docet Salon, & colligitur ex dictis n. 429.

444 Colligitur III. Quid sentiendum sit de ingressu Religionis; nam si quis breui & facili via creditoribus ante ingressum satisfacere possit, peccat ingrediendo, vt recte Medina quæstion. 3. Carbo quæst. 85. Valencia citatus, Petrus Nauarrus libro 4. cap. 4. numero 94. Lopez 1. part. cap. 129. Lessius lib. 2. cap. 16. numero 72. quamvis professio valeat, cum persona sit libera, iuxta Sanctum Thomam infra. Quod si quis vero breuiter & commode satisfacere non possit, probabile est, posse facta bonorum cessione, religionem intrare, vt docet Sanctus Thomas 2. 2. quæst. vltim. art. 6. ad 3. Caietanus ibidem, Petrus Nauarrus citat. numero 94. Syluester V. Religio 2. quæstione 4. & apud

eundem Ostiensis, Innocentius, Raimundus & alij. Quia nemo tanto suo incommodo obligatus est ad restitutionem, vt pluribus dicitur disp. 6. q. 3. dub. 5.

Colligitur IV. Ob excommunicationem creditoris, nou nominatim excommunicati, neque notorij percussoris Clericorum, non licite differri restitutionem, ex communi: etsi contrarium velut probabile generatim asserat Lessius cap. 16. dub. 9. post Adrianum, Panormitanum, & glossam.

Idem ex probabiliori dicendum, etsi quis nominatim sit denunciatus (vtrumque interim in foro externo tali non detur actio, iuxta cap. Pia. de exceptionibus in 6.) vt recte Maior, Medina, Couarruias, Valencia citati. Carbo quæstione 85. Lessius ibidem, & alij communiter: nisi forsan debitum non sit ex re, sed ex nuda promissione contractum; tunc enim probabile est, aliquem liberari ab obligatione, quamdiu durat talis excommunicatio creditoris, iuxta cap. Nos sanctorum & seq. causa 15. quæst. 6. vt etiam cum Medina sentit Carbo & Lessius; etsi contrarium non sit minus probabile, apud eundem. Hæc de restitutione satis.

QVÆSTIO VII.

De varijs contractibus Iustitiæ.

Sanctus Thomas 2. 2. q. 77. & 78.

Post tractationem de Restitutione agit S. Thomas de vitijs & peccatis iustitiæ oppositis; hacque occasione etiam de contractibus: sed quia ipsi etiam contractus per se actus quidam proprij sunt iustitiæ, prius de his, quam de vitijs iustitiæ oppositis agemus. Absoluetur autem hæc quæstio vndecim dubitationibus. I. Quid, & quotuplex sit contractus in genere; & quomodo vel perficiatur, ac iuramento roboretur; vel etiam metu, dolo, aut errore irritus reddatur; deque restitutione in integrum, si ex aliquo contractu damnnum notabile acceptum sit. II. De iustitiæ emptionis & venditionis, tam ex parte pretij, quam rei vendite, & aliarum circumstantiarum. III. De Contractu mutui; eiusque vitio, nempe usura. IV. De Censibus, seu contractu censuali; eiusque iustitiæ & iniustitiæ. V. De Cambijs eorumque iustitiæ & iniustitiæ. VI. De locatione, conductione, emphyteusi & feudo. VII. De alienatione bonorum Ecclesiæ, præcipue per feudum & emphyteusim; deque speciali quodam contractu Bauariæ, quem dominicum fauorem appellant. VIII. De contractu Societatis; & quodam innominato soluendi quinque in centum. IX. Quidnam in particulari iudicandum, de varijs contractibus, his proximis annis, vbi moneta valor adeo excreuerat, vsuatis. X. De quodam quasi contractu; nempe de Tutela; speciatim ad quid obligentur tutores & curatores. XI. De Testamentis, alijsque vltimis voluntatibus.